

que l'ha d'acompanyar a la taula en un sopar: "Are you *Intense* ?"²³³¹. La caricatura recorda molt el diàleg entre Leslie i Mrs. Sinclair en **The New Republic** citat abans, i és interessant d'observar l'adhesió de les dones a aquest tipus de sensibilitat, l'aspecte sexual del qual en teoria ignoraven. La intensitat, la vivència profunda de l'experiència vital, l'apreciació de cada instant, eren les seqüeles de Pater i el seu platonisme subjectiu, objecte de molta ironia al començament dels vuitanta per la poca 'solidesa' racional dels arguments, un tret ben femení, i, per tant, atractiu per al sexe *dèbil*.

El cas del Plató estètic recorda llunyanament el bandejament del platonisme de Taylor a començament de segle. Els uranistes però, a diferència del Ficino anglès, en alterar els costums sexuals i els rols de gènere, representaven una amenaça capital al sistema, dins del qual eren, a més, figures de relleu: Pater era professor d'Oxford i un home amb aurèola de culte; Wilde un escriptor de gran anomenada, i Symonds, un distingit humanista. Una de les maneres d'atacar-los era la ridiculització pública del seu cantó més feble.

7. Així, l'any 1881, els inoblidables W.S. Gilbert & Arthur Sullivan, van estrenar una òpera al teatre Savoy, dita **Patience, (or Bunthorne's Bride)**. Aquesta òpera era una caricatura de Wilde, Pater i els Pre-Rafaelites i decadents en general, quan el moviment estètic o simbolista estava en plena moda. Bunthorne, poeta i protagonista de l'obra, es passejava per Piccadilly amb un cascall o un lliri a la solapa, en el millor estil Wilde, tot sentant el precedent d'un costum que esdevingué una mena de contrasenya entre els homosexuals de l'època, freqüentadors a més de Piccadilly i certa zona de Leicester Square²³³². Bunthorne, o l'estereotipus de l'esteta, era ridículament pur, profund, místic, mòrbid, i medievalista, i l'amor de què era capaç tenia característiques igualment d'ideals: "An attachment *à la* Plato for a bashful young potato, or a not-too-French French bean!"²³³³. En l'òpera. Bunthorne s'enamora de la lletera Patience, i la lliçó final era que els homes exquisits i afeminats com ell tenien més èxit que no pas els summament virils. Anècdotes a banda, allò que crida l'atenció en el *libretto* és la utilització del llenguatge filosòfic platònic en un medi popular com la comèdia musical: "Has he succeeded in *idealizing* you?", li pregunta un personatge a l'altre, o postil·la el cor: "You must get up all the germs of the *transcendental* terms, and plant them everywhere"²³³⁴. Era, a més, evident que Sir William S. Gilbert s'havia inspirat en alguns textos de Pater molt concrets, com quan Bunthorne adverteix, tot jugant amb la famosa frase de l'esteta respecte de la prioritat de la

---

2331. William Gaunt, *The Aesthetic Adventure*, p. 59.

2332. Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 132.

2333. Gilbert & Sullivan, *Patience*, libretto, (London: Chappell, 1992), p. 18.

2334. *Ibid.*

forma sobre el significat: "The meaning doesn't matter if it's only idle chatter of a transcendental kind"²³³⁵. El mateix títol, **Patience** és un dels mots finals de **Plato and Platonism**: "Patience, 'infinite patience', may or may not be, as was said, of the very essence of genius; but is certainly, quite as much as fire, of the mood of all true lovers"²³³⁶.

Patience no portava més que algunes pistes à *clef* sobre l'*impresentable* amor dels estetes: "Like a literary man / Who despises female clay, / I hear plainly all they say..."²³³⁷. La sàtira incloïa massa personatges en un sol sac, i al·lusions directes al vergonyant vici dels grecs no haurien estat pròpies de compositors tan respectables com Gilbert & Sullivan. Tanmateix, és una mostra inqüestionable del grau de divulgació -tot i que superficial- de la filosofia de Plató, degut sens dubte a Jowett, i, en els darrers anys, a Pater i l'extravagància de Wilde. Encara que l'amor de Bunthorne podia dir el seu nom tranquil·lament, molta gent sabia que l'objecte inspirador era un altre, i nit darrera nit, el teatre Savoy s'omplia d'un públic desitjós d'espia a algun *innomable* famós entre els espectadors. Si no aconseguien d'entreveure'n cap, almenys rebien cinc cèntims de l'experiència estètica i un tast del gust *intens* del platonisme modern.

8. Tot i la gresca, la contradicció era greu. D'una banda, llegir Plató estava de moda, i millor encara en grec, però, d'altra banda, hom abominava amb fermesa el món afectiu hel·lènic. Pel que fa a l'aspecte positiu, Shari Benstock explica, que a la fi de segle, quan Natalie Clifford Barney i Virginia Woolf rebien classes a llurs domicilis particulars, "a knowledge of Greek was a mark of 'the intellectual aristocracy'"²³³⁸. Virginia Woolf diu amb elegant descurança que la Fortuna va ser generosa amb els grecs, ja que, en deixar-nos poques dades, els va fer poc coneguts: "She has preserved them from vulgarity"²³³⁹. A més del *chic* de saber una llengua d'elit -detall fonamental per a un esteta-, el grec era una clau d'accés a un món plé d'exotisme i llibertat pagana. Francis Scott Fitzgerald, americà i un xic posterior, situa l'any 1913 Maury Noble, un personatge de **The Beautiful and Damned**, en el procés de comparar -en un estil força decadentista- l'adquisició de la cultura etlíca a l'aprenentatge de la llengua grega: "like Greek it would be the gateway to a wealth of new sensations, new psychic states, new reactions in joy or misery"²³⁴⁰. Saber grec i tenir per tant cultura clàssica eren sinònims de qualitat i de cosmopolitisme, però, quant a l'aspecte sexual de l'hel·lenisme, tal i com hem vist anteriorment, això ja era tota una altra cosa.

---

²³³⁵. *Ibid.*

²³³⁶. Walter Pater, **Plato and Platonism**, p. 283.

²³³⁷. *Ibid.* p. 14.

²³³⁸. Shari Benstock, **Women of the Left Bank**, p. 280.

Jeremy Bentham, el fundador de l'utilitarisme, detectà l'anomalia d'aquesta experiència grega l'any 1774, segons explica Linda Dowling. Tot i que el *Gusto Greco* encara no havia esclatat amb tota la força, Bentham havia observat llavors l'existència de "two favourite prejudices that are apt cruelly to jar ... the one in disfavour of this vice (of Greek love), the other in favour of antiquity, especially ancient Greece"²³⁴¹. Calia, doncs, distingir dos Platons: el Plató honorable i el pederasta, segons de quin diàleg es tractés. O, amb paraules d'Alan Sinfield: "The *Phaedo* was a safe text, the *Phaedrus* not ..."²³⁴². Però, a més, l'enfocament de la lectura era també important: "There were acceptable and unacceptable Plato texts, and acceptable and unacceptable ways of addressing them"²³⁴³. Es podia intentar reduir el tractament eròtic del *Fedre* a una simple "figura retòrica", com volgué Jowett, o llegir el *Convit* amb ulls místics, com Ficino. Amb tot, allò inevitable en qualsevol estudi de Plató a la fi de segle era la menció d'*érōs*.

L'any 1898, quan Virginia Woolf tenia setze anys i segurament Clara Pater, germana de l'esteta, ja li donava classes de grec, la relació Plató-homosexualitat masculina devia ser prou normal, puix que l'escriptora explica amb picardia: "I had known since I was sixteen or so, all about sodomy, through reading Plato"²³⁴⁴. És interessant de saber que Woolf treu el tema a propòsit d'una trobada entre les germanes Stephen i Jack Hill, un home del Balliol, admirador de Nettleship i de Plató, però Woolf no explica com arribà als textos. El contacte amb el masculí Bloomsbury encara no havia tingut lloc i dubto que la iniciadora de Woolf en la sodomia platònica fos la discreta Clara Pater. Allò més probable és que Leslie Stephen en parlès, potser un xic lliurement, i que l'hàbil intel.ligència de l'escriptora n'hagués pres nota.

9. Paral·lelament al fenomen de divulgació del platonisme, l'homofòbia que podia despertar l'esment de Plató era capaç d'arribar al paroxisme, com es palesa en una divertida anècdota explicada també per la ploma generosa de Virginia Woolf. Un vespre, probablement el juny del 1900²³⁴⁵, era de visita amb el seu mig germà George Duckworth a casa de la comtessa de Carnarvon quan, tot volent demostrar el seu *savoir faire* social, va intentar una conversa intel.ligent davant Lady Carnarvon i una amiga seva: "The ancients, I said, discussed everything in common. Had Lady Carnarvon ever read the dialogues of

---

2339. "On Not Knowing Greek", en V. Woolf, *A Woman's Essays*, p. 93.

2340. F.Scott Fitzgerald, *The Beautiful and Damned*, p. 40.

2341. Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 88.

2342. Alan Sinfield, *The Wilde Century*, p. 90.

2343. *Ibid.*

2344. *Ibid.* p. 115.

2345. Jeremy Mass explica l'anècdota, en *Holman Hunt & The Light of the World*, p. 108, segons es va esdevenir probablement el juny del 1903, però Woolf en *Moments of Being*, p. 190, puntualitza: "I, a chit of eighteen...".

Plato? ... Suddenly a twitch, a shiver, a convulsion of amazing expressiveness, shook the Countess by my side; ... I saw George Duckworth blushing crimson ... I realised that I had committed some unspeakable impropriety"²³⁴⁶. És curiós que la paraula que qualifica la teòrica manca de tacte de Woolf fos la mateixa que fa servir Forster: "unspeakable", derivada potser de l'amor que no gosa dir el seu nom de Douglas-Wilde. Hi havia un pacte implícit de silenci pel que fa al sexe en general, i més encara de transgressions tan greus. El germà de Woolf, arribista com era, no li perdonà la impertinència: "I could see that my remarks at dinner upon the dialogues of Plato rankled bitterly in his mind"²³⁴⁷.

Quant a la manera pràctica en què s'establien els contactes pederastes basats en l'amor platònic, podem prendre com a mostra una escena explicada per Compton Mackenzie l'any 1913, a **Sinister Street**. Una tarda d'hivern, Michael Fane, el jove personatge de la novel·la, es trobava en una llibreria de Hammersmith, tot fullejant un valuós llibre sobre escultura grega -el tema no és gens casual-, quan és sorprès per la mirada impúdica i persistent d'un sofisticat cavaller que responia al nom d'Arthur Wilmot. "What is the book, Hyacinthus?"²³⁴⁸, li pregunta el desconegut observador, en clara al·lusió al tractament amorós que donà Wilde a Alfred Douglas en algunes de les cartes tretes a la llum durant el tercer judici contra l'escriptor irlandès²³⁴⁹. Després d'expressar admiració per la seva bellesa efèbica i suggerir que Teòcrit li hauria dedicat uns versos si hagués viscut en l'antiguitat, Wilmot dubta sobre quin dels llibres típics del repertori decadentista pot regalar a Michael: **Mademoiselle de Maupin? A Rebours?** Finalment, opta pels **Imaginary Portraits** de Walter Pater. "You will like to read of Denys l'Auxerrois"²³⁵⁰, afegeix. Per què Pater podia funcionar com a contrasenya? Per què aquell conte en concret?

10. Pater era ja a la fi de segle un autor de gran anomenada dintre i fora dels cercles acadèmics, però, sobretot, "for the people who understand"²³⁵¹, com digué Wilmot, tot referint-se als iniciats en el refinat homoerotisme finisecular. Això no era cap secret. En el primer judici d'Oscar Wilde, el seu nom fou pronunciat amb certa ampul·lositat per l'autor del **Dorian Gray** que palesà una admiració incondicional vers l'esteta: "the only critic of the century whose opinion I set high, Mr. Walter Pater"²³⁵². En aquell 1895, el fet d'ésser

---

²³⁴⁶. Dic el 1900 perquè si Woolf tenia 18 anys hi havia nascut el 1882, aquest havia d'ésser l'any. **Moments of Being**, p. 190.

²³⁴⁷. *Ibid.* p. 191.

²³⁴⁸. Compton Mackenzie, **Sinister Street**, p. 215.

²³⁴⁹. *Vidi* H. Montgomery Hyde, **The Trials of Oscar Wilde**, p. 245, i Rupert Hart-Davis, editor, **Selected Letters of Oscar Wilde**, p. 107, carta de Wilde a Douglas de gener del 1893.

²³⁵⁰. Compton Mackenzie, **Sinister Street**, p. 216.

²³⁵¹. *Ibid.* p. 215.

²³⁵². H. Montgomery Hyde, **The Trials of Oscar Wilde**, p. 109.

mencionat per Wilde no era la millor targeta de presentació, però no es pot dir que l'associació dels dos estetes fos del tot inesperada. La relació establerta pel platonista de Brasenose entre la filosofia platònica i els afectes dits "urànics" era coneguda a bastament, en especial a partir dels seus estudis sobre el Renaixement i sobre Plató, i Wilde havia seguit les seves passes en el *Dorian Gray* i el *Portrait of Mr. W. H.* En l'obra de Mackenzie, la reacció de Wilmot davant la pudorosa resistència del noi a acceptar un regal d'un estrany, recull l'essència de la postura pública de Pater respecte de la sensualitat grega: pura i innocent comparada a la perversitat de les ambigües figures de Leonardo per les quals han passat totes les possibles malalties de l'ànima²³⁵³. Així, un xic irritat per la negativa inicial de Michael, Wilmot l'interroga amb malvolença: "Pride is for the pure in heart, and you are surely not pure in heart. Or are you? Are you indeed like one of those wonderful white statues of antiquity unaware of the soul with all its maladies?"²³⁵⁴.

La tesi de Pater, implícita en el comentari de Wilmot, era que la bellesa de les estàtues gregues s'assemblava a la de les imatges dels déus: era asexualada. I "asexualment moral" era també, segons ell, el tractament de Winckelmann de l'art grec. La base de la teoria de Pater sobre la "religion of sanity"²³⁵⁵ dels grecs és la manca hel·lènica de consciència de pecat, és a dir, la naturalitat i el goig amb què es concretaven les demostracions d'afecte. Pel que fa a l'absència de sexualitat pròpiament dita, aquella "kind of impotence, an ineffectual wholeness of nature"²³⁵⁶, ja he dit abans que crec que Pater l'entén estèticament com a androgínia. Però, des del costat ètic la veu com a pederàstia, ço és, com unes relacions en què allò que prima és la constància, la lleialtat i l'educació de l'enamorat més que no pas la unió genital, cosa que potser Pater i els estetes -i Plató per descomptat- identificaven més aviat amb les relacions entre sexes tendents a la reproducció.

Estic d'acord amb el crític Robert Crawford²³⁵⁷ quan diu que, malgrat les reiterades afirmacions d'asexualitat per part del Pater assajista, aquest no aconsegueix de rebaixar la tensió (homo)eròtica dels escrits on tracta el tema, especialment en el text sobre Winckelmann. La forta pressió de la censura social i universitària el pot haver dut a minimitzar -cosa que féu també Wilde arran dels judicis- la importància de la intimitat física en les amistats romàntiques entre homes. Així defensava, a més, una comunicació psicològica més rica, amb l'argument prou gastat de la suposada superioritat intel·lectual

---

2353. "Leonardo da Vinci", de *The Renaissance*, en *Selected Writings of Walter Pater*, p. 46.

2354. Compton Mackenzie, *Sinister Street*, p. 216.

2355. Walter Pater, *Plato and Platonism*, p. 227.

2356. Walter Pater, "Diaphaneité", en *Miscellaneous Studies*, p. 220.

2357. Robert Crawford, "Pater's Renaissance, Andrew Lang, and Anthropological Romanticism", p. 850.

masculina que havia propiciat el darwinisme, i que consagraren Lombroso, Ferrero, Möbius i Weininger, entre molts d'altres²³⁵⁸. D'aquesta manera, Pater es veu amb la força moral suficient per afirmar que, qui se sent atret principalment per la bellesa femenina, té poca sensibilitat artística²³⁵⁹.

Quant a l'al·lusió de Mackenzie a "Denys l'Auxerrois", el conte de Pater en els **Imaginary Portraits**, hom pot concloure que, un cop rebutjats els llibres de Gautier i Huysmans per massa *forts* per a un neòfit, la narració de Pater oferiria una dosi discreta tot i que prou completa dels elements "interiors"²³⁶⁰ que Wilmot considerava indispensables en la formació d'un decadent. El terme "interior" és en aquest context l'univers psíquic més que no pas l'espiritual, és el món imaginari creat per Des Esseintes en el si dels murs de casa seva i la febril imaginació dels paradisos artificials de Baudelaire. És allò contrari a la contemplació sublim del paisatge en el romanticisme i, sobretot, l'anti-natura exterior; és bàsicament el "à rebours" de Huysmans. "O wonderful nineteenth century, in whose grey humid dusk you and I are lucky enough to live!"²³⁶¹, exclamà Wilmot extasiat davant els noms de Barbey D'Aurevilly, Baudelaire, Verlaine, Catul, Beardsley, i altres grans *iniciats en la devoció decadentista*. I "Denys l'Auxerrois" presentava, en dosis moderades, aquells components d'onirisme vaporós pels quals Wilmot sospirava i que Michael havia d'assimilar.

11. L'argument girava entorn de la versió medieval francesa de la història de Dionís, amb la qual cosa Pater, a més d'emular la recreació de Heine en **Götter im Exil**²³⁶² al voltant de la llegenda de Bacus traslladada a l'Edat Mitjana, i de jugar amb la ficció a través del temps, demostrava la connexió de Grècia i Roma amb l'esperit cristià, cosa que elaborà després en **Plato and Platonism** en relacionar -potser estraforàriament- l'estètica de Plató amb les catedrals gòtiques i els cants gregorians.

2358. Per a aquest tema és molt interessant l'estudi de Bram Dijkstra: **Idols of Perversity**, pp. 160- 228: "The works of painters, poets and critics constantly demonstrates how during the last thirty years of the nineteenth century misogyny, the wonders of science and the theory of evolution had joined to form a holy trinity of saintly masculinity against the regressive entity called woman".

2359. Paràfrasi d'una cita semblant de "Winckelmann", en **El Renacimiento, Arte y Poesía**, p. 161.

2360. Compton Mackenzie, **Sinister Street**, p. 215, on Wilmot diu: "Interior is my name for the people who understand...", i en la p. 223: "when the Parnassians and Symbolists have illuminated you, and you become an Interior person... you will be glad you have forsaken the eighteenth century" (el subratllat és meu).

2361. *Ibid.*

2362. *Vidi* John Smith Harrison, "Pater, Heine, and the Old Gods of Greece", p. xxix, especialment les pàgines 663-672.

Un cop formulada en el conte la continuïtat entre la cultura clàssica i el cristianisme -herència de Jowett en bona part- i havent posat l'èmfasi en la figura transgressora i sensual de Dionís -que Nietzsche radicalitzaria presentant-lo com un estat anímic propi de totes les èpoques-, dos detalls addicionals preparen el lector àvid d'experiències clandestines per l'apreciació homoeròtica de l'art hel·lènic. En una primera fase, veiem que Denys, esdevingut venedor de fruites i bruixot productor de vi, era "singularly fair ... a joyous lad..."²³⁶³. Dones i homes quedaven encisats pels seus poders, "hidden under the white veil of that youthful form"²³⁶⁴. La gent rejuvenia només en veure'l. I, en una segona fase més agosarada, tenim concretament el savi monjo Hermes captivat per Denys -recordem que el déu homònim està freqüentment associat a Dionís-, entestat a seguir les seves petjades: "Even the sage monk Hermes, devoted to study and experiment, was unable to keep the fruit-seller out of his mind, and would fain have discovered the secret of his charm"²³⁶⁵.

A través d'aquest fascinant heroi volgut per tothom, màgic del vi i líder popular en les celebracions religioses, Pater trenca el convencional acord -tàcit en la majoria dels autors consagrats i anteriors al nostre segle- de circumscriure l'atracció física a la que senten persones de sexe diferent. Al final de la narració Denys -"with all his flaxen fairness about him"²³⁶⁶ i inescrutablement tèrbol- és considerat culpable d'una mena de malefici que assola la ciutat, i la multitud exaltada el mata i el desmembra durant una processó. Aleshores, el seu cor és portat a mitjanit al fidel Hermes, el qual secretament enamorat de Denys, l'enterra en un racó fosc de la catedral i li dona cristiana sepultura. La lliçó moral que inevitablement se'n desprèn, de moltes altres narracions de Pater en la mateixa línia -i no oblidem Wilde malgrat el seu pretès amoralisme-, és que tanta bellesa és al capdavall perillosament anihiladora. I si no, recordem la dramàtica mort de Winckelmann, que Pater no oblidà mai²³⁶⁷.

"Denys l'Auxerrois", publicat l'any 1887, és una mostra del model de retrats imaginaris que Pater havia traçat en **Studies in the Renaissance** i **Marius the Epicurean**, abans de culminar la seva recerca estilística amb la recreació de Plató com a pensador i com a personalitat: "in reading Plato, ... the philosophic student ... must also ...

2363. "Denys l'Auxerrois", de Imaginary Portraits, en en **Selected Writings of Walter Pater**, p. 92.

2364. *Ibid.*

2365. *Ibid.*

2366. *Ibid.*, p. 101.

2367. Winckelmann morí l'any 1768 a Trieste, a mans del cuiner Francesco Arcangeli, amb qui havia intimat durant una setmana. Es desconeix el mòbil del crim i les proves foren insuficients, però l'homosexualitat de l'erudit alemany ha donat peu que la hipòtesi d'alguna mena de dinàmica sexual sigui considerada. En aquest sentit, vegeu-ne la recreació novel·lada pel francès Dominique Fernandez, **Signor Giovanni**, (Paris, 1981); i Robert Aldrich, **The Seduction of the Mediterranean, Writing, Art and Homosexual Fantasy**, pp. 41-5. Pater en parla amb visible emoció en "Winckelmann", en **El Renacimiento, Arte y Poesía**, pp. 164-5.

reproduce the portrait of a *person* "2368. El personatge de Denys té prou ingredients *maudits* per aconseguir un efecte macabre i pertorbar imperceptiblement la virginal innocència del jove Michael Fane: bellesa, llangor, fragilitat, dolçor, risc, morbositat, misteri, duplicitat, sentit tràgic, vocació de patiment i una mena d'atracció irremeiable envers un destí fatal. El marc és també molt adient i amb un regust clarament gòtic: l'Edat Mitjana, cerimònies religioses, mort i violència, desigs inconfessats, i indefensió davant la fatalitat. Pocs anys més tard, el 1893, un mes després de morir Jowett, Pater publicà un altre conte amb reminiscències hel·lèniques i referències homoeròtiques molt més directes: *Apollo in Picardy*, que recrea la llegenda d'Apol·lo i Jacint, dos herois predilectes de la fantasia *gay* finisecular, com ho palesaren Mackenzie i l'abans citada carta de Wilde a Douglas.

Pater hi descriu una nit medieval de tempesta, amb llams, trons i ràfegues de vent que es conjuminaven en una veritable simfonia tènica i creaven un ambient d'encantament que presagiava alguna aparició extraordinària. És aleshores quan el prior Saint-Jean veu el bell Apollyon adormit: "... how lordly, or godlike rather, in the posture! Could one fancy a single curve bettered in the rich, warm, white limbs; in the haughty features of the face, with the golden hair ...? And yet what gentle sweetness also in the natural movement of the bosom, the throat, the lips, of the sleeper!"2369. El prior queda ferit per la bellesa d'aquell jove que l'endemà, el serveix amb sospitosa afabilitat: "It seemed an odd thing to be served thus, like St. Jerome by the lion, as if by some imperiously beautiful wild animal tamed"2370. Una música estranya i fascinant brolla de l'arpa d'Apollyon que trasbalsa la vida del convent dirigit per Saint-Jean, i capgira la plàcida existència del petit Hyacinth, *chouchou* de la congregació i nen mimat del prior. Hyacinth, a més de bo i obedient, tenia un caparró ple de rinxols negres que brillaven al sol amb reflexos blaus. D'ençà l'arribada de l'enigmàtic Apollyon, però, ni Hyacinth ni la comunitat no tornarien mai a ésser els mateixos.

La història acaba amb Apollyon i Hyacinth tot jugant nusos a la llum de la lluna amb un disc, i, exactament com en el mite grec, el segon cau mort quan el vent, en un rampell de gelosia, canvia la direcció de l'objecte llençat per Apollyon i s'estavella contra el cervell tendre del minyó. Però la recreació de Pater no acaba aquí. El déu fuig i el prior és erròniament acusat de l'assassinat i retirat de la comunitat. Enmig del seu dolor, embogeix i passa la resta del temps plorant pel difunt Hyacinth que estimava tan apassionadament. Saint-Jean mor justament quan se li permet de retornar al convent. El conte és ple

---

2368. Walter Pater, *Plato and Platonism*, p. 125.

2369. Walter Pater, "Apollo in Picardy", en *Miscellaneous Studies*, p. 127.

2370. *Ibid.* p. 128.

d'al·lusions significatives. Quins sentiments albergaven Saint-Jean i Hyacinth? Es pot establir alguna mena d'identificació raonable entre els personatges ficticis i la realitat de Pater? Linda Dowling insinua una línia de lectura que jo voldria expandir a fi de situar-nos en l'univers del Plató dels estetes de l'Oxford de fi de segle.

12. Dowling suggereix una semblança entre l'**Apollo in Picardy** i un poema narratiu escrit per John Addington Symonds vers l'any 1868, intitulat **Gabriel**, que representaria de forma al·legòrica les experiències de Symonds al Balliol quan estudiava Plató a la vora de Jowett. En **Gabriel**, l'autor descriu també la vida d'un convent, trasbalsada per l'arribada del seductor Gabriel, davant l'encant del qual tothom sucumbeix, tret, aparentment, del rector, que assegura que Gabriel és un dimoni i el mata. Quan els monjos es disposen a enterrar-lo, s'adonen amb horror que la imatge del Crist crucifixat que presideix la capella i el rostre sense vida de Gabriel són gairebé idèntics. Queda el dubte de saber si l'esperit malèvol era en realitat el rector, el qual, horroritzat per l'atracció que sentia envers el jove, l'extermina, o si Gabriel era de fet un àngel caigut, un ídol de perversitat cridat a tenir un final tan insòlit.

El tema de la temptació als convents era un tòpic a la literatura gòtica, com ho palesen les obres de Mrs. Radcliffe, Matthew Lewis o Charles Maturin. Symonds tenia, així, al darrera una tradició a què adherir-se i dins d'ella una línia llavors poc explorada a desenvolupar, que consistiria a tractar les passions prohibides dels monjos dintre del propi món tancat. D'aquest vessant homosexual del post-gòtic vuitcentista l'exemple més conegut n'és la tristement famosa **The Priest and the Acolyte**, escrita per Jack Flaxman, amic de Wilde i Douglas, i publicada en la revista oxoniana *The Chameleon*, el desembre del 1894²³⁷¹. Nogensmenys, l'ús crític d'aquest context amb ànim de denunciar les incoherències del sistema acadèmic -com creu Dowling-, seria una novetat, si és que la hipòtesi de la investigadora de Princeton és viable. Abans d'examinar les conclusions de Dowling estudiem una mica, però, la psicologia del poema de Symonds, capdavanter del conte de Pater.

En **The Monk** de Matthew Lewis el devot i respectat Ambrosio perd la seva repressora contenció amb l'arribada del dolç Rosario que, en realitat era la diabòlica Matilde amb disfressa d'home. I, aleshores, quan la transgressió està consumada, la insaciabilitat

---

²³⁷¹. Dic tristement famosa perquè fou mencionada reiteradament durant els judicis d'Oscar Wilde com a prova de la seva complicitat en les activitats del cercle homosexual d'Oxford. *Vidi* H. Montgomery Hyde, **The Trials of Oscar Wilde**, pp. 102, 104, 106, 139, 196, 199. I Richard Ellmann, **Oscar Wilde**, pp. 403-4, p. 421.

que pateix Ambrosio no coneix límits. Aquest seria també el cas del vell rector del monestir de Symonds enamorat de **Gabriel** fins a la fol.lia. Pel que fa al final ambigu, amb el joc de miralls entre l'atractiu Gabriel i el Crist sofrent, pot ben bé reflectir l'ambivalència moral de l'època. El mateix William Holman-Hunt, a despit de la seva religiositat profunda, havia pintat **The Shadow of Death** el 1869, només un any després que Symonds escrivís el poema, tot mostrant un Crist que estira els músculs al vespre després d'una dura jornada de treball però que, per efecte de la llum, projecta amb la seva ombra la postura mortal de la creu. Tot és doncs, relativitzable. No és clar, si Gabriel és dolent ni si Crist era cast, car no se sap si l'ombra a la paret correspon al jove esvelt i fibrós que torna a casa fatigat per la feina, o si es tracta d'un presagi del seu proper final.

Ara bé, Dowling assenyala una forta coincidència entre Jowett i el rector del convent del **Gabriel** de Symonds: el patiment en voler evitar l'amor carnal, la severitat del seu govern, la intransigència amb si mateix i amb els monjos al seu càrrec. No obstant això, en relacionar el poema de Symonds amb l'**Apollo in Picardy** de Pater, Dowling només menciona el tractament del tema homoeròtic i l'escenari conventual, però no veu els possibles retrats amagats sota el personatge de Saint-Jean. Es limita a apuntar la revelació emocional -i sexual- que fou per al prior i el petit Hyacinth la trobada amb Apollo: "these creatures of rule, these 'regulars', ... were come in contact for the first time in their lives with the power of untutored natural impulse, of natural inspiration"²³⁷². És versemblant que Pater es referís a la consciència de llur desig en comú pel bell desconegut d'una banda, i del prior cap a Hyacinth, d'una altra. Essent realment així, la reiteració de la paraula "natural" per part de Pater es podria explicar com una necessitat de reafirmació, vinculada a les teories patològiques de Krafft-Ebing que -malgrat tenir detractors com Symonds- alliberava l'homosexual de responsabilitat moral. En **Teleny**, una novel·la homoeròtica publicada anònimament el 1893 -escrita pel cercle de Wilde i potser amb la seva col·laboració-, Des Grieux, el narrador, es preguntava: "Well, is nature moral? ... I know that I was born a sodomite, the fault is my constitution' s, not mine own"²³⁷³.

Un cop admesa l'espontaneïtat dels sentiments del prior i el petit monjo, jo gosaria explorar el personatge de Saint Jean en la història de Pater. Diré en primer lloc que també ell recorda Jowett. La menció a les regles, la imposició d'un ordre que el seu mateix sistema destruï: "life in the monastery, the severe discipline of which the Prior himself had done much to restore..."²³⁷⁴. L'afició per l'arquitectura i la supervisió de les obres en el convent:

---

²³⁷². Walter Pater, "Apollo in Picardy", en *Miscellaneous Studies*, p. 133.

²³⁷³. En Oscar Wilde, and others, *Teleny*, p. 70.

²³⁷⁴. Walter Pater, "Apollo in Picardy", en *Miscellaneous Studies*, p. 128.

"Well skilled in architecture, Prior Saint-Jean was set, by way of a holiday task, to superintend the completion of the great monastic barn then in building"²³⁷⁵. Fóra impossible de no pensar en l'edificació del New Hall del Balliol de l'any 1877 que Jowett finançà i dirigí amb gran il·lusió. I, finalment, el viatge de salut amb el novici, envoltat d'una atmosfera pederàstica, puix que Hyacinth, "seemed a monastic novice no longer; yet, in his natural gladness, was found more companionable than ever by his senior, surprised, delighted, for his part, at the fresh springing of his brain, the spring of his footsteps over the close greensward, as if smoothed by the art of man"²³⁷⁶. Les excursions de Jowett a Askrigg i altres zones del nord, sempre acompanyat per joves alumnes, la vitalitat dels quals el tonificava, tenen una certa similitud amb el plaer del monjo gran en la companyia de Hyacinth.

Tanmateix, Saint-Jean recorda igualment l'autor i, arribats en aquest punt, he de reconèixer el meu deute amb Michael Levey, biògraf de Pater, que suggereix un paral·lel entre la innocència del prior i les dures condemnes contra el tutor del Brasenose tant per la seva obra qualificada d'impia com per l'afer amb Hardinge, l'any 1874. Levey argumenta que, així com Saint-Jean va perdre el seny en ésser culpable de l'assassinat de Hyacinth, Pater perdé la fe, quan fou tan dràsticament sancionat²³⁷⁷. Però -tot tornant a Dowling- per què voldrien Symonds i Pater criticar, en llur obra creativa, no solament Jowett, sinó també el món acadèmic que aquest creà? Segons Dowling, perquè els continguts hel·lenistes del currículum de les *Literae Humaniores* d'Oxford els durien a una situació sense sortida, en què el mateix sistema que els va nodrir i modelar, es girà injustament en contra seva, paradoxalment, per haver estat dòcils en llur procés de formació. O, dit en termes més entenedors, la historiadora americana afirma que l'hel·lenisme oxonià endegat per Jowett, amb el seu masclisme exacerbant, el biaix liberal i el culte al món de Plató, produí el fruit que naturalment havia gestat: uns homes que preferien la companyia d'altres homes i que trobaven en l'ambient aristocràtic i exclusivista dels diàlegs platònics un ideal de bellesa i refinament que s'assemblava molt a l'orgullós i intel·lectualitzat Oxford victorià. Ara bé, aquell mateix Oxford condemnava i estigmatitzava els fills que havia engendrat.

13. Que Symonds i Pater estaven en certa forma traumatitzats pel fet d'haver de viure llur sexualitat clandestinament és del tot versemblant i comprensible. La tristesa i ràbia de Pater d'ençà l'escàndol amb Hardinge, el 1874, i la consegüent pèrdua del càrrec de censor a Oxford tenyiren la seva obra posterior d'una profunda melancònia i un victimisme agut.

---

²³⁷⁵. *Ibid.*

²³⁷⁶. *Ibid.*

²³⁷⁷. Michael Levey, *The Case of Walter Pater*, p. 199.

Foren aquestes circumstàncies, com apunta la Dra. Inman²³⁷⁸, les que feren possible la gestació de "Denys l'Auxerrois" i els altres contes dels **Imaginary Portraits**, els assaigs de **Greek Studies** i parts de **Plato and Platonism**. Però Pater no deixà pas constància personal del seu conflicte, cosa que sí que féu Symonds. En una carta de febrer del 1889, citada en el capítol anterior, John Addington Symonds dissuadia Jowett d'escriure un assaig sobre l'amor grec perquè presentia la filípica latent en la intenció del Master, i aprofità per retreure al seu antic professor la incoherència d'ensenyar Plató a la universitat i de negar o desautoritzar alhora el seu homoerotisme.

La carta de Symonds vé a donar la raó a Dowling en l'intent de l'americana de demostrar la seva tesi de "the lesson of Oxford Hellenism"²³⁷⁹, ja que el deixeble de Jowett arriba al punt d'advertir-li que Plató pot ésser perillós a les aules perquè desperta passions reprimides: "... I seem to surprise you when I repeat that the study of Plato is injurious to a certain number of predisposed young men"²³⁸⁰. L'argument de Symonds és, si fa o no fa, el mateix de Dowling, però en primera persona. Recordem les lectures juvenívoles que havia fet de Plató²³⁸¹ i l'alleujament que sentí en saber que el filòsof grec compartia les seves inclinacions: "When, therefore, individuals of the indicated species come into contact with the reveries of Plato ... the effect upon them has the force of a revelation. They discover that what they had been blindly proping after was once an admitted possibility -not in a mean hole or corner- but that the race whose literature forms the basis of their higher culture, lived in that way, aspired in that way"²³⁸².

També Clive Durham i Maurice Hall, en el **Maurice** de Forster, i Lytton Strachey²³⁸³ tingueren una revelació semblant. Tanmateix, per a Symonds, un pioner dels estudis sobre l'homosexualitat, l'experiència grega resultà força dolorosa: "The Lysis, the Charmides, the Phaedrus, the Symposium- how many varied and unimaginative pictures these dialogues contain of what is only a sweet poison to such minds!"²³⁸⁴. L'acusació de Symonds no s'entén si no es té en compte que fins a l'any 1877, no va normalitzar plenament les seves relacions sexuals amb homes, ja que durant força temps esperà poder mantenir els seus afers sentimentals dintre d'aquell pla de continència que prescrivia Plató:

2378. Billie Andrew Inman, "Estrangement and Connection, Walter Pater, Benjamin Jowett, and William M. Hardinge", en *Pater in the 1990s*, p. 20.

2379. Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 129.

2380. *The Letters of John Addington Symonds*, vol. III, 1885-1893, p. 345.

2381. *The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters*, p. 99.

2382. *The Letters of John Addington Symonds*, vol. III, 1885-1893, p. 346.

2383. Vegeu Alan Sinfield, *The Wilde Century*, p. 65.

2384. *The Letters of John Addington Symonds*, vol. III, 1885-1893, p. 346.

"The study of Plato proved decisive for my future ... and filled my head with an impossible dream, which controlled my thoughts for many years"²³⁸⁵. En realitat, el conflicte no era només fruit del tarannà de la tradició platònica victoriana, com creu Dowling, sinó també, en opinió meua, del mateix Plató històric. Com poder conciliar l'idealisme inherent a la filosofia de Plató, l'espiritualitat de l'Afrodita urània a la qual hauria d'aspirar l'amant platònic, amb les temptacions carnals de l'Afrodita pandèmica? -"And strong as custom may be, strong as piety, strong as the sense of duty, these restraints have always been found frail against the impulse of powerful inborn natural passion and the allurements of inspired art"²³⁸⁶.

Symonds no és l'únic que veu amb recança la filosofia amorosa de Plató. Un altre possible uranista, A.C. Benson, el biògraf de Pater de principis del segle vint, es preguntava: "Isn't it really dangerous to let boys read Plato, if one is desirous that they should accept conventional moralities?"²³⁸⁷. Tot i això, el seu reclam no és comparable al de Symonds. Aquest darrer no entra a discutir solament si el tractament de l'amor grec a les universitats entra en col·lisió amb el sistema, sinó sobretot, denuncia que l'ideal de Plató no és insà. Segons ell, és inassolible i, tant si s'obeix o no, l'esforç resulta devastador i inútil: "The contest in the Soul is terrible, and victory, if gained, is only won at the cost of a struggle which thwarts and embitters"²³⁸⁸. Les pintures de Waterhouse, Holman-Hunt i l'alemany Goetze, entre d'altres, demostren, com vam veure a la primera part d'aquesta tesi, la gran angoixa pel pecat a la fi del dinou.

14. El dilema moral era viscut com una lluita, perquè la sospita que hi pogués haver una transmutació de valors era encara només una possibilitat. Si la nova religió, la fe platònica en aquest cas, era igual d'intransigent que la norma o més, era lògic que Symonds sentís angoixa i un cert rebuig envers Plató. Confós per les incongruències de l'aparell acadèmic, Symonds, segons cita Dowling, féu una crida a les autoritats civils, que tan durament castigaven la pederàstia, perquè investiguessin els estudis clàssics a les *public schools* i universitats, puix que era allí on les "best minds of our youth are ... exposed to the influences of a paederastic literature at the same time that they acquire the knowledge and experience of unnatural practices"²³⁸⁹.

---

²³⁸⁵. *The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters*, p. 100.

²³⁸⁶. *Ibid.*

²³⁸⁷. Citat per Alan Sinfield, *The Wilde Century*, p. 65.

²³⁸⁸. *The Letters of John Addington Symonds*, vol. III, 1885-1893, p. 346.

²³⁸⁹. Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 129.

Wilde, en canvi, era capaç d'afirmar que el seu afecte per Douglas o d'altres a platònics era pur, tot i saber que, de fet, també hi havia elements d'atracció física. Ara bé, sembla que Wilde era més polític que Symonds, o simplement més capaç de mantenir dos discursos diferents alhora per tal de seduir el seu públic o d'enganyar-se a si mateix. Però hem de tenir present que, quan Wilde feia al·lusions a la idealitat de l'amor grec, o actuava davant d'un tribunal o escrivia. Per a ell, escriure era una altra manera d'actuar. És en **De Profundis** on mostra una sinceritat impressionant i admet, amb una contricció gairebé puritana, "that my life had been full of perverse pleasures and strange passions"²³⁹⁰. Aquell amor de Miquel Àngel, Plató o Shakespeare, "that deep, spiritual affection that is as pure as it is perfect"²³⁹¹, tenia també el seu vessant terrenal, i és aquest punt inevitable el que el Symonds madur vol reivindicar, encara que s'hagi d'allunyar de Plató.

Symonds aprecia, doncs, l'aspecte noble de la pederàstia platònica, el relativitza i el supera, tot cercant una altra sortida com la dignificació de l'amor físic entre homes: "I learned ... that the physical appetite of one male for another may be made the foundation of a solid friendship, when the man drawn by passion exhibits a proper respect for the man who draws"²³⁹². Wilde, en canvi, no sembla qüestionar-se la seva interpretació lliure i flexible del platonisme. És versemblant que cregués que Plató va fer el mateix que ell, és a dir, tenir un doble discurs eròtic: un d'ideal i un altre de *massa humana*. Pater, menys promiscu i potser més romàntic, no entra tant en conflicte amb les restriccions ascètiques de Plató com amb l'hostilitat d'Oxford: la universitat no l'acollia a causa, segurament, del seu demble solitari i a l'estil literari poc viril i obertament homoeròtic. A diferència de Symonds, que pretén fer un tractament objectiu i fred de l'erotisme platònic, i de Wilde que es limita a poetitzar-lo, Pater no es qüestiona si la seva interpretació -més global- de Plató és "correcta" o no. Simplement es mostra convençut que el geni del filòsof grec consisteix a combinar l'element espiritual i aquell altre estètic i erotitzant.

Així, manté que "Plato ... is by nature and before all things, from first to last, unalterably a lover"²³⁹³. Afirmacions com aquesta feren que, l'any 1875, el bisbe d'Oxford aclaparat per l'onada d'escepticisme i d'immoralitat que envaïa la ciutat, preguntés al seu clergat si els sorprenia que alguns pares d'alumnes de la universitat haguessin decidit taxativament: "refuse to let their sons imbibe lessons so alien from the lore they themselves

---

2390. "De Profundis", en *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 230.

2391. H. Montgomery Hyde, *The Trials of Oscar Wilde*, p. 201.

2392. *The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters*, p. 254.

2393. Walter Pater, *Plato and Platonism*, p. 134.

learned ..."²³⁹⁴. Malgrat tot i a despit d'una sèrie de factors en contra seva com ara la censura, la impaciència de Jowett, la malfiança oficialista i dubtes sobre la seva competència universitària, Pater dictà cursos a Oxford des del 1864 fins al 1892, i marcà una línia de lectura dels diàlegs platònics, que gosaria competir amb la del titànic Plató de Benjamin Jowett, de qui era, en bona part, un descendent molt especial.

---

²³⁹⁴. Citat per Billie Andrew Inmann, *Walter Pater and His Reading, 1874-1877*, p. 154.

II. El peculiar retrat imaginari d'un moralista desmoralitzador: el *Marius the Epicurean* the Walter Pater²³⁹⁵

"... we teach them their pagan Latin
and Greek under the shadow
of medieval church-towers,
amid the haunts, the traditions,
and with something of the discipline,
of monasticism; for which, as it is
noticeable, the English have never
wholly lost an early inclination".

Walter Pater, *Emerald Uthwart* ²³⁹⁶

Quan Mallock escriví la caricatura de Pater com a Mr. Rose en la *New Republic* (1877), el tutor del Brasenose College era un escriptor conegut però polèmic. L'obra més important que havia publicat eren els *Studies in the History of the Renaissance*, l'any 1873, el famós epíleg de la qual li valgué el rebuig ferm de l'Oxford institucionalista, car hi proposava una nova ètica relativitzadora i amb condicions per substituir valors més aviat tradicionals i categòrics. L'interès que despertà el text i el seu poder sobre els lectors foren molt grans. Oscar Wilde explica l'impacte que li causà l'any 1874: "I remember during my first term at Oxford reading ... Pater's Renaissance -that book which has had such a strange influence over my life ..."²³⁹⁷. La filosofia vital que Pater havia provat de suggerir presentava certes reminiscències del darwinisme pel que feia a la manca d'un principi teleològic -"Not the fruit of experience, but experience itself, is the end"²³⁹⁸, la manca de fe en una vida ulterior, la força inexorable del canvi, i la incertesa religiosa. L'èmfasi posat en la recerca del plaer per mitjans exòtics o alliberadors, i la intensitat apassionada en cada moment de la vida lligada a l'afecte entre amics, eren posicions molt agosarades però no pas inèdites: "While all melts under our feet, we may well catch any exquisite passion, or any contribution to knowledge that seems by a lifted horizon to set the spirit free for a moment,

---

2395. Segons Levey, aquest fou un qualificatiu de Jowett a Pater. Vegeu Michael Levey, *The Case of Walter Pater*, p. 143.

2396. Walter Pater, "Emerald Uthwart", en *Miscellaneous Studies*, p. 177.

2397. De *De Profundis*, en *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 199.

2398. *The Renaissance*, "Conclusion", en *Selected Writings of Walter Pater*, p. 60.

or any stirring of the senses, strange dyes, strange colours, and curious odours ... or the face of one's friend"²³⁹⁹.

En realitat, si aquests temes s'havien conegut abans havia estat també a través de Pater, ja que molts assaigs de **The Renaissance** aparegueren anteriorment en contribucions a revistes o setmanaris, i l'esmentada "Conclusion" s'havia publicat l'any 1868 en forma anònima a la *Westminster Review*, a propòsit d'una ressenya sobre Morris. La novetat en la primera edició d'aquell any 1873 raïa en la impressió del nom i la filiació acadèmica de l'autor en la portada, que incloïa, a més de la seva pertinença a Oxford, el seu càrrec de *Fellow* del Brasenose College, dues dades, doncs, a l'abast ara de tots els qui comprassin el llibre. L'associació explícita d'Oxford amb un text ambigu l'estigmatitzava de fet, però que un professor hi afegís una conclusió plena d'escepticisme i hedonisme provocà la indignació immediata -sincera o interessada- d'alguns col·legues, com John Wordsworth, nebot nèt del gran poeta: "... this appears under your own name as a Fellow of Brasenose and as the mature result of your studies in an important period of history ... Could you indeed have known the dangers into which you were likely to lead minds weaker than your own, you would, I believe, have paused. Could you have known the grief your words would be to many of your Oxford contemporaries you might even have found no ignoble pleasure in refraining from uttering them"²⁴⁰⁰.

L'any següent, el 1874, seria l'escrupulós Wordsworth, i no Pater, qui accediria al càrrec de censor de la universitat. Aquest recull d'assaigs, qualificats per Wilde com "The holy writ of beauty"²⁴⁰¹, transformà de manera definitiva la comprensió dels conceptes de "hel·lenisme" i "renaixement" fins a equiparar-los a homosexualitat i paganisme, i marcà la personalitat de Pater amb un aura de perversió i perillositat moral que l'acompanyà per sempre més. Tres anys més tard, però, en una reedició de l'obra, decidí d'eliminar-ne la conclusió, per tornar-la a publicar l'any 1888 en la tercera edició amb una nota de *mea culpa*: "This brief 'Conclusion' was omitted in the second edition of this book, as I conceived it might possibly mislead some of those young men into whose hands it might fall ..."²⁴⁰². Les crítiques foren ferotges i Mallock, gran cronista oxonià, no dubta a mostrar un Pater-Mr. Rose summament afectat, *snob* i obsedit per la pederàstia: "I rather look upon life as a chamber, which we decorate as we would decorate the chamber of the woman or the

---

²³⁹⁹. *Ibid.* pp. 60-1.

²⁴⁰⁰. Citat per Richard Dellamora, *Masculine Desire, The Sexual Politics of Victorian Aestheticism*, p. 159.

²⁴⁰¹. Citat per Michael Levey, *The Case of Walter Pater*, p. 144.

²⁴⁰². *The Renaissance, "Conclusion"*, en *Selected Writings of Walter Pater*, p. 58.

youth that we love"²⁴⁰³. El Pater de la **New Republic** no té gaires miraments a aprofitar la més mínima ocasió per fer les seves conquestes, i la ploma verinosa de Mallock el parodia irònicament i cruel: "Mr. Rose at once bought himself golden opinions of Lady Grace by helping her page, a pretty boy with light curling hair, to arrange some tumblers on the grass"²⁴⁰⁴.

Mr. Rose és també individualista -"the centre of life is the individual, and it is only through dissolution that the individual can re-emerge"- i defensor abrandat de la teoria de l'art per l'art de Gautier: "there is amongst us a growing number who ... with a steady and set purpose follow art for the sake of art, beauty for the sake of beauty, love for the sake of love, life for the sake of life"²⁴⁰⁵. Ultra aquestes pinzellades estètzants, Mallock emfasitzà no només l'homosexualitat de Pater, sinó també la seva pederàstia de caràcter platònic, en fer llegir Mr. Rose un poema en veu alta, "written by a boy of eighteen -a youth of extraordinary promise, I think, whose education I may myself claim to have had some share in directing"²⁴⁰⁶. El poema té, naturalment, el mite de Narcís com a motiu central. Podria haver-hi una al·lusió a l'afer amb Hardinge, poeta ell també i ex-alumne de Pater, però Mallock fa referència, a més, a la manera en què, mitjançant referències hel·lèniques, es desenvolupava l'eròtica de l'esteticisme modern.

Així, Mr. Rose, en un moment donat, fa un cant en favor de les meravelles de Grècia i el renaixement italià, cultures redemptores totes dues, diu, de la submissió medievalista i la rigidesa victoriana, respectivament. El patrimoni històric, segons ell, ens allibera i, gràcies a ell, ens hem assabentat "of the keener and profounder passions ... of nobler mould than ours- Harmodius and Aristogeiton, Achilles and Patroclus, David and Jonathan ... or, above all, those two by the agnus castus and the plane-tree where Ilyssus flowed"²⁴⁰⁷. Queden clars, doncs, els motius del gran amor per Grècia i per Plató dels estetes: era una forma més digna i respectable de viure llur homosexualitat, reforçada socialment per la intel·lectualitat filosòfica del platonisme i la glòria d'una Atenes admirada per tothom. Tanmateix, i malgrat la precisió del retrat ideològic de Pater per Mallock, el tema homoeròtic no era l'única gran raó existencial de l'esteta del Brasenose, o, si més no, el deixà de banda durant un temps. L'any 1881, Pater renuncià a les tasques docents al Brasenose i es dedicà durant tres anys a la redacció del seu *opus magnum* literari: **Marius the Epicurean, (His Sensations**

2403. W. H. Mallock, *The New Republic*, p. 34.

2404. *Ibid.* p. 185.

2405. *Ibid.* pp. 210-11.

2406. *Ibid.* p. 217.

2407. *Ibid.* p. 154.

and Ideas), on el personatge, immers en la Roma del segle II, realitza el seu viatge d'autoconeixement en solitari, o en companyonatge cast i serè, lluny de les passions que predicava, i més lluny encara dels sibaritismes mundans de Wilde, sovint adscrits, precipitadament a tot el moviment estètic.

1. A mitjans del 1833, Pater escriu a la seva bona amiga Vernon Lee -àlies de Violet Page- que el sentit de la recerca espiritual de Marius es podria entendre en l'Anglaterra victoriana: "I regard this matter as a sort of duty. For you know I think that there is a ... sort of religious phase possible for the modern mind, the conditions of which phase it is the main object of my design to convey"²⁴⁰⁸. Quina és aquesta nova religió adaptable a l'evolució intel·lectual de la humanitat del segle dinou? El neguit per la possibilitat d'algun tipus de fe religiosa ja s'havia palesat d'ençà Tennyson en *In Memoriam*. Amb Jowett i els teòlegs liberals cobrà força aquest sentiment que arribà als mateixos científics darwinistes i postdarwinistes com ara Wallace, Tyndall o Huxley. En la *New Republic*, el professor Stockton, paròdia de Tyndall, replica a un Ruskin angoixat: "... religion will live too, being part of the mind of man ... It is the mind's canopy -the infinite mental azure in which the mysterious source of our being is at once revealed and hidden"²⁴⁰⁹.

Aquest to científic finisecular i hereu de Feuerbach i David Strauss -potser a través de George Eliot- no s'allunya molt de l'agnosticisme de Pater. Per "religió", ell entén alguna mena d'èxtasi o impacte emocional, més que no pas una fe o doctrina. És sobretot religiositat, és a dir, una sensació totalment antropocèntrica que pot ésser poderosament espiritual sense creure en Déu, i que es nodreix de determinats ritus i espais particularment inspiradors. L'idealisme no és en aquest cas l'àmbit aliè i ja caduc de les idees, sinó la moderna imatge del món que cada ment elabora. Ho és, almenys, per a Marius, habitant com Pater d'un gran imperi, on les temptacions ideològiques brollen per tot arreu i la religió s'esguerra per multitud de sectarismes: "He lived much in the realm of the imagination, and became betimes, something of an idealist, constructing the world for himself, in great measure from within, by the exercise of meditative power. A vein of "subjective" philosophy, with the individual for its standard of all things, with a certain incapacity wholly to accept other men's valuations"²⁴¹⁰.

És una obvietat dir que Marius amb el seu epítet d'epicuri i aquell misticisme estetitzant més aviat agnòstic o àdhuc ateu, té molt de Pater, de la mateixa manera que la

---

2408. Citat per Ian Small en la Introducció a Walter Pater, *Marius the Epicurean*, p. ix.

2409. W. H. Mallock, *The New Republic*, p. 57.

2410. *Marius the Epicurean*, p. 15.

composició tripartita i trifacial dels protagonistes del **Dorian Gray** encaixen fins a oferir un reflex força fidel del seu autor²⁴¹¹. Com en els altres retrats imaginaris de Pater, una de les fites del **Marius** és recrear l'ambient o atmosfera global que envolta el personatge, situat, com diu ell mateix, en una personal i intransferible "house of thought"²⁴¹². La novel·la és llarga i lenta. La llangor i melanconia de Marius impregnen tot el llibre i els personatges tenen també una vida poc agitada, filtrada únicament per llurs impressions sobre la ment observadora de Marius. La història comença amb una descripció detallada de l'antiga religió romana de Numa i els seus costums rústics i pagans, pràctiques que Marius abandona en quedar-se orfe. A Pisa -següent parada d'aquest aventurer filosòfic-, i en una escola, "one of many imitations of Plato's Academy in the old Athenian garden"²⁴¹³, estableix contacte amb el bell i decadent Flavian: "The brilliant youth who loved dress, and dainty food, and flowers, and seemed to have a natural alliance with ... everything which was physically select and bright"²⁴¹⁴.

Flavian sembla representar, en certa mesura, l'estereotipus de l'esteta vuitcentista, amb un interès apassionat pel seu propi aspecte i un afany per seduir els altres. Tanmateix, l'ambició literària de Flavian conjuminada amb una sed de luxe que no sap reconduir, fan que Marius en prengui distàncies i converteixi l'esteticisme massa corpori del seu guia en una mena de platonisme poètic inspirat en Apuleu: "The human body in its beauty, as the highest potency of all the beauty of material objects, seemed to him just then to be matter no longer, but having taken celestial fire, to assert itself as indeed the true though visible soul or spirit in things"²⁴¹⁵. De tota manera, Marius aprèn moltes coses de Flavian, com ara la retòrica, la passió per la literatura i la teoria de l'*eufuisme*²⁴¹⁶, que defensava aquell sagrat principi del **Renaissance**: 'Tis art's function to conceal itself"²⁴¹⁷. Aquest lema volia dir, en la interpretació de Marius, que tots els camins eren possibles si s'aconseguia de produir l'efecte artístic desitjat.

La cadena educativa pederàstica també s'acompleix en aquesta fase del relat. A Flavian li pagava els estudis un ric desconegut, i aquell, esdevingut al seu torn tutor de Marius, l'inicia en una filosofia del plaer que l'intriga encara que no el captivi del tot, car, a

---

2411. *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 116. Auto-identificació de Wilde amb els seus 3 personatges.

2412. *Marius the Epicurean*, p. 145.

2413. *Ibid.* p. 27.

2414. *Ibid.* p. 30.

2415. *Ibid.* p. 53.

2416. *Ibid.* p. 56. Ian Small, l'editor, defineix el "euphuism", com un estil afectat o ornamentat, derivat del títol d'una obra de John Lily, del 1578: *Euphues*.

2417. *Ibid.* p. 56.

més d'un hedonisme extremat, Marius rebia de Flavius una sensació de corrupció molt subtil i inquietant: "How often, afterwards, did evil things present themselves in malign association with the memory of that beautiful head, and with a kind of borrowed sanction and charm in its natural grace!"²⁴¹⁸. Un cop més, la bellesa no pot ésser innocent per a Pater i, quan el sofisticat i sensual Flavian mor, és aquest final i no el dandisme refinat del jove preceptor allò que més recorda. Sobrevisi l'ànima a la mort com creuen els platònics? O la mort del cos implica, a la manera epicúrea, una desintegració de la part que en diem anímica, abocada a perdre's en el remolí del moviment còsmic? Les idees de mort, deure i càstig o repòs eren preocupacions essencials del segle dinou, i seran també un mòbil fonamental en la recerca de l'heroi de Pater: "Future extinction seemed just then to be what the unforced witness of his own nature pointed to"²⁴¹⁹.

Marius es considerava en aquell temps un epicuri, tant per l'arrelat escepticisme envers la immortalitat com per la seva inclinació a l'individualisme i a despreocupar-se del proïsme: "the passive spectator of the world around him"²⁴²⁰. Suspicaç amb les creences "of the professional mystic"²⁴²¹, Marius, a l'igual que Pater, oscil·la entre una convicció materialista i un sentiment de devoció en certa mesura adireccional. Malgrat la seva afinitat amb Plató quant al seu amor per la bellesa -"he was of the number of those who ... must be 'made perfect by the love of visible beauty'"²⁴²²-, rebutja, en part, la metafísica del filòsof atenès pel fet de no compartir el menyspreu platònic per la realitat del cos. Aquí Pater es fa ressò de les reaccions iconoclastes de la filosofia germànica de la segona meitat de segle, tot i que, amb aquella ambigüitat que li era peculiar: "It was to the sentiment of the body, and the affections it defined -the flesh, of whose force and colour that wandering Platonic soul was, but so frail a residue or abstract- he must cling"²⁴²³. S'interessa, doncs, per les respostes donades al misteri de la mort per les altres escoles filosòfiques, i passa de les lectures poètiques a la literatura del pensament, en què les explicacions d'Heràclit i Protàgores, -recordades per Hegel, Grote i Nietzsche-, semblen oferir-li una imatge del món adient amb el seu epicureisme natural i dubitatiu.

És llavors quan cobra sentit la tesi de Frank M. Turner, respecte de la gran influència de l'historiador de Grècia en Pater²⁴²⁴. Serà més endavant, en **Plato and Platonism**,

---

2418. *Ibid.* p. 31.

2419. *Ibid.* p. 71.

2420. *Ibid.* p. 72.

2421. *Ibid.*

2422. *Ibid.* p. 19.

2423. *Ibid.*

2424. Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, pp. 406 i ss.

quan Pater conciliarà les dues tesis de Grote sobre el Plató paradoxalment escèptic i dogmàtic. Malgrat això, en el **Marius**, el platonisme no és encara més que una possibilitat, insuficient i canviant, però atractiva. Així, troba que el flux d'Heràclit -amb la consegüent inestabilitat de la percepció sensual- i l'afirmació protagòrica de l'*homo mensura* són les filosofies que, en aquell moment, podien ajudar-lo a superar la por a la mort provocada pel decés de Flavian: "As a consequence, he was ready now to concede, somewhat more easily than others, the first point of his new lesson, that the individual is to himself the measure of all things, and to rely on the exclusive certainty to himself of his new impressions"²⁴²⁵.

Nogensmenys, cap filosofia pagana no pot alleujar el seu neguit existencial, car descobreix que Heràclit, malgrat relativitzar la fiabilitat del coneixement sensible, estava condemnat a ésser poc més que "an authority for a philosophy of the despair of knowledge"²⁴²⁶. Si tot està sotmes a un canvi constant, quina esperança de coneixement pot haver més enllà de l'instant puntual? La inquietud i l'instint de recerca el conduiran, doncs, a prosseguir estudis de retòrica a la capital, i, en el seu peregrinatge, coneix un distingit militar romà, Cornelius Fronto, poeta, místic i cavaller, que posteriorment l'introduirà en el cercle cristià de la ciutat eterna. Finalment, Marius arriba a Roma, "the romantic home of the wildest superstition"²⁴²⁷, i esdevé secretari de Marc Aureli, teòric d'un altre univers especulatiu: la filosofia estoica, una resposta gregària i aliena a l'egoisme epicuri i cirenaic.

Marius, però, troba que l'estoïcisme tampoc no alliberà Marc Aureli del patiment ni del terror a l'annihilació. El jove veu amb certa decepció com l'emperador romà, seguidor de Plató i en teoria descurat del cos, s'endinsa en un estat d'aflicció permanent, accentuat per la mort del petit Annius Verus, fill seu. Tot i la seva temperància estoica, Aureli vivia pres per l'*ennui*, el sentiment decadent per antonomàsia. Marius troba que el monarca reprimeix el seu dolor sense assumir-lo i, malgrat l'exquisida subtileza del seus pensaments, no respon a les expectatives del jove epicuri, ja que n'esperava una contundència adient amb la filosofia que professava: "It was the attitude, the melancholy intellectual attitude, of one who might be greatly mistaken in things- who might make the greatest of mistakes"²⁴²⁸. De fet, resulta difícil de saber si l'ambient feixuc i depressiu de la novel·la es deu al tarannà insatisfet del filòsof estoic o si es tracta simplement de la soledat i desconsol del mateix Pater escampats per tota l'obra. En la secció final, de la mà de Cornelius, Marius es deixa seduir parcialment per la religió cristiana, però no per la seva doctrina, sinó per la intensitat de la fe que observa

---

²⁴²⁵. *Marius the Epicurean*, p. 75.

²⁴²⁶. *Ibid.* p. 76.

²⁴²⁷. *Ibid.* p. 103.

²⁴²⁸. *Ibid.* p. 171

en els creients: "And so it came to pass that on this morning Marius saw for the first time the wonderful spectacle -wonderful, especially in its evidential power over himself, over his own thoughts- of those who believe"²⁴²⁹.

L'enardiment del catolicisme té tradició en la història de la literatura del nord. A començament del segle dinou, el jove Heinrich Von Kleist s'havia commogut tant davant del fervor catòlic que observà en les esglésies de Dresde, que poc li faltà per convertir-se: "Ay, sólo una gota más de olvido y, con voluptuosidad, me haría católico..."²⁴³⁰. Pater no quedà enrere. I, així com Mallock mostrà un Mr. Rose afecte a l'arcaica High Church i entestat a reivindicar la forma ritual abans que no pas el contingut, Marius, en nom de *la intensitat estètica*, cau en la temptació cristiana -sense arribar a convertir-se però- a través de la bellesa sacramental d'un culte aleshores clandestí, tan impressionant, o més als seus ulls, que l'espectacle del creient: "The aesthetic charm of the catholic church, her evocative power over all that is eloquent and expressive in the better mind of man, her outward comeliness, her dignifying convictions about human nature"²⁴³¹. Ultra la litúrgia i la força moral de la fe, el jove heroi de la novel.la també se sent atret per la germanor del cristianisme i pel goig en les coses simples del món que compara a la naturalitat del paganisme antic.

El seu canvi respecte de la vida i la mort és tan gran que deixa de fer d'espectador per a arribar a ésser una mena d'auto-heroi disfressat de màrtir i Marius, l'epicuri, mor sacrificant la seva vida a canvi de la de Cornelius, en un acte de renúncia ardida i elegant en el qual es demostra a si mateix que pot reptar el patiment i la destrucció: "We wait for the great crisis which is to try what is in us: we can hardly bear the pressure of our hearts, as we think of it ... it seems an outrage of our destiny that we should be led along so gently and imperceptibly, to so terrible a leaping-place in the dark, for more perhaps, than life or death"²⁴³². El desenllaç no ofereix cap conclusió més que la fi de la vida de Marius un cop ha viscut una etapa plena d'emocions existencials i filosòfiques com volia, tot evitant sempre el compromís total amb una secta concreta. La tristesa de Marc Aureli, aquella llangor que reprovà Marius i que s'estén a ell mateix, no és superada en el marc general d'aquesta ficció ni pel cristianisme, ni per la pròpia "house of thought". En **De Profundis**, Wilde observa que la reconciliació que intentà Pater en el llibre entre la vida sensible i la religiosa, no acaba de consumir-se, ja que el protagonista "is little more than a spectator ... and perhaps a little

---

²⁴²⁹. *Ibid.* p. 215.

²⁴³⁰. En "Santa Cecilia o la fuerza de la música". Citat per Marcel Brion, en **La Alemania Romàntica**, Heinrich Von Kleist y Ludwig Tieck, p. 47.

²⁴³¹. **Marius the Epicurean**, p. 210.

²⁴³². *Ibid.* p. 260.

too much occupied with the comeliness of the vessels of the Sanctuary to notice that it is the Sanctuary of Sorrow that he is gazing at"²⁴³³.

Marius the Epicurean, (His Sensations and Ideas) fou fidel al seu subtítol, puix que abans que una novel·la és la història d'un pelegrinatge intel·lectual i moral, on el protagonista comunica sobretot les seves fluctuacions ideològiques o intel·lectuals, i comunica igualment les percepcions que té del món que l'envolta amb una noció del temps més aviat interior. El costat humanista i cultivat del Pater professor de lletres a Oxford es llueix amb la profunda recerca històrica que hagué de fer per reconstruir la Roma Antonina, així com les innumbrables cites filosòfiques i literàries de l'antiguitat clàssica. A despit d'ésser inassequible al gran públic, el llibre va tenir bona acollida, especialment en els cercles de la *intelligentsia* oxoniana esteta que considerà Pater com el més gran estilista viu a Anglaterra²⁴³⁴. El **Marius**, publicat el 1885 i amb dues edicions aquell mateix any, recull els temes principals de l'autor, però té l'*avantatge* tàctic d'ésser menys polèmic i de tenir un to de sublimitat que el fa molt respectable.

En efecte, en aquest retrat imaginari més llarg però també més caut de Pater, no hi ha gaires motius d'escàndol: la tensió sexual latent en els escrits anteriors passa a esdevenir gairebé imperceptible, car el personatge no té desigs carnals. D'altra banda, la seva interpretació crítica de la metafísica grega no era del tot nova llavors, car ja l'havien iniciada Grote i Bywater. I, per últim, la valoració positiva del catolicisme no espantà ningú, ja que l'enfocament ornamental de Pater era molt conegut: "It doesn't matter what is said as long as it is said beautifully"²⁴³⁵. Molts *tics* del Mr. Rose de Mallock apareixen en l'obra posterior del personatge original amb la mateixa nitidesa, la qual cosa demostra que Pater no estava disposat a renunciar al seu univers psicològic a despit de l'hostilitat oxoniana. De fet, l'anomenat rebuig de Pater envers la Low i la Broad Church -blanc de les condemnes de l'anglicanista Mallock- es fonamentava en l'excessiva sobrietat cerimonial del protestantisme, ja que, per als estetes *la forma ho era tot*, i una religió puritana (la Low Church) o una altra de massa laica (la Broad Church) mai no estarien a l'alçada del dramatisme espectacular del catolicisme llatí.

De manera semblant a Pater en el **Marius**, Mr. Rose troba que solament els ritualistes ortodoxes podien despertar en ell aquella "filosofia de l'ambient" que cercava "the tapers, the high altar ... all produce a curious old-world effect, ... there is a regretful

---

²⁴³³. En *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 204.

²⁴³⁴. Ian Small, l'editor, en la introducció a *Marius the Epicurean*, p. xx.

²⁴³⁵. Pater citat per Michael Levey, *The Case of Walter Pater*, p. 83.

insincerity about it all, that is very nice, and that at once appeals to me..."²⁴³⁶. No hauríem d'ignorar, però, el fet que el Londres finisecular oferia la possibilitat d'atendre misses a la manera del cristianisme primitiu en algunes parròquies controlades pels ortodoxos, i que Pater no estava sol en les seves apreciacions. Al respecte, Ian Fletcher manté que Pater rebé l'inspiració a l'església de St. Alban's, al londinenc barri de Holborn, on el capellà celebrava l'ofici vestit precisament amb la roba d'un gentleman romà del segle II, el mateix moment històric del *Marius*²⁴³⁷. Era aquesta religió arcaïtzant la que Pater troba adaptable a la fi del dinou? Quin paper juga el platonisme en la proposta que Pater se sent en l'*obligació moral* de formular? Tots dos temes són essencials per entendre el tractament definitiu que farà de Plató l'any 1893.

2. Pater no es limita a emfasitzar l'estat anímic i l'escenari favorable a una possible inflamació religiosa agnòstica. Explica i justifica l'anhel humà de consol, companyia i, sobretot, experiència de *religatio*. És allò que ell descriu com "the temper of a devotee"²⁴³⁸ i "fullness of life and insight"²⁴³⁹. I és aquí on es conjuminen la religiositat -"if we really cared to make it such"²⁴⁴⁰-, la inseguretat existencial, la filosofia i l'art. Ja que Pater, com Wilde, vol també que la natura quedi tenyida per la sensibilitat humana que la percep, i, si no existeix un pensament filosòfic que creï les bases d'aquella llar de saviesa que vol construir, adaptarà el sistema que trobi més adient a les seves necessitats. La recerca grega de la *theōria*, "that vision of a wholly reasonable world, which ... literally makes man like God ..." ²⁴⁴¹, és encomiable i digna. L'error consisteix, segons aquest tímid mig germà de Nietzsche, a creure que efectivament existeix un àmbit de realitat més enllà de la ment humana, i oblidar o menysprear la realitat sensible i la força d'aquesta mateixa ment perceptora.

Una tarda de febrer, amb un sol esplèndid i un fred hivernal, Marius cavalcava pels turons dels voltants de Roma quan tingué una revelació impactant i significativa: la de "some other companion, an unfailing companion, ever at his side throughout; doubling his pleasure in the roses by the way ... It was as if there were not one only, but two wayfarers, side by side..." ²⁴⁴². Fins aquí, aquell espectre que fa el camí amb ell cobra la forma nostàlgica d'un germà estimat, o d'un amant volgut, car, tan bon punt introdueix el tema, Pater parla de

---

²⁴³⁶. W. H. Mallock, *The New Republic*, p. 218.

²⁴³⁷. Ian Fletcher, *Walter Pater*, p. 31.

²⁴³⁸. *Marius the Epicurean*, p. 72.

²⁴³⁹. *Ibid.* p. 87.

²⁴⁴⁰. *Ibid.*

²⁴⁴¹. *Ibid.* p. 80.

²⁴⁴². *Ibid.* p. 178.

l'amistat amb Flavius i Cornelius. Sembla com si aquell ésser diví fos entès també pederàsticament, en el sentit hel·lènic i que, encara que actués com a guia i suport de Marius, no deixava d'ésser una parella, un igual. De sobte, la visió s'aclareix i el genet "passed from that mere fantasy of a self not himself ... to those divinations of a living and companionable spirit at work in all things, of which he had become aware from time to time in his old philosophic readings -in Plato and others..."²⁴⁴³.

Amb senzillesa extrema i com aquell que narra un conte, Pater explica la fase qualificada antigament per Xenòfanes²⁴⁴⁴ -i després per Fichte, Feuerbach, Strauss i Renan, entre d'altres- com d'antropomorfisme religiós. Tanmateix, Pater supera aquell moment d'inconsciència o alienació que atacà Feuerbach -"L'homme ... a d'abord pour objet son propre être sous la forme d'un autre être"²⁴⁴⁵- i avança envers allò que el pensador germànic anomena la "nouvelle religion"²⁴⁴⁶. Marius sap que aquell ésser que, de fet, és ell mateix, pot ser comú a totes les consciències, com si es tractés d'un corrent d'energia espiritual del qual ell no en seria més que una pulsació. La intel·lecció de Déu com l'acumulació de la voluntat moral de l'univers que es fa conscient de si mateixa en la ment humana era sens dubte un concepte que havia trobat en **Die Bestimmung des Menschen** de Fichte, filòsof que havia llegit acuradament, segons Billie Andrew Inmann²⁴⁴⁷. El Déu de la metafísica moderna, o la "nova religió" de l'historicisme, i el "teisme de la humanitat" del positivisme, són, en certa forma, assumits per un Pater que diu alhora ser contrari a la metafísica i a la idea de divinitat.

A l'igual que Jowett, Pater sent un rebuig profund pel pensament transcendentalista: "Metaphysic- that art, ... of bewildering one's self methodically:- one must spend little time upon that"²⁴⁴⁸. Com es pot ésser platonista i anti-metafísic alhora? Jowett era més filoplatònic que ningú i menyspreava la metafísica pura com a objecte d'estudi intel·lectual, però no com a interpretació de la realitat. Pater, en canvi, és formalment més eteri i abstracte, per bé que no creu en una dimensió espiritual fora del món fenomènic. Segons ell, Plató podia haver fet el mateix: idealitzar la forma sense prendre's seriosament l'existència superior i objectiva de l'arquetip. L'esteta britànic no veia, per tant, gens incompatible la

---

49. *Ibid.* p. 179.

2444. Vegeu fragment D.K. 21B 15.

2445. Feuerbach, *L'essence du christianisme*, en Henri Arvon, *Feuerbach, sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie*, p. 69.

2446. *Ibid.*

2447. Billie Andrew Inman, *Walter Pater's Reading: A Bibliography of His Library Borrowings and Literary References, 1858-1873*, pp. x-xi.

2448. *Marius the Epicurean*, p. 80.

seva imatge del món amb el platonisme. En una anotació sobre Schiller havia escrit premeditadament: "An aesthetic attitude reconciles opposites"²⁴⁴⁹. Conscient que fa servir l'argot idealista en escriure sobre l'experiència, introdueix el terme "anti-metaphysical metaphysic"²⁴⁵⁰, quan descriu "the practical ideal"²⁴⁵¹ que vol aconseguir.

L'objectiu d'una vida intensa és d'índole metafísica segons Pater, en la mesura que és un desig no consumat i està sempre esdevenint. I també d'índole anti-metafísica perquè és tracta d'un projecte de vida, pràctic i quotidià. Aquesta estranya barreja d'idees, entre la contemplació visionària i la recepció immediata de percepcions sensorials, ell l'anomenà "esteticisme", tot sabent que una combinació tan estranya, "gave him a peculiar manner of intellectual confidence, as of one who had indeed been initiated into a great secret"²⁴⁵². Plató és, doncs, tan aleatori com el mateix Pater, i passa d'ésser el filòsof gestador d'un pensament ascètic i abstracte fins a l'arrogància, al practicant d'una filosofia animista, sensual i adaptable a la fantasia del lector. Així, la impressió que fa Apuleu sobre Marius és ambivalent, però no pas confusa: ell uneix en si mateix la descarnada espiritualitat platònica, "the ascetic pride which lurks under all Platonism"²⁴⁵³, amb una marcada voluptuositat terrenal. És com aquella continua redempció palesa en alguns poemes de Kavafis, on la puresa de l'ànima - "Chastity ... the most beautiful thing in the world..."²⁴⁵⁴- conviu amb la luxúria més pregonada. Al capdavall, totes dues són formes exemplars d'aquella vida intensa a la qual aspiraven Marius i Pater.

3. Plató és també molt camaleònic. Richard Jenkyns no s'estigué de criticar Pater per aquesta peculiar adaptació: "Indeed anyone whom Pater ever described turned, sooner or later, into Pater himself ... Plato undergoes the same metamorphosis"²⁴⁵⁵. En honor a la veritat, Pater té cura de no afirmar, com feia Jowett, que el seu Plató és l'autèntic. Quan Marius, pletòric d'inspiració, creu entreveure què és el platonisme, Pater hi afegeix acotacions aclaridores com ara: "it was the Platonic Idealism, as he conceived it ..." ²⁴⁵⁶. O, en comentar la vena platònica d'Apuleu, adverteix: "Apuleius was a Platonist: *only for him*, the Ideas of Plato were ... informing souls, in every type and variety of sensible

---

2449. Billie Andrew Inman, *Walter Pater's Reading: A Bibliography of His Library Borrowings and Literary References, 1858-1873*, p. xiv.

2450. *Marius the Epicurean*, p. 81.

2451. *Ibid.*

2452. *Ibid.* p. 90.

2453. *Ibid.* p. 115.

2454. *Ibid.* p. 203.

2455. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 257.

2456. *Marius the Epicurean*, p. 191.

things"²⁴⁵⁷. A Pater allò que més li interessava era l'efecte abans que la causa. Si era o no fidel al Plató històric no li importava tant com utilitzar-lo amb el noble propòsit d'assolir el "gran ideal"²⁴⁵⁸. Quan Marius ha passat per l'experiència Aureliana i ha tastat bona part de les grans escoles filosòfiques de l'època, es veu amb cor de presentar *el seu* platonisme a despit de les inexactituds.

Pater sap que no serà pas entès i que invertir els termes propis del platonisme semblaria absurd a tothom, en especial als col·legues del Balliol College. Admet, en conseqüència, que cal molta agudesa per trobar-hi cap i peus al discurs contradictori d'un afectadíssim i àdhuc fatu Apuleu, però el moment il·luminador arribà i fou de gran transcendència en l'educació platonista i sensitiva de Marius: "For a moment his fantastic foppishness and his pretensions to ideal vision seemed to fall into some intelligible congruity with each other. In truth, it was the Platonic Idealism, ... which for him literally animated, and gave him so lively an interest in, this world of the purely outward aspects of men and things.- Did material things, ... really need apology for being there, to interest one, at all?"²⁴⁵⁹. Pater és precís: és a causa i no a despit d'un idealisme sensibilitzat que el Plató del Marius madur i el d'Apuleu estima el món de les persones i coses belles.

I aquest doble sentit és, segons ell, propi de Plató i també de Sòcrates: "Certainly. the contemplative philosophy of Plato, with its figurative imagery and apologue, its manifold aesthetic colouring, its measured eloquence, its music for the outward ear, had been, like Plato's old master himself, a two-sided or two-coloured thing"²⁴⁶⁰. Per a Pater, no és cap paradoxa: un amant de la bellesa com Plató ha de ser per força amant també de la matèria. L'escala amorosa del *Convit* esdevé un pont entre el medi i l'experiència que la persona hi tingui, però no des de les altures de l'abstracció conceptual, sinó des de la percepció immediata. És a dir, el suggeriment de Pater en el *Marius* seria que els objectes circumdants, tal i com es presenten, també tenen ànima que espera ser reconeguda i escoltada per una humanitat receptiva. És evident que l'animisme neoplatònic es filtrava a través d'aquest Plató de la Roma imperial, o més aviat de l'Anglaterra victoriana.

---

²⁴⁵⁷. *Ibid.*

²⁴⁵⁸. "to have apprehended the Great Ideal ...", en *Ibid.* p. 181.

²⁴⁵⁹. *Ibid.* p. 191.

²⁴⁶⁰. *Ibid.* p. 191.

III. El *Plato and Platonism* de Pater, o la cambra solitària de la ment aristocràtica

L'any 1885, quan Pater havia publicat la primera edició del *Marius* amb èxit, i continuava lliure d'obligacions acadèmiques a Oxford, decidí d'instal·lar-se a Londres amb les seves germanes Clara i Hester al número 12 de la tranquil·la i austera Earl's Terrace al barri residencial de Kensington. Dolgut i preocupat per les constants al·lusions a la seva dubtosa sexualitat, esperava que els aires cosmopolites de la gran capital poguessin dissipar la sensació d'encorralament que vivia a la universitat des de l'afer amb Hardinge i la proclama del seu culte estètic en *The Renaissance*. Les visites a les National i Dulwich Galleries eren un estímul inapreciable per a aquest *arbiter elegantiae*, així com el tracte amb personalitats del món de la cultura de la talla de Vernon Lee, Edmund Gosse, Simeon Solomon, Arthur Symons, George Moore o Lionel Johnson, entre molts d'altres. El gran "saint of sensation"²⁴⁶¹ rebia a casa seva els dilluns a les cinc de la tarda, i aquells visitants que esperaven trobar-se amb el Pater gris i ensopit del Brasenose College a Oxford es sobtaven en veure'l radiant i encantador. "London transfigures him"²⁴⁶², digué Lionel Johnson -adversari de Wilde en amors-, l'any 1889.

1. Vers el començament dels noranta, Pater ja era famós i una veritable autoritat estètica al Regne Unit, només comparable en força a Ruskin. El bell Richard Le Gallienne, poeta i objecte de desig de molts uranistes²⁴⁶³, explica en *The Romantic '90s* que, en aquella dècada, "perhaps the most important of all, ... the most influential, was another fine flower of Oxford culture- Walter Pater"²⁴⁶⁴. Wilde havia emprat igualment el símil de la flor amb Pater, esdevingut ja un símbol de la prosa decadentista i homoeròtica de l'època. Le Gallienne mostra una autèntica admiració per l'esteta del Brasenose, sentiment que compartia, diu, amb un bon nombre de joves seguidors del moviment esteticista: "In those days we were all going around quoting the famous description ... of the Mona Lisa ... -and

---

2461. Epítet que li dóna D.S. MacColl, en Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 305.

2462. Citat per Michael Levey, *The Case of Walter Pater*, p. 171.

2463. Vegeu Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 267.

2464. Richard Le Gallienne, *The Romantic '90s*, p. 97.

we were all exhorting each other 'to burn always with this hard, gemlike flame' "2465. Tot i això, a Pater en certa mesura l'intimidava l'atribució d'un lideratge sobre el refinat ambient pederasta de la ciutat, car mai no perdé de vista el destí infaust de Simeon Solomon, ni les pròpies humiliacions viscudes a Oxford. I, quan els ressons de la *New Republic* de Mallock i de l'estrena de *Patience* estaven encara frescs, sembla que Pater tingué la voluntat de rescabalar la seva reputació tot publicant assaigs en revistes molt decoroses com ara la *Contemporary Review* i *Macmillan's Magazine*, encara que el tema, Plató i el platonisme, despertés aleshores no poques suspicàcies.

2. En el decurs de l'any 1892, aparegueren tres articles de Pater sobre Plató en els periòdics citats suara, i en tots tres feia una presentació general però força *sui generis* del pensador grec. Poc després, i a causa en part de la bona acollida de la crítica, aquests escrits van tornar a aparèixer com a tres dels deu capítols de *Plato and Platonism*, l'últim llibre de Pater publicat per l'editorial Macmillan el febrer del 1893. Una nota de l'autor que precedeix el text informa que *Plato and Platonism* és un recull de conferències o classes magistrals adreçades a estudiants de filosofia, però, a més, Pater adverteix: "By Platonism is meant not Neo-Platonism of any kind, but the leading principles of Plato's doctrine, which I have tried to see in close connexion with himself as he is presented in his own writings"²⁴⁶⁶. Per què volia Pater aclarir que no es tractava de neoplatonisme quan a la fi de segle la diferència era coneguda amb escreix?

Mill, Grote i Jowett no sentien respecte per la filosofia neoplàtonica, i Pater, hereu també de l'historicisme, no fou diferent. Però, a més, era el primer llibre -i seria l'únic- que dedicava a un filòsof, i, malgrat els coneixements sobre pensament antic demostrats en el *Marius*, la manca d'una trajectòria més sòlida en aquest camp, conjuminada amb la fama de misticisme i irracionalitat -un xic a la manera de Taylor- que pesava sobre els estetes, feren que Pater tingués un interès especial a reafirmar la "masculinitat" del seu estudi sobre Plató, contra l'acusació de *páthos*, o d'una "feminine forgetfulness of one's self"²⁴⁶⁷, en la seva fantasiosa activitat especulativa. Si la gravetat i la letàrgia de Marc Aureli deceberen Marius, aquest Plató més reeixit i més "sà" no deixaria ni en Pater ni en el lector la mateixa frustració. El Pater que redacta *Plato and Platonism* és un escriptor més segur, l'eminència creativa del qual és reconeguda per la crítica literària del moment, encara que l'avantguarda filosòfica el mirés amb certa aprensió. Però ell té prou confiança per reptar l'acadèmia i llençar una

---

2465. *Ibid.* p. 98.

2466. Walter Pater, *Plato and Platonism*.

2467. *Ibid.* p. 281.

proposta personalíssima d'interpretació del platonisme en un moment en què els treballs de recerca sobre temes hel·lènics iniciaven el seu ric i llarg període d'apogeu a Oxford.

3. Tot i l'anhel de respectabilitat, Pater no es reprimeix a l'hora de descriure el seu Plató extra-acadèmic. Es tracta d'un filòsof sensual però cerebral, realista i al mateix temps molt capacitat per l'abstracció. I, enmig de les estampes impressionistes d'aquest Plató finisecular on totes les antinòmies es fonen, brilla una "casa de pensament" pregonament masculista que demana de no ser confosa amb divagacions efeminades i ingènues. **Plato and Platonism** anuncia que emmarcarà Plató en el seu context, però es tracta en bona part d'una presentació del pensament del mateix Pater, "a voyage of discovery, prosecuted almost as if at random ..." ²⁴⁶⁸. El retrat imaginari de Plató elaborat per Pater intenta, doncs, d'inspirar-se en el model real, però en realitat, encara que sovint per la banda de la disemblança, es relaciona més amb els seus avantpassats més pròxims: els Platons antagònics de Grote i de Jowett.

Quan Pater publicà **Plato and Platonism** pensava a tornar al Brasenose, on encara conservava les habitacions de sempre. Potser era enyorança o potser una major comoditat personal i pública allò que l'impulsà a reinstal·lar-se en la reprovadora ciutat de les agulles? La qüestió és que el retorn va anar precedit d'aquest estudi sobre Plató, mentre que Jowett, per la seva banda, no feia gaire que havia tret a la llum la tercera edició dels diàlegs platònics, des d'una concepció del món del tot divergent. Amb tota seguretat, doncs, Pater no temia cap enfrontament amb el nucli rector del Balliol, i tenia raó, car, aparentment, el vell Master li donà el vist i plau i Lewis Campbell, tan crític amb Grote ²⁴⁶⁹, l'elogià obertament ²⁴⁷⁰. El to de **Plato and Platonism** és molt més resolt que el del **Marius**, menys suau que els escrits de **The Renaissance, Miscellaneous Studies** o **Imaginary Portraits**, i oferia una filosofia de vida tan agosarada com la de la "Conclusion" però infinitament més profètica i contundent.

El fet mateix que Pater adrecés el llibre als estudiants de filosofia -quan cinc anys abans s'havia auto-inculpat per la negligència pedagògica d'haver comunicat al jovent certs conceptes perjudicials en la polèmica conclusió al llibre sobre el renaixement ²⁴⁷¹- és indicatiu d'una llibertat interior major. Avui en dia, el seu Plató, potser més llegit que el de Grote o Jowett, ha perdut del tot la seva finalitat acadèmica original, i gairebé ningú no s'hi acosta per conèixer Plató, sinó més aviat per entreveure-hi un episodi important de la història de les

---

²⁴⁶⁸. *Ibid.* p. 184.

²⁴⁶⁹. Vegeu Lewis Campbell, "Plato and the Other Companions of Sokrates", pp. 109 i ss.

²⁴⁷⁰. Lewis Campbell, "Plato and Platonism", *Classical Review*, 7 (1893), p. 264.

²⁴⁷¹. **The Renaissance**, "Conclusion", en *Selected Writings of Walter Pater*, p. 58.

idees en el capvespre de l'època victoriana, o simplement per seguir la trajectòria de Pater. De fet, **Plato and Platonism** ha rebut molta més atenció en el segle XX que els seus il·lustres predecessors, i ha estat objecte d'un seguit de valoracions i tractaments diversos, els més rellevants dels quals provaré de resumir abans d'elaborar les meves conclusions²⁴⁷².

4. De la bibliografia recent, els dos articles de William F. Shuter del 1982 i 1988 en *Prose Studies*²⁴⁷³ són possiblement l'eina fonamental per avançar sobre segur en la lectura de **Plato and Platonism**. D'una banda, Shuter recull la bibliografia anterior, la valora i, amb l'ajut del repertori de lectures de Pater elaborat per la Dra. Inman, traça un acurat itinerari d'influències filosòfiques anglo-germàniques indispensables per al treball de Pater. Es tracta d'un ajut realment valuós perquè era reaci a citar la majoria de les seves fonts, essent el defecte principal assenyalat que inorquen els crítics de l'època. Shuter defineix **Plato and Platonism** com "propaedeutic in its intention"²⁴⁷⁴ i pensat per presentar a l'alumne el panorama filològic, especulatiu i científic de la crítica vuitcentista de Plató. D'altra banda, emmarca Pater en el context de la universitat i en el programa de Literae Humaniores, i demostra que, malgrat les crítiques a la seva dissidència universitària, era un professor correcte i respectuós amb els continguts curriculars, sever amb la manca de serietat acadèmica d'alguns col·legues com ara Jowett²⁴⁷⁵ i preocupat per l'arbitrarietat del sistema d'exàmens. L'alt nivell d'informació d'aquests dos articles és difícilment superable, i m'han dibuixat un rerefons històric immensament útil.

Un important tercer estudi és el de Ian C. Small, en *The British Journal of Aesthetics*²⁴⁷⁶ de l'any 1972, on l'autor relaciona la interpretació idealista d'una inefable estètica platònica de Jowett, i la defensa de Pater d'un art platònic consumat i expressat individualment. Small no aprofundeix, però el paral·lelisme entre el Jowett professor i el Pater alumne és interessant, car, malgrat llurs divergències, tots dos partien de la convicció compartida per molts estudiosos de Plató en l'Oxford victorià i per molts europeus contemporanis, en el sentit que els diàlegs platònics eren literatura, plena de veritats absolutes segons el traductor del Balliol, i més aviat personal i dubitativa segons el professor del Brasenose. Small, a més, fa una ràpida ressenya dels estudis hel·lènics a Oxford durant

---

²⁴⁷². La bibliografia sobre Pater és abundant. En aquesta secció, però, em limito als estudis dedicats exclusivament a **Plato and Platonism**. No obstant, n'he de citar tres que no he comentat perquè no tracten específicament aquesta obra, si bé són d'interès pel fet d'abordar el pensament filosòfic de Pater: Anthony Ward, *Walter Pater; The Idea in Nature*; Wolfgang Iser, *Walter Pater: Die Autonomie des Aesthetischen*; Germain d'Hangest, *Walter Pater: l'homme et l'oeuvre*.

²⁴⁷³. William F. Shuter: 1) "Pater on Plato: 'Subjective' or 'Sound'?" i 2) "Pater as Don".

²⁴⁷⁴. William F. Shuter: "Pater on Plato: 'Subjective' or 'Sound'?", p. 225.

²⁴⁷⁵. Vegeu William F. Shuter: "Pater as Don", p. 55.

²⁴⁷⁶. Ian Small, "Plato and Pater: Fin-de-Siècle Aesthetics".

l'últim quart de segle. El tractament general de tot el tema en qüestió és encertat però no gaire il·luminador.

En el cas de U.C. Knoepfmacher, ens trobem davant d'un assaig sobre la religiositat de Pater en **Plato and Platonism** per a *Victorian Studies*, l'any 1962²⁴⁷⁷, i que mereix un punt i a part, essent com és més ambiciós que els precedents. La fita de Knoepfmacher és descobrir la posició final de Pater respecte de la fe, que ell veu com una forma de trobar una sortida peculiar i intimista al problema de la crisi religiosa a l'Anglaterra victoriana. Segons ell, Pater segueix l'actitud escèptica finisecular, però conrea alhora una estètica religiosa laica que prova de canalitzar la necessitat humana de devoció i d'intensitat. L'article de Knoepfmacher és complicat per bé que ric en al·lusions i precisions, i pot resultar força suggerent si es pretén estudiar la proposta de Pater d'una religió nova i sana inspirada en els cultes dòrics, i adreçada a conciliar el cristianisme amb el paganisme per tal d'adaptar-se satisfactòriament a la mentalitat suspicax de la fi de segle.

David J. DeLaura dedica un capítol al Plató de Pater en el seu llibre **Hebrew and Hellene in Victorian England** del 1969. Aquest crític segueix la tesi de Knoepfmacher sobre el sincretisme religiós de Pater, tema al qual es circumscriu. Per tal d'enfocar millor la seva recerca, situa **Plato and Platonism** en el context de les altres obres de Pater, tot suggerint que la fusió d'elements antagònics que duu a terme apunta en realitat a una mena de cristianisme superior, més humanitzat i moralment enriquidor. La recerca de DeLaura és sobretot valuosa per als qui investiguen les arrels de la religiositat victoriana i les seves interrelacions, com ara Newman, Arnold i el mateix Pater.

En el present apartat sobre la recerca contemporània no puc pas obviar les aproximacions dels dos especialistes actuals de l'hellenisme victorià, Turner i Jenkyns, que han tingut una gran influència global i puntual en tot el meu treball. Frank M. Turner enfoca allò que ell anomena l'"intellectual eroticism"²⁴⁷⁸ de Pater des d'una perspectiva sorprenent però gens arbitrària. Segons Turner, Pater deu l'essència del seu Plató, "surprisingly enough"²⁴⁷⁹, a George Grote. La insistència de Pater a remarcar el *coté* dialèctic i qüestionador de Plató, i la seva consideració de la **República** platònica com una dictadura, revelen, segons Turner, la poderosa empremta de l'historiador de Grècia, encara que llurs valoracions personals sobre la política platònica fossin antagòniques -recordi's que Pater

---

²⁴⁷⁷. U. C. Knoepfmacher, "Pater's Religion of Sanity: 'Plato and Platonism', As a Document of Victorian Unbelief".

²⁴⁷⁸. Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 410.

²⁴⁷⁹. *Ibid.* p. 374.

aprova el govern paternalista que Grote denuncia. Tanmateix, tot i que el treball de Turner és molt acurat, Pater sembla quedar reduït a un filòsof de conviccions empiristes que conrea l'ús de la paradoxa i afavoreix formes polítiques reaccionàries. Tots dos trets són certs, però no comentar l'esteticisme, el conflicte religiós i l'homoerotisme de Pater és com bandejar la reina del *Macbeth* de Shakespeare. Malgrat tot, reconec que el capítol de Turner ha estat clarificador i molt il·lustratiu per a la meua comprensió del cas Pater.

Richard Jenkyns, que s'ocupa en dues ocasions del Plató de Pater²⁴⁸⁰, peca del defecte contrari al de Turner. Çó és, gairebé s'oblida de l'esperit crític i escèptic de la interpretació de Plató de l'esteta del Brasenose i es concentra en els amaneraments paterians i la manipulació homoeròtica del platonisme: "It was Pater the aesthete who strove for 'an exquisite cultivation of the senses', Pater the invert who was 'subject to the influence of fair persons', Pater the agnostic ... half delighted by a sense of sin ..."2481. Pater no és solament desqualificat per Jenkyns com a intèrpret d'una filosofia metafísica que, segons ell, no vol entendre, sinó que el seu model del filòsof espartà sensual però moderat és reduït a la categoria d'un *voyeur* d'atletes joves: "His portrait of the writer as, in effect, a middle-aged gentleman loitering wistfully at the edge of the playing fields is not altogether pleasing"2482. Més enllà de la -per a mi- aparent homofòbia de Jenkyns, i a banda del seu menyspreu per la filosofia de Pater, la seva anàlisi àmplia i ben estructurada del món cultural victorià, així com la profusió en els seus treballs de dades i anècdotes concretes sobre l'esteta han estat un model inspirador que he seguit constantment, encara que moltes vegades des de la divergència.

Finalment, l'any 1994, Anne Varty, professora de la universitat de Londres, col·laborà amb un capítol sobre Pater i Plató en un recull intitulat **Platonism and the English Imagination**²⁴⁸³. En poques pàgines Varty intenta de marcar les diferències essencials entre el Plató de Pater, Grote i Jowett, tot utilitzant les referències a Heràclit i Pitàgores en **Plato and Platonism**. Anne Varty es limita a presentar els problemes de Pater censurant-lo per la seva interpretació clarament homoeròtica de Plató, i dedica un apartat a l'assaig sobre Winckelmann. Es tracta d'una exposició correcta però molt introductòria.

2480. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece; i Dignity and Decadence, Victorian Art and the Classical Inheritance*.

2481. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 257.

2482. *Ibid.* p. 225.

2483. Anna Baldwin and Sarah Hutton, *Platonism and the English Imagination*, pp. 257-267.

Per la meua banda, he recollit el material i he fet una lectura detallada i més àmplia de **Plato and Platonism**, a fi de trobar-hi una lògica interna i una imatge del món que pogués abastar tots els aspectes tractats per Pater. He posat, però, més èmfasi en el seu plantejament anti-metafísic de la metafísica platònica; en la sensualitat com a criteri nou de certesa; en el tarannà gairebé nihilista del seu escepticisme; en la seva influent lectura homoeròtica del platonisme; i en la seva desconcertant postura política aparentment anti-democràtica.

5. Walter Pater impartí classes a Oxford sobre **La República** platònica des del curs 1875 fins al 1892, tret dels vuit anys que s'absentà de les aules. El programa d'aquestes classes, reflectit en **Plato and Platonism**, s'ajustava al temari dels exàmens finals segons Shuter, que remarca: "it would be difficult to find a topic treated in **Plato and Platonism** that does not appear at least once on the examinations administered between 1864 and 1891"²⁴⁸⁴. A primer cop d'ull, el llibre no presentava gaires novetats. Els tòpics eren els de sempre: els pre-socràtics i llur incidència en Plató, la figura de Sòcrates, els sofistes, la teoria de les idees, la dialèctica, **La República**, Esparta, i la teoria platònica de l'art. D'altra banda, l'enfocament era històric i hegelian, cosa normal en aquell temps que considerava la història de la filosofia com un camí de progrés intel·lectual. Tot començant el llibre, Pater anuncia la seva declaració de principis metodològics amb convicció historicista: "Hegel and his predominant theory of the ever-changing 'Time Spirit' or *Zeit-geist* ..., the historic method ..., bids us ... To put Plato into his natural place, as a result from antecedent and contemporary movements of Greek speculation, of Greek life generally"²⁴⁸⁵.

Tan estesa era l'anàlisi històrica hegeliana en les darreries del XIX que el mateix Pater qualifica l'aproximació historiogràfica i religiosa de John Burnet, en la primera edició del **Early Greek Philosophy** del 1892, d'*anti-convensional*²⁴⁸⁶. La singularitat de l'estudi de Burnet era precisament la seva independència del criteri evolucionista hegelian, que li permeté d'arribar a conclusions tan desvinculades entre si com: que els pre-socràtics defensaven una *arché* material, que els diàlegs platònics eren el producte de l'experiència de Plató a l'acadèmia i no una continuació del socratism -cosa que, en canvi, defensava A. E. Taylor-, o que hi havia un Plató esotèric deutor de l'escola pitagòrica, entre d'altres coses. Pater, per contra, poc o gens original en la seva opció històrica de l'evolucionisme intel·lectual i en la tria temàtica, fou en conseqüència titllat per alguns crítics d'acadèmicament *conservador*, i de "too respectful of received opinion and reluctant to

---

2484. William F. Shuter, "Pater as Don", p. 46.

2485. **Plato and Platonism**, pp. 9-11.

2486. *Ibid.* p. 59: " ... Mr. Burnet's **Early Greek Philosophy**; which I have read ... with much admiration for its learning and lucidity, and its unconventionality of view".

venture near the frontiers of scholarship"²⁴⁸⁷. Tanmateix, una lectura més distanciada revela que els continguts de la seva interpretació del pensament platònic i la manera de presentar-lo, eren, si més no, molt particulars.

6. Així, tot partint de la base de dos principis fonamentals: l'historicisme i l'esteticisme, Pater presenta el seu Plató i -molt indirectament- les darreres escoles d'exegesi del platonisme a Europa a un hipotètic públic estudiantil, familiaritzat possiblement amb les traduccions i els comentaris de Jowett. El contrast entre totes dues lectures, la idealista i l'esteticista devia d'ésser curiós. Jenkyns observa que l'existència simultània de dues opcions de platonisme tan dissemblants és una prova de la importància de Plató aleshores: "There could hardly be a better testimony to Plato's power over the Victorian spirit"²⁴⁸⁸, diu. Jowett presentà un Plató moralista i liberal, mentre que la fita global de Pater en **Plato and Platonism** era, com en **The Renaissance** i el **Marius**, una reconciliació de l'ètica amb l'estètica -en aquest cas concret- o de la filosofia amb l'art, tasca difícil si tenim en compte les crítiques platòniques a la producció artística. Plató era, segons Pater, un poeta, un creador de literatura filosòfica, i com a tal se l'havia de llegir: "as in reading **Hamlet** or **The Divine Comedy**, so in reading **The Republic**, to watch for its dramatic interest, the spectacle of a powerful, of a sovereign intellect, translating itself, ... into a great literary monument"²⁴⁸⁹.

La capacitat de l'artista de conjuminar els contraris permetia al Plató de Pater de trobar la unitat en la diversitat: "Only ... Plato's richly coloured genius will find a compromise between the One which alone really is ... and the Many, which most properly is not, yet presses so closely on eye and ear and heart and fancy and will, at every moment"²⁴⁹⁰. Encara que mostri una clara resistència a acceptar l'idealisme, Pater no nega l'existència del dualisme platònic, çó és, l'existent segons Plató entre el món de la *dóxa* i el de l'*epistémē*. Això sí, ell culpa Sòcrates d'aquell ascetisme preliminar i fa una lectura pròpia del problema. Pater afirma, doncs, que el filòsof de l'acadèmia era en realitat un home sensual i espiritual alhora, i explica l'antinòmia d'un dualisme en aparença excloent tot capgirant els arguments de Plató. És a dir, quan afirma que, en la filosofia i en l'art, "form, in the full significance of that word, is everything, and the mere matter is nothing"²⁴⁹¹, això no es deu a una superficialitat intencionada ni a una iconoclàstia radical, sinó a un canvi

---

2487. Conclusions de William F. Shuter, en "Pater on Plato: 'Subjective' or 'Sound'?", p. 226, n. 7.

2488. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 260.

2489. *Plato and Platonism*, p. 11.

2490. *Ibid.* p. 46.

2491. *Ibid.* p. 8.

d'eix. Aquest fóra el sentit gens capriciós de Wilde en afirmar en el **Dorian Gray**, tot fent-se ressó de Pater, "that the senses, no less than the soul, have their spiritual mysteries to reveal"²⁴⁹². De fet, allò que tots dos estetes volen dir és que per a ells el punt de referència ha girat des de la inefable abstracció de l'esperit vers la voluptuositat deliberada i subtil de la sensibilitat. Un canvi de criteris així, que superposa la vàlidesa estètica a la purament intel.lectual i moralista afecta també llur interpretació del platonisme, adoptat per Pater com a model de pensament.

7. La filosofia esteticista consisteix, segons el meu parer, en una inversió o transmutació dels valors imperants, tot i que l'expressió sembli un plagi groller de Nietzsche, però aquella fou en general una època de qüestionament de la moral on l'experimentació abundava. En la seva exegesi de Plató, Pater i Wilde suggereixen que la bellesa palpable ocupa l'espai de punt arquimèdic que la tradició atribueix a la Veritat -"Beauty is Truth, ..." - o a l'encara més divinitzada Idea del Bé. I, des d'aquesta postura, allò que abans era relegat pel fet de semblar només extern esdevindria ara una realitat essencial en fondre's amb les més pregoneres operacions intel.lectuals. De manera semblant, allò que és essencial s'hauria de conèixer mitjançant l'estètica. També Plotí²⁴⁹³, Ficino i Pico van associar el sentit de la vista (*hórasis*) amb el desig (*érōs*), i Ficino en concret afirmà que tota bellesa corporal era espiritual, en la mesura que era coneguda intel.lectualment. En el cas dels estetes però, es tractaria d'una educació de la sensibilitat que, en comptes d'arquetipus, es basa en cossos i imatges, tot i que no per iniciar un ascens envers la transcendència com en el **Fedre** i el **Convit**, o en Ficino, sinó per a gaudir de la bellesa subjectivament com a manera d'encendre o intensificar la sensació de vida. Wilde en parlà així: "Aesthetics are higher than ethics. They belong to a more spiritual sphere. To discern the beauty of a thing is the finest point to which we can arrive"²⁴⁹⁴. Quan Pater i el Mr. Wilmot de Compton Mackenzie parlen d'*interior* es refereixen a una successió d'experiències immanents que serien, respecte dels objectes apreciats, allò que el món de les idees és a les coses, és a dir, els dóna realitat i significació, és el reducte venerable de la "house of thought".

Segons Pater, Plató fou un geni per haver bastit aquesta paradoxa entre l'enyorança socràtica d'un àmbit llunyà als sentits i una inclinació aparentment contradictòria per la seva

---

²⁴⁹². *The Picture of Dorian Gray*, p. 111.

²⁴⁹³. Plotí *Ennèada* III, viii, 7; Pico della Mirandola, "Commento sopra una canzone d'amore composta da Girolamo Benivieni", cap. nono & decimo, en *Oratio, Heptaplus, de ente et uno*, *Commento sopra una canzone d'amore da Girolamo Benivieni*, pp. 497-9; Marsilio Ficino, *De Amore*, *Discurso V*, cap. III.

²⁴⁹⁴. *Ibid.* p. 117.

bella plasmació estètica en el món: "it is however in the blending of diverse elements in the mental constitution of Plato that the peculiar Platonic quality resides ... Yes, the visible world, so pre-eminently worth eye-sight at Athens just then, really existed for him: exists still -there's the point!- is active still everywhere, when he seems to have turned away from it to invisible things"²⁴⁹⁵. Per a Pater l'idealisme erotitzat de Plató significaria que, fins i tot quan abstruï, aquelles formes celestials són abans que inefables tan vives com les persones, car, de fet, no hi ha incompatibilitat: "Plato is one for whom the visible world thus 'really exists' "²⁴⁹⁶. Tot deixant de banda Pater un moment, s'ha d'admetre que el Plató històric no nega l'existència dels ens visibles, però relativitza llur grau de realitat si se'l compara amb la qualitat absoluta de les abstraccions. Tanmateix, el seu intèrpret finisecular barreja els conceptes fins a confondre premeditadament les identitats de l'arquetipus i la cosa. Estudis recents veuen Pater com un capdavanter de la *deconstrucció*, per haver metamorfosejat els termes de la metafísica platònica. Dellamora diu al respecte: "... in **Plato and Platonism** Pater provides a vigorously 'deconstructionist' reading of Plato. Pater notes that the 'Parmenidean *One* or *Absolute*' for which Plato searches, 'is after all but zero, and a mere algebraic symbol for nothingness"²⁴⁹⁷. Si per *deconstrucció* s'entén el desvelament de les estratègies metafísiques, podríem dir que Pater no només les assenyala sinó que trobà un substitut immediat per omplir l'espai que ocupava allò que ell veu com el miratge del no-res.

I és que tanta inefabilitat resultava inconcebible per a aquest conreador dels sentits, i així, en l'austeritat del platònic món de les idees, creu veure una restitució de l'animisme homèric, "veiled now as abstract notions, Love, Fear, Confidence, and the like"²⁴⁹⁸. La comparació amb Homer és, a més d'anacrònica, massa forçada, ja que, si bé podria ésser lícit il·lustrar didàcticament el món de les idees a través d'imatges de persones, la substitució categòrica de la teoria pel símil implicaria entendre que les essències platòniques eren antropomòrfiques o fabulades, a la manera de les divinitats olímpiques, quan precisament aquest és un dels motius dels atacs de Plató contra els poetes. Ara bé, Pater no ho medita gaire; ans al contrari, allò que intenta dir per tal de reafirmar el seu empirisme és que, per a Plató, la nostra relació de subjectes perceptors amb les abstraccions intel·lectuals és comparable a la que tenim amb els amics o amants, çó és, una relació de magnetisme o rebuig, i mai un tracte només intel·lectual. El punt d'enllaç d'aquestes dues formes de coneixement -la mental i la sensual- seria, segons Pater, la contemplació teòrica: "For him

---

²⁴⁹⁵. *Plato and Platonism*, p. 126.

²⁴⁹⁶. *Ibid.* p. 134

²⁴⁹⁷. Richard Dellamora, *Critical Impressionism as Anti-Phallogocentric Strategy*, en *Pater in the 1990 's*, p. 127.

²⁴⁹⁸. *Plato and Platonism*, p. 168.

(Plató), all gifts of sense and intelligence converge in one supreme faculty of theoretic vision, *Theōria*, the imaginative reason"²⁴⁹⁹. La "raó imaginativa" de Pater, descendent directa de la "Raó" i la "Imaginació" de Coleridge, uneix igualment els contraris i és també creadora d'art i de vida. És aquí, doncs, on comença el maridatge paterià de l'estètica amb l'ètica.

Quan el presoner de la caverna aconsegueix d'il·luminar els murs del seu *interior*, és a dir, "its many chambers, its memories and associations"²⁵⁰⁰, a través de les vivències de les coses, o des del caliu que deixen en la profunditat de la consciència, ell o ella es coneix millor i dirigeix l'atenció sobre si mateix/a, segona gran fita de **Plato and Platonism**: "To make men interested in themselves, as being the very ground of all reality for them, *la vraie vérité*, as the French say..."²⁵⁰¹. A partir d'aquí, el "subjecte coneixent" dels estetes platònics restarà sempre obert a la saviesa, a provar fortuna amb el pensament, a suspendre el judici davant les *pseudo* evidències, perquè no hi ha res de definitiu que no pugui ser arrossegat demà pel flux heracliteu. El Plató de Pater té pocs prejudicis respecte de la construcció de la seva casa de pensament. És més aviat un filòsof impressionista, com diu Ian Fletcher²⁵⁰² que va traçant pinzellades fins a fer-se un quadre de la realitat al seu gust. Però la moral d'aquest esteta amoral i "desmoralitzador" consisteix precisament en el fet que, amb les seves apreciacions de l'art i la interpretació de la filosofia platònica, no es limita a una pura observació i posterior proposta teòrica, sinó que pretén arribar a forjar un tipus de personalitat contra la moral convencional, anhel que comparteix amb Nietzsche.

8. L'espècimen mental que Pater imaginà apareix ben clar en **Plato and Platonism**. Així, el retrat robot de Plató, o de l'esteta platònic de Pater seria: home -és clar-, filosòficament i moralment agnòstic i místic alhora, amant de la bellesa, sensual però discret, homosexual, exquisit en la tria del seu marc ideal i de l'ambient, culte, molt reflexiu, individualista, un xic asceta i monacal, misteriós i, finalment, addicte a la disciplina i marcial, és a dir, políticament conservador. El darrer tret és potser el més fidel al Plató històric. Nogensmenys, i malgrat la fantasia d'aquesta representació realment imaginària, Pater, que, coherent amb el seu estil, demanava als estudiants de filosofia de construir-se el seu propi retrat de Plató²⁵⁰³, sorprenentment exhorta també imparcialitat i, com Jowett, barreja la noció històrica de respecte pel context amb una suposada precisió *objectiva*: "The

---

2499. *Ibid.* p. 140.

2500. *Ibid.* p. 120.

2501. *Ibid.*

2502. Ian Fletcher, *Walter Pater*, p. 8.

2503. Vegeu **Plato and Platonism**, p. 125.

business of the young scholar therefore, in reading Plato, is not to take his side in a controversy, to adopt or refute Plato's opinions, to modify, or make apology for, what may seem erratic or impossible in him; still less, to furnish himself with arguments on behalf of some theory or conviction of his own"²⁵⁰⁴. Desconcerta que Pater parli així. D'on venia la convicció de neutralitat, i a qui adreçava realment aquest missatge? D'entrada, Pater s'afermava en quelcom més que les pròpies elucubracions i, al mateix temps, volia passar comptes amb Jowett, les traduccions del qual no utilitzà en el seu llibre.

Tot i la recança de l'esteta del Brasenose a citar noms i donar referències de les fonts emprades, Shuter ha assenyalat que, en els fonaments de la seva comprensió de la història de la filosofia grega, hi havia enfocaments coneguts i aliens. Si Hegel li havia donat l'eina metodològica, autors més recents com ara Ueberweg, Müller, Curtius i Grote, li van suggerir interpretacions historiogràfiques i filològiques que ell digerí i recreà amb resultats força interessants. Perquè Pater, a la seva manera un pèl arbitrària i poc elaborada, pogué entreveure una mica aquell doble vessant de l'esperit grec que Nietzsche elaborà amb molt més rigor i profunditat. Amb prou feines si s'ha investigat la possible influència de Nietzsche en la visió ambivalent de Pater sobre l'orgiàstic i també dolorit culte a Dionís en **Denys l'Auxerrois**, o en **A Lecture on Dionysus**. En tot cas, David S. Thatcher, autor d'un estudi important sobre Nietzsche a Anglaterra, troba "no evidence that Pater ever read Nietzsche"²⁵⁰⁵, malgrat llurs coincidències en molts temes. La base d'aquest darrer argument és la manca de proves a favor de la tesi contrària, i el fet que **Die Geburt der Tragödie**, va ser traduïda al francès l'any 1901 i a l'anglès el 1909, quan sembla ser que Pater no llegia l'alemany²⁵⁰⁶. Tanmateix, la comprensió de Pater del caràcter dual del món hel·lènic es va estendre a l'àmbit de la filosofia i, per bé que la gènesi d'aquesta idea és germànica, la seva aportació personal sobre el tema en **Plato and Platonism** fou un gran estímulo de creativitat i originalitat en la història acadèmica britànica. Passem, doncs, a veure la història de Plató segons Pater.

9. Aquest Plató idealista i sensual alhora era, segons el nostre esteta, el refinat producte de dues escoles de pensament, o àdhuc de dues races antagòniques. Com l'Eros del **Convit**, participava d'una naturalesa doble i per això tenia aquella capacitat conciliadora i sincretista. D'una banda, els seus orígens es remuntarien al món dòric que conreà la tendència que Pater anomena "centrípeta" i, d'una altra i en grau inferior, també provindria

---

²⁵⁰⁴. *Ibid.* pp. 10-11.

²⁵⁰⁵. David S. Thatcher, **Nietzsche in England: 1890-1914**, p. 131.

²⁵⁰⁶. *Ibid.*

del poble jònic, responsable de l'oposada tendència "centrífuga"²⁵⁰⁷. El resultat fou aquest Plató híbrid, d'estirp dòrica abans que jònica, però inevitablement tocat -tot i que amb menys força- pel turbulent remolí centrífug, del qual com a atenès n'era nadiu. Plató seria, doncs, fill de la tempraça de l'alta muntanya amb un parentiu llunyà a les terres incitants i cosmopolites de la costa: "Platonism is a highly conscious reassertion of one of the two constituent elements in the Hellenic genius, of the spirit of the highlands namely in which the early Dorian forefathers of the Lacedaemonians had secreted their peculiar disposition, in contrast with the mobile, the marine and fluid temper of the littoral Ionian people"²⁵⁰⁸. En la reconstrucció arqueològica de Pater, Lacònia i la raça dòrica estan idealitzades. Els correspon la perillosa etiqueta d'ètnia superior i filosòfica per excel·lència. Pater cita un llarg passatge del **Protàgoras** 342-3, on el Sòcrates platònic fa un curiós discurs sobre les virtuts filosòfiques dels espartans, que ha estat objecte de certa polèmica en el nostre segle²⁵⁰⁹. L'opinió acadèmica gairebé unànim avui en dia és que l'esmentat fragment platònic devia ésser un *divertimento*, ja que Plató desqualifica la constitució espartana en **La República** 545a, encara que apreciés llur estil de vida i disciplina, sobretot en els darrers anys.

Pater no hi veu cap conflicte, i més aviat pren els elogis d'Esparta literalment. Nadius dòrics serien els pitagòrics: "whether or not they were taught to read and write, they were acknowledged adepts in Pythagorean philosophy, a philosophy which attributes to memory so preponderating a function in the mental life"²⁵¹⁰. Llur vocació pel *kósmos*, per l'ordre musical i numèric, els permet la quietud i el desig de permanència compartit també per Parmènides i el pensament eleàtic, que tanta influència tingué en Plató i les seves teories de la immortalitat de l'ànima. La temptació terrenal, en canvi, prové de la Jònia, de pensadors movedissos, fugissers i centrífugs inestables, entre els quals, Heràclit -"he too might be thought as a writer of prose, one of the 'fathers' of Plato"²⁵¹¹- i els sofistes oferien la gran *veritat* que el darwinisme anunciava en la segona part del XIX -que tot és un continu esdevenir: "Was not the very essence of thought itself also such perpetual motion?"²⁵¹². Quina relació tan ambivalent la de Pater amb Heràclit. Aquesta filosofia de la desesperació

2507. **Plato and Platonism**, pp. 103-4.

2508. *Ibid.* pp. 200-1.

2509. Sobre els elogis de Sòcrates a Esparta en el **Protàgores**, vegeu entre d'altres, a A.E. Taylor, **Plato the Man and his Work**, p. 255: "It ought not to have to be said that this whole representation of Sparta and Crete ... is furious fun". O W.K.C. Guthrie, **A History of Greek Philosophy**, vol. IV, p. 485: "... he gives a comic Sophistic epideixis ... in which ... he maintains that the Spartans are the most cultured and philosophical of the Greeks". Per al problema de l'actitud ambivalent de Plató envers Esparta, Guthrie remet al suec E. N. Tigerstedt, **The Legend of Sparta in Classical Antiquity**, pp. 244-76.

2510. **Plato and Platonism**, p. 199.

2511. *Ibid.* p. 12.

2512. *Ibid.* p. 15.

com l'anomenà en el **Marius**²⁵¹³ era la clau de la seva pròpia interpretació escèptica de la realitat a la fi de segle, però, alhora, la seva inaprehensibilitat el deixava buit, lluny de la "religion of sanity"²⁵¹⁴ o la salvació psicològica dels dòrics.

Pater i el seu Plató necessitaven, per tant, quelcom de més estable i, mentre que Pater assegura que la teoria del *Zeitgeist* és la única manera d'explicar-se la realitat després de Hegel i Darwin, accepta que Plató optés per una via més segura de coneixement i serenitat sense abandonar del tot l'agitat món de les coses, "Where nothing is, but all things seem"²⁵¹⁵. Plató, doncs, esquinçat entre la realitat (transcendent) i l'aparença (sensible i mutable), entre l'*epistēmē* i la *dóxa*, entre la llum i la foscor, tria en principi el repòs eleàtic: "... to Plato motion becomes the token of unreality in things, of falsity in our thoughts about them. It is just this principle of mobility, in itself so welcome to all of us, that, with all his contriving care for the future, he desires to withstand"²⁵¹⁶. Aleshores Pater fa una interpretació dels motius de Plató per escriure **La República** que xocava frontalment amb la crítica utilitarista de Grote i la visió cívica de Jowett: Plató, temerós dels canvis, les alteracions i de la mort, hauria planejat finalment una *pólis* a la manera plotiniana, una "platonòpolis", on refugiar-se de l'efímer riu del temps i la destrucció: "Everywhere he displays himself an advocate of the immutable. *The Republic* is a proposal to establish it indefectibly in a very precisely regulated, a very exclusive community, which shall be a refuge for elect souls from an ill-made world"²⁵¹⁷.

10. Ultra l'arbitrarietat de Pater a ignorar el caràcter *engagé* de Plató i en general el compromís polític dels ciutadans lliures atenencs de l'època clàssica, el pensador britànic palesava una preocupació seva molt *epicúrea* present abans en **Marius**, quan aquest ha de frenar el seu entusiasme pel relativisme heracliteu i protagòric: com fugir del patiment i no enfonsar-se en el no-res? Potser a través de l'art o d'una fe filosòfica també d'índole artística, com la de Plató: "To create, to live perhaps a little while beyond the allotted hours, if it were a fragment of perfect expression: -it was thus his longing defined itself for something to hold by amid the 'perpetual flux'"²⁵¹⁸. Només la percepció de la necessitat de supervivència psicològica podria explicar, en conseqüència, la marcada admiració de Pater pel pensament dòric per damunt de la seva afinitat personal i intel.lectual amb el filòsof del

---

2513. **Marius the Epicurean**, p. 75.

2514. **Plato and Platonism**, p. 227.

2515. *Ibid.* p. 27.

2516. *Ibid.* p. 22.

2517. *Ibid.*

2518. **Marius the Epicurean**, p. 89.

pánta hrei i amb Protàgores. ¿O fóra molt forassenyat insinuar que l'anomenada virilitat marcial dels homes d'Esparta amb el dictatorial Licurg va poder més que l'avenença especulativa amb Heràclit en la imaginació sensual i falocràtica de Pater? De moment, aturem-nos una mica en les dues cases de pensament que foren el bressol del Plató de Pater.

Les dues opcions, la dòrica i la jònica, tenien unes arrels acadèmiques en Pater que no obviaré, però abans voldria suggerir que és versemblant pensar que en aquella època els bàndols de Coleridge -de *platònics* i *aristotèlics*- es podien haver repetit amb perfils diferents, latents sota la forma potser més a *la page* d'*idealistes* i *evolucionistes*, i amb els innevitables desviaments d'un sector cap a l'altre. En aquest cas, semblaria que declarar-se platonista i heracliteu alhora era incompatible, i, al mateix temps, prendre partit era gairebé obligat, com ocorregué amb Plató: "the Broad Churchman and the aesthete both wanted to claim him for a friend"²⁵¹⁹. D'un cantó, Heràclit, l'avi de la dialèctica, estava molt de moda i ho va continuar estant fins ben avançat el segle XX, i Pater no solament estava al dia sinó que era un *arbiter elegantiae*. Richard Jenkyns explica que el poeta Louis Mac Neice, en arribar a Oxford, es trobà el significatiu grafiti "Pánta hrei, oudèn ménei" en el lavabo²⁵²⁰. William Cory, un poeta filohel·lènic contemporani de Pater i Wilde, dedicà un poema a Heràclit²⁵²¹, i T.S. Eliot encapçalà *Burnt Norton* amb els fragments 2 i 60 de l'edició de Diels del mateix filòsof. L'any 1920, F. Scott Fitzgerald va inserir unes línies de prosa poètica adreçades a Heràclit en *This Side of Paradise*²⁵²², i l'anglòfil Jorge Luis Borges deixà almenys un parell de poemes inspirats en el pensador d'Efes²⁵²³.

Les adhesions heraclítees estaven, doncs, en voga, i Pater basà la seva pròpia en una compenetració ideològica i existencial amb la tradició que es desprèn del pre-socràtic del foc. Però a Pitàgores, Plató, i Plotí, representants del rival llinatge dòric no els mancaven tampoc simpaties en aquell temps: Robert Bridges, poeta llorejat entre 1913 i 1930, dedicà línies senceres i fins i tot un poema a Plató i un altre a Pitàgores²⁵²⁴. Mentre Yeats, seguidor indiscutible de Pater i espiritualista també escèptic, no estalvià cites i evocacions dels tres grans pensadors religiosos: "It seems that I must bid the Muse go pack/, Choose Plato and

---

2519. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 260.

2520. *Ibid.* p. 144.

2521. "Heraclitus", William Cory (Johnson), en *The Oxford Book of Nineteenth Century English Verse*, p. 648.

2522. Francis Scott Fitzgerald, *This Side of Paradise* (Harmondsworth: Penguin Books, 194), p. 144.

2523. Jorge Luis Borges, "Le regret d'Héraclite" i "Heràclito", en *Obra Poètica*, pp. 304 i 313 respectivament.

2524. Robert Bridges, *The Testament of Beauty*, pp. 34, 42, 43, 66, 90, 127. I *The Fourth Dimension*, i *Pythagoras*, en *Poetical Works of Robert Bridges*, pp. 442-3 i 444 respectivament.

Plotinus for friend/ Until imagination, ear and eye/, Can be content ... and deal/ In abstract things"²⁵²⁵. Enmig d'aquesta "gigantomachía perĩ tēs ousías", Pater s'hauria fet jònic per vocació, però sentí una mena d'*horror vacui* davant la incertesa i la càrrega de patiment, que el dugué vers l'armonia còsmica de Pitàgoras i el recolliment centrípet que ell considera dòric. Aquesta aparent ambivalència no la resoldrà a títol individual, sinó a través del "Genius of Plato"²⁵²⁶. Pater s'amagarà darrera del filòsof atenès i es limitarà, com féu Francis Bacon, a tocar la trompeta, tot deixant que la vareta màgica del seu Plató savi lligui aquells caps que no acaben d'ajustar-se en **Plato and Platonism**.

11. A més de la sensibilitat ambigua de Pater i de l'època, i la pròpia inspiració per rastrejar el rerafons històric del seu Plató, hi havia, com he dit abans, una bibliografia al darrera que el forní de dades que després ell va assimilar d'una manera molt personal. Pater elegí en versió anglesa el **Die Dorier** de K.O. Müller, del qual "his laborious, in spite of its air of coldness, passably romantic work"²⁵²⁷, i àdhuc el cità per reforçar l'argument a favor de la imitació platònica de Esparta i la identitat dòrica dels pitagòrics, contra la qual es pronuncià Grote²⁵²⁸. Müller, la importància del qual en la interpretació esteticista d'Esparta va ser determinant, atragué l'atenció de Pater vers el caire militar i viril de l'homoerotisme espartà, tot arribant també a influir molt positivament en Symonds que descobrí alleujat que Krafft-Ebing podia haver-se equivocat quant a la transposició sistemàtica de gènere dels homosexuals. La següent font en grau d'importància es fa evident gràcies a una errada de Pater en citar Müller²⁵²⁹. Es tracta de la **History of Greece** d'Ernst Curtius, traduïda a l'anglès l'any 1868, que Pater llegí diverses vegades, la darrera el 1891, però que no menciona directament en **Plato and Platonism**, si bé en cita un paràgraf que atribueix equivocadament a Müller. Segons Shuter, la concepció racial de Pater sobre els orígens de la cultura grega i la divisió bipartita en dòrics i jònics correspon a Curtius, així com la recreació corpulent, nòrdica i musculosa de la raça dòrica.

12. Pel que fa a les afinitats i divergències entre els grecs, Pater reconeix l'empremta de la **History of Greece** de Grote -en una de les poquíssimes referències que fa a altres autors-, així com l'expressió literal "centrifugal tendencies"²⁵³⁰, treta de l'estudi de l'historiador de Grècia sobre els factors d'unió i disgregació entre les ciutats hel·lèniques.

---

²⁵²⁵. Yeats, "The Tower", en Yeats, *Selected Poetry*, p. 106, entre d'altres, com per exemple pp. 129, 162, 166, 184, 195.

²⁵²⁶. Títol del capítol VI de **Plato and Platonism**.

²⁵²⁷. **Plato and Platonism**, p. 200.

²⁵²⁸. Cf. George Grote, *A History of Greek Philosophy*, vol. II, p. 391.

²⁵²⁹. **Plato and Platonism**, p. 214-5.

²⁵³⁰. George Grote, *A History of Greek Philosophy*, vol. II, p. 257.

Grote parlava de "fellowships" de sang, llengua i cultes, i també de llurs diferències, tot i que es resistia a acceptar el contrast entre dòrics i jònics en termes d'imatges del món oposades: "The general assertions respecting Ionic mobility and inconstancy, contrasted with Doric constancy and steadiness, will not be found borne out by a study of the facts"²⁵³¹. Una ment fantasiosa com la de Pater s'estimava més el conflicte i l'oscil·lació. La tesi de Curtius i Müller interpretada com un tipus d'esquizofrènia de l'ànima grega que dubta davant dos camins divergents l'estimulava molt més que la freda i més pragmàtica presentació de Grote.

Aquesta duplicitat fou tan important en Pater que traçà l'esquema de la seva casa de pensament i la manera de plasmar la filosofia de Plató, tot permetent-li la coartada de no haver-se de definir per un cantó o l'altre amb l'argument de l'escepticisme. Tanmateix, a banda de la fantasia i els ardits, el seu amor pel contrast li donà prou olfacte per intuir en la religiositat apol·línica de Lacònia les dues cares descobertes per Nietzsche: "we discern clearly a single day of somewhat shrill gaiety, between two days of significant mourning after the manner of All Souls' Day"²⁵³². A la pederàstia dòrica tampoc no li mancà un principi dual. Segons Pater, els Diòscurs, semi-déus, habitants de primer de Lacònia, eren els dos estels que coneixem per Gèminis, és a dir Polideuces i Càstor: "virginal fresh stars of dawn, rising and setting alternately -those two half-earthly, half-celestial brothers, one of whom, Polydeuces, was immortal. The other, Castor, ... subject to old age and death..."²⁵³³. Els bessons, complementaris com eren, esdevingueren tots dos immortals a canvi de sortir per torns, a la matinada i al capvespre alternativament. Aquests germans un xic incestuosos foren, segons Pater, el model exemplar de la pederàstia espartana.

Ni tan sols el platonisme posterior a Plató resta mancat d'un doble rostre, i podem una vegada més detectar-hi influències contemporànies mai confessades per Pater. Ell argumentava que Plató havia d'ésser explicat tant pels seus predecessors com pels continuadors de la seva filosofia. Existien, doncs, dos corrents especulatiu que il·lustren els dos tipus de platonisme, admesos per Grote, però no pas per Jowett. Pater n'està convençut: "there are in the history of philosophy two opposite Platonic traditions; two legitimate yet divergent streams of influence from him"²⁵³⁴. El Plató històric era vist en el segle XIX, i sobretot a partir de l'historiador de Grècia, com un filòsof que combinava el dubte o l'actitud crítica -"another name for scepticism ... a habit, namely, of tentative thinking and suspended

---

²⁵³¹. *Ibid.* vol. IV, p. 406, n.

²⁵³². *Plato and Platonism*, p. 230.

²⁵³³. *Ibid.*

²⁵³⁴. *Ibid.* p. 193.

judgement"²⁵³⁵- amb una creença gairebé dogmàtica en el món de les idees i llurs valors absoluts -"the high ideal, the uncompromising demand for absolute certainty, in any truth or knowledge worthy of the name"²⁵³⁶. En el primer bàndol, considerat per Pater com el més autèntic pel que fa al mètode socràtic, es trobarien Lluçà, Ciceró, Abelard i Montaigne. I, en el segon, des del qual s'ha edificat la metafísica occidental, trobaríem Aristòtil, els neoplatònics, Procle, Descartes, Spinoza, Hegel i Schelling.

13. És interessant d'observar que la imatge que Pater té d'Aristòtil, la de l'Aristòtil teòretic i metafísic abans que pragmàtic, és força dissemblant de la de Coleridge i, en canvi, coincideix amb la de Taylor. La vinculació de l'estagirita amb la línia platònica més idealista i amb la teoria de les idees revela la lectura que Pater -i Oxford- havia fet de l'Aristòtil de Grant. Sir Alexander Grant, antic deixeble de Jowett, fou una influència silenciosa -o silenciada- en Pater, i havia estat pioner a l'hora d'establir el vincle real entre ambdós filòsofs grecs, tot especificant que: "If one were asked what books will throw most light upon the *Ethics* of Aristotle, the answer must be undoubtedly, 'the Dialogues of Plato'"²⁵³⁷. De Grant també en podria haver heretat Pater la interpretació d'*enérgeia* com a consciència de vida interior, "rather from within than from without; it is the sense of existence; and it is ... inseparably connected with the idea of life..."²⁵³⁸, així com la comprensió de la natura de les idees de Plató.

En el capítol dedicat a la doctrina platònica dels arquetipus, Grant, amb claredat magistral, fa una exposició molt protagòrica del platonisme. Comença també com Pater contrastant Heràclit amb els universals socràtics i la impossibilitat de Plató per establir una base ferma de coneixement. Però, després, inspirat potser en la crítica aristotèlica a l'existència objectiva de les idees o paradigmes en el primer llibre de la *Metafísica*²⁵³⁹, Grant dóna una explicació immanent de llur existència: "We find that the transcendental existence of the 'Ideas', that is, their existence apart from the human mind, is only asserted ... in mythical and imaginative passages..."²⁵⁴⁰. Aquest és l'únic idealisme que podria haver acceptat Pater, çó és, l'àmbit infinit i atemporal del *tópos ouránios* platònic traslladat a l'espai insondable però individual de la ment humana. El vell professor Jowett havia dit exactament el contrari²⁵⁴¹, tot i que suggerí que de vegades en el discurs de Plató hom podia

---

²⁵³⁵. *Ibid.* p. 195.

²⁵³⁶. *Ibid.* p. 193.

²⁵³⁷. Sir Alexander Grant, *The Ethics of Aristotle*, 4th Edition, vol I, p. 179.

²⁵³⁸. Grant citat per Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain*, p. 351.

²⁵³⁹. De fet, *Metafísica* I.9 i ss.

²⁵⁴⁰. Sir Alexander Grant, *The Ethics of Aristotle*, 4th Edition, vol I, p. 200.

²⁵⁴¹. *Jowett Papers* IB 23, p. 113: "*eidós* ... has a distinct idea of species in the logical sense".

entendre la doctrina de les idees "sometimes as existing in a mind, at other times as if they had no more to do with a mind than an object in space"²⁵⁴².

L'ambigüitat de Jowett venia donada pel seu sentit de la conveniència i la inseguretat intel·lectual que sens dubte patí de gran. Si, per exemple, enfocava el tema des d'un vessant cristià afirmava la independència de les essències de llur aprehensió mental i, en ocasions més acadèmiques, no negava la possibilitat d'una confusió entre la realitat intel·lectual i la ideal-transcendental en Plató, simplement pel fet que aquesta darrera línia d'argumentació arribava a Oxford del terrible i rigorós cercle aristotèlic de Pattison i Bywater molt amic, aquest últim, de Pater. En tot cas, el tema era discutit a la universitat i l'aportació d'Alexander Grant en avançar la teoria d'una possible subjectivitat de les idees platòniques no ha estat mai prou apreciada, i sovint s'atribueix a Pater la paternitat d'una teoria que Grant ja havia llençat l'any 1866. Anys més tard, el 1929, Robert Bridges en **The Testament of Beauty**, conjumina les dues postures, la immanent i la transcendentalista, per tal d'acostar el pensament de Plató al lector de la seva poesia en el segle XX: "So if we, changing Plato's old difficult term, / should rename his Ideas Influences, ther is none / would miss his meaning ... that indeed ther are / eternal Essences that exist in themselves, / supreme efficient causes of the thoughts of men"²⁵⁴³.

A més d'aquest idealisme immanent, el Plató dialèctic i semi-metafísic descrit per Pater ofería encara una darrera paradoxa: la del seu rigor epistemològic lligat a una manca sistemàtica de resposta i definició, per bé que en la contradicció rauria, segons Pater, el seu caràcter únic: "on one side, the largest possible demand for infallible certainty in knowledge ... that ideal of absolute truth ... yet, on the other side, the utmost possible inexactness, or contingency, in the method by which actually he proposes to attain it"²⁵⁴⁴. Aquest seria el paterià "Platonic temper", el tarannà platònic d'un visionari, "who has a sort of sensuous love of the unseen"²⁵⁴⁵. El fet mateix que sigui la dialèctica el vehicle mitjançant el qual el filòsof platònic vol arribar a l'*alétheia* -l'acte que adequa l'intel·lecte i el seu objecte de coneixement-, ja determina el seu final inacabat, puix que el diàleg no té fi: "This dialectic method, this continuous discourse with one's self, being, for those who prosecute it with

---

2542. *Ibid.*

2543. Robert Bridges, **The Testament of Beauty**, II, 834-9, p. 66. Transcrit literalment l'anglès de Bridges qui fa ús de la llicència poètica per alterar l'ortografia.

2544. **Plato and Platonism**, p. 188.

2545. *Ibid.* p. 143.

thoroughness, co-extensive with life itself ... will have its inequalities; its infelicities; above all, its final insecurity"²⁵⁴⁶.

D'aquesta manera, el Plató que cerca un punt ferm, un grau màxim de certesa, no produeix, segons Pater, més que suspensions de judici i un escepticisme generalitzat, pel mateix caràcter del seu mètode. Pater no veu el Plató dogmàtic com Grote. Només s'adona de la cerca constant de veritats absolutes, però no de les afirmacions del Plató madur. Així, doncs, Plató queda transformat per Pater en una mena de Sísif insatisfet a perpetuïtat, però no podia ser altrament, car, en el *Marius*, defineix l'autèntic filòsof en aquests termes: "Surely, the aim of a true philosophy must lie ... in the maintenance of a kind of candid discontent, in the face of the very highest achievement"²⁵⁴⁷.

14. El desig del Plató de Pater d'abraçar-ho tot l'havia empès de manera instintiva al pitagorisme, a la recerca d'un indici d'immortalitat, d'una garantia contra la desaparició total, que és al capdavant una de les grans preguntes de la filosofia: "For Pythagoreanism too, like all the graver utterances of primitive Greek philosophy, is an instinct of the human mind itself, and therefore also a constant tradition in its history, which *will* recur"²⁵⁴⁸. Del retorn del mateix sentiment de por a la mort n'era prova l'oda de Wordsworth *Intimations of Immortality* i *The Retreat* de Henry Vaughan -tots dos citats per Pater- que il·lustren l'anhel humà per allò sublim. Però aquest mateix desig de permanència va dur el Plató dòric a inventar-se un déu inassolible, hereu de la tradició eleàtica, "very abstract, and as it may seem disinterested, certainly an uninteresting notion of deity, ... apparently not observing that to think of it in this way was in reality not to think of it at all:- That in short Being so pure as this is pure Nothing"²⁵⁴⁹.

Des de Parmènides i Plató, la ment europea, diu Pater, ha perdut part del seu seny, i sempre n'hi hagut, d'il·lusos exploradors de l'absolut, "found to start afresh quixotically ... in search of that true Substance ... which to the majority of acute people is after all but zero, and a mere algebraic symbol for nothingness"²⁵⁵⁰. La batalla platònica està perduda des del primer moment, perquè aquell gran ésser abstracte no es troba enlloc. L'absència, tanmateix, fa, segons Pater, que la recerca sigui atractiva. La seva *deconstrucció* de la idea del Bé no és agressiva, és més aviat discretament iconoclasta. Vol advertir contra la candidesa de qui creu

---

²⁵⁴⁶. *Ibid.* p. 185.

²⁵⁴⁷. *Marius the Epicurean*, pp. 264-5.

²⁵⁴⁸. *Plato and Platonism*, p. 73.

²⁵⁴⁹. *Ibid.* pp. 33-4.

²⁵⁵⁰. *Ibid.* p. 40.

que l'absolut és a l'abast del pensament, i assenyala les limitacions del cristianisme. I alhora, com en el **Marius** i com en el **Faust** de Goethe²⁵⁵¹, la grandesa d'aquell ideal rau en el fet que no és realitzable: "a sheer fantasy, only 'believed because it was impossible' "²⁵⁵².

15. Aquest conjunt d'inclinacions i aproximacions romantitzades a la realitat configuren el platonisme de Pater com un pensament més poètic que no pas sistemàtic, i aquí l'esteta del Brasenose no fa més que continuar una tradició vuitcentista recolzada per Grote, Grant i Jowett, i estesa fins al començament del segle XX: "Platonism is not a formal theory or body of theories, but a tendency, a group of tendencies- ... to think or feel, and to speak, about certain things in a particular way, discernible in Plato's dialogues as reflecting ... his own mental complexion"²⁵⁵³. També el jove Werner Jaeger, l'any 1912, qualificà els diàlegs platònics d'obres d'art i no pas de tractats de filosofia, encara que canviés la seva opinió més endavant²⁵⁵⁴. El Plató artista de Pater se sentia atret per la bellesa encarnada, i és a partir d'ella que no pot ser del tot espiritual, i ha de conciliar el seu amor per les persones belles amb una exploració apassionada per la idea matriu de bellesa.

El "Platonic temper" no nega una primera "carnalitat", ni amaga la seva preferència homosexual, sempre fonamentada en factors filosòfics i socials, com el Plató històric. Pel que fa al primer tema, Pater afirma que un amant de cossos bells ha d'educar la seva sensibilitat amb exquisidesa. No en tindrà prou amb l'atracció instintiva que li desperta l'encant de l'estimat o l'objecte de desig. Amb minuciositat impressionista haurà d'aguditzar els seus sentits per no perdre tots els missatges d'amor i goig que amb tants matisos li envia el món: "for a lover, the entire visible world, its hues and outline, its attractiveness, its power and bloom, must have associated themselves pre-eminently with the power and bloom of visible living persons"²⁵⁵⁵. Sense caure en la còmoda simplificació de Shelley en **Epipsychidion** de proposar que Plató exhorta de fet a l'amor lliure per tal d'arribar abans a la bellesa arquetípica mitjançant el coneixement de molts cossos, Pater tampoc no es conté, i afirma que un gran amant fusiona l'esperit i la matèria, tot enaltint la part física un cop l'ha filtrada pel procés d'abstracció. Nogensmenys, Pater no parla de la consumació del desig en cap moment.

2551. Vegeu **Faust**, Primera Part, ("La nit").

2552. **Marius the Epicurean**, p. 168.

2553. **Plato and Platonism**, p. 150.

2554. En E.N. Tigerstedt, **Interpreting Plato**, p. 74.

2555. **Plato and Platonism**, p. 134-5.

16. El Plató estètic no hauria fet mai la transposició dels sexes que demanava el pudibund Plató també victorià de Jowett, ni era de cap manera tan cast: "He ... knew all that, we may be sure -*tà erōtiká*- all the ways of lovers, in the literal sense ... Plato himself had not been always a mere Platonic lover; was rather ... subject to the influence of fair persons ... "2556. Tanmateix, i com que a Pater li atreïa l'ambivalència, recorda al lector que Plató, potser per l'ascetisme socràtico-pitagòric, vivia la seva sensualitat amb certa recança, a diferència de la "religion of sanity" dels dòrics purs: "some ... luxurious sense of physical beauty had ... greatly disturbed him, divided him against himself ... and he was glad when in the mere natural course of years he was become at all events less ardent a lover"2557. Conscient que la idea de la Bellesa i la del Bé no coincidirien mai del tot, Plató dóna, segons Pater, un pas endavant respecte de Sòcrates, i, alhora que reconeix la necessitat de continència, enfoca genialment l'encaçament de la bondat i la bellesa a través d'una identificació entre les qualitats estètiques externes i la bellesa de l'ànima. És així com en l'escala eròtica que va des dels ens visibles als que estan més enllà dels ulls, el filòsof platònic arriba a la *theōría* amb les associacions de imatges i percepcions que féu al món sensible. Per això, les idees platòniques són com éssers vius: "Yes, truly! all true knowledge will be like the knowledge of a person, of living persons, and truth, for Plato, in spite of his Socratic asceticism, something to look at"2558.

Vet aquí l'afirmació que sorprengué tant a Richard Jenkyns²⁵⁵⁹: el platonisme no només no és pas un pensament que tendeix a l'abstracció pura, sinó que és, a més, una filosofia que ennobleix la matèria i els sentits. Així, tot reptant el moralisme de Jowett però amb una retòrica tàcticament cristiana, Pater diu: "Platonism has contributed largely, has been an immense encouragement towards, the redemption of matter, of the world of sense, by art, by all right education, by the creeds and worship of the Christian Church -towards the vindication of the dignity of the body"2560. No hi ha, per tant, per a Pater oposició entre l'erotisme carnal i l'intel.lectual, i en aquest punt ha estat criticat també per alguns estudiosos de l'homoerotisme platònic com A. W. Price²⁵⁶¹, el qual, a diferència de l'esteta finisecular, sosté que l'ascens platònic s'ha d'intel.lectualitzar des d'un bon començament, i que Pater

---

2556. *Ibid.* p. 136.

2557. *Ibid.* p. 136 i p. 137.

2558. *Ibid.* p. 146.

2559. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 255.

2560. *Plato and Platonism*, p. 146.

2561. A.W. Price, *Love and Friendship in Plato and Aristotle*, p. 37.

no respecta la puresa i la naturalesa incorpòria de les formes ideals, en compararles al·lucinatament amb "the face of one's friend"²⁵⁶².

Però és que Pater no vol aquell tipus de platonisme tan auster i gris al costat de la imatge seductora de Plató com a amant i home d'experiència. Una de les grans fites del platonista del Brasenose és demostrar als seus compatriotes que el desig sexual no és necessàriament i solament físic, i que la sexualitat adreçada al sexe masculí havia estat elogiada i promoguda per Plató pel fet de considerar-la superior. Quant a l'homeroisme platònic, aquest roman dintre de l'espai filosòfic, perquè és la base d'enunciació metològica i filosòfica de Plató. En realitat, la *paideia* individual, entesa com la formació primmirada d'un jove a càrrec d'un admirador més gran, savi i generós, era un dels trets de la vida espartana que més fascinaven Pater: "The beloved and the lover, side by side ... became respectively, ... the hearer, and ... the inspirer; the elder inspiring the younger with his own strength and noble taste in things"²⁵⁶³. Els homes dòrics eren l'objecte de desig per excel·lència. L'ur superioritat física i mental per damunt les dones era evident: "Yes! The beauty of these most beautiful of all people was a male beauty, far remote from feminine tenderness ... was like un-sweetened wine"²⁵⁶⁴.

17. La temprança masculina i la seva bellesa tan lligada a la força de la Natura faciliten la incorporació de l'art en la casa de pensament del Plató de Pater. Per art ell entén tota mena de creativitat i, per tant, també la filosofia. I tant la filosofia com l'art i l'itinerari eròtic des de la bellesa particular a la universal juntament amb l'educació havien d'ésser coses d'homes, car el sexe masculí era el dipositari de les excel·lències culturals dels grecs i de l'occident darwinista. Davant la incorporació de les dones en **La República** platònica, Pater aclareix que no se les ha de confondre amb les Amazones. Allò pertany a una era mitològica "which ... adult reason, had long since overcome"²⁵⁶⁵. Una misogínia molt pregonada el fa afirmar que la masculinitat és l'ideal a cultivar, ja que les característiques femenines són, en el cas de l'art i la filosofia, formes molt imperfectes: "Manliness in art, what can it be, as distinct from that which in opposition to it must be called the feminine quality there, -what but a full consciousness of what one does, of art itself in the work of art, tenacity of intuition and of consequent purpose, the spirit of construction as opposed to what is literally incoherent or ready to fall to pieces, and, in opposition to what is hysteric or works at random ... Of such art ethos rather than pathos will be the predominant mood ... no 'negligences', no feminine

---

2562. "Conclusion", *The Renaissance*, en *Selected Writings of Walter Pater*, p. 61.

2563. *Plato and Platonism*, pp. 231-2.

2564. *Ibid.* p. 222.

2565. *Ibid.* p. 259.

forgetfulness of one's self, ... An artist of that kind ... economises. He will not spoil good things by exaggeration. The rough, promiscuous wealth of nature he reduces to grace and order"²⁵⁶⁶.

En un món tan marcadament masculí on Pater transforma la recança platònica vers l'art en una *filosofia* al control de l'expressió artística -"Philosophy itself indeed, as he conceives it, is but the sympathetic appreciation of a kind of music in the very nature of things"²⁵⁶⁷-, la disciplina, la milícia i la submissió a l'ordre de la *pólis* eren essencials. Pater arriba a veure allò que Jowett negava i Grote havia denunciat: el govern dictatorial de **La República**. Però, com assenyala Turner amb encert, a diferència de l'historiador de Grècia, Pater no se sent molest davant l'excés d'autoritarisme de la política platònica, ni se li acudeix que ell mateix era víctima d'una intolerància que tenia arrels en les vocacions messiàniques dels sistemes despòtics. Ans al contrari, insinua una crítica a la democràcia atenesa o jònica en acusar-la de dispersa i poc cohesionada: "We are here to escape from, to resist, a certain vicious centrifugal tendency in life, in Greek and especially in Athenian life, which does but propagate a like vicious tendency in ourselves. We are to become- like little pieces in a machine!"²⁵⁶⁸.

És molt sorprenent que el mateix home que havia escrit l'any 1864 en **Diaphaneité** que la vida col·lectiva "reduces nearly all of us to the level of a colourless uninteresting existence"²⁵⁶⁹, i que no corregí mai el text, fes ara una crida a la vida en comunitat. L'individualisme de Pater era i és molt conegut i explícit. D'altra banda, és difícil que un pensador que abraça el relativisme amb tant d'entusiasme pugui justificar alhora l'arbitrarietat política. Fóra versemblant que Pater no fos conscient de l'amenaça totalitarista i pensés la *pólis* platònica com un convent, "in some sacred liturgy; or like soldiers in an invincible army"²⁵⁷⁰, i que es trobés pressionat, a més, pel puixant corrent idealista i reformista que dominava l'Oxford de Jowett en els noranta. Thomas H. Green del Balliol, mort prematurament l'any 1882, havia encetat una lectura liberal dels grecs antics, la novetat de la qual raïa en el seguiment estricte de la consigna aristotèlica de concebre les persones com a éssers polítics.

---

²⁵⁶⁶. *Ibid.* p. 281.

²⁵⁶⁷. *Ibid.* p. 268.

²⁵⁶⁸. *Ibid.* p. 273.

²⁵⁶⁹. "Diaphaneité", en *Miscellaneous Studies*, p. 220.

²⁵⁷⁰. *Plato and Platonism*, p. 273.

Richard Nettleship, també del Balliol i mort l'any 1892, havia defensat l'existència d'un *esprit de corps* en *La República*²⁵⁷¹, on la tasca desinteressada dels guardians era equiparada a la santedat cristiana, i llur vida comparada, exactament com després faria Pater, amb la d'una congregació religiosa: "... these young citizens, when they enter public life, are to have no inducements to neglect the public interest; they are... to live under a kind of military monasticism"²⁵⁷². Nettleship, una figura de gran prestigi intel.lectual a Oxford, coincidia amb Pater a l'hora d'afirmar que el guardià platònic fugia del món, però només ho feia en la mesura que evitava la temptació dels bens terrenyals. L'idealisme cívic de Green i Nettleship tingué continuadors importants al Balliol -i per tant Oxford- en figures com ara Bernard Bosanquet i Ernest Barker i és, per tant, probable que Pater els tingués en compte en lloar el compromís públic i ciutadà dels "military monks"²⁵⁷³ de *La República*, encara que ell ho veïés com la vida recollida i contemplativa d'un monestir exclusivament masculí.

18. A l'igual que Jowett, Pater creu que el cristianisme va concretar la proposta de Plató en establir un vincle entre l'individu i la comunitat, de la mateixa manera conciliadora que Nettleship. I com molts pensadors britànics de la fi de segle, l'autor de *Plato and Platonism* està també condicionat per la idea fixa d'un estat fort i unit, d'un imperi que vetlli pels seus súbdits dins i fora de l'illa però sense perdre'n el seu poder aglutinador. En aquest aspecte, la *paideia* platònica assegurava una obediència externa fruit d'una ferma convicció interior de superioritat individual i d'ésser part d'un estat privilegiat: "Organic unity with one's self, body and soul, is the well-being, the rightness, ... of the individual, of the microcosm; but it is the ideal also, it supplies the true definition, of the well-being of the macrocosm, of the social organism, the state"²⁵⁷⁴.

La filosofia platònica seria, doncs, segons Pater, un gran esforç per donar a la persona pensant una imatge del món que inclouria la vida espiritual, la física, la religiosa, la intel.lectual, la política i l'eròtica, encara que sovint podien entrar en conflicte. Aquest Plató fet a mida per Pater resumia els propis anhels vitals i intel.lectuals, silenciats moltes vegades per la intolerància d'Oxford agafada de sorpresa en aquesta ocasió perquè parlava en nom del filòsof possiblement més comentat en l'últim quart de segle, i al qual no se li podia negar la paraula. El resum que en fa Pater és clar, precís i revelador del significat personal del platonisme en la seva cosmovisió: "... for Plato, ..., if philosophy is anything at all, it is nothing less than an 'escape from the evils of the world', and ... a being made like to God.

2571. Richard Lewis Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, p. 177.

2572. *Ibid.* p. 136.

2573. *Plato and Platonism*, p. 256

2574. *Ibid.* p. 239.

It provides satisfaction not for the intelligence only but for the whole nature of man, his imagination and faith, his affections, his capacity for religious devotion, and for some still unimagined development of the capacities of sense"²⁵⁷⁵.

19. El Pater que esbossa un retrat únic de Plató traçat amb les pròpies faccions, reflexiu i vulnerable, vacil·lant i agosarat, tan "Grave comme Hamlet, pale comme Ophélie"²⁵⁷⁶, té la virtut molt particular d'interessar el lector, fins i tot quan utilitza una melositat que exaspera, i les extravagàncies amb què reconstrueix la història arriben a un grau desconcertant. Més radicalment escèptic que Grote i amb una major vocació contemplativa que Jowett, però oposat a tots dos, Pater pot ser que arrosegui una d'aquelles insostenibles càrregues d'intensitat vital que Kundera observa en un tipus determinat de persones²⁵⁷⁷. La plenitud malgrat tot. Encara que el dubte hiperbòlic no tingui més finalitat que si mateix, i que la religiositat es fonamenti sobre una base agnòstica. Viure en aquesta provisionalitat, però sense l'esperança d'arribar mai a cap lloc segur, són trets que fan de Pater una *rara avis* en l'Anglaterra victoriana, i, alhora, un producte nítidament finisecular, tot acomplint aquella punyent observació de Francis Scott Fitzgerald, segons la qual, "the test of a first-rate intelligence is the ability to hold two opposed ideas in the mind at the same time, and still retain the ability to function. One should, for example, be able to see that things are hopeless and yet be determined to make them otherwise"²⁵⁷⁸. El Plató de Pater fou el més impossible dels Platons victorians, i fou comparable al de Taylor solament pel que fa a la seva dubtosa semblança amb el Plató de l'acadèmia. Això no obstant, arribava d'alguna manera al cor, cosa que ni Grote pretengué amb el seu estudi, ni Jowett desitjà amb les seves traduccions. Per contra, aquest Plató extravagant, ultra sensible i humanista passà gairebé sol i invicte el llindar capriciós de la posteritat.

---

²⁵⁷⁵. *Ibid.* p. 269.

²⁵⁷⁶. Renée Vivien, "Sonnet", en *Oeuvre poétique complète de Renée Vivien, 1877-1909*, p. 96.

²⁵⁷⁷. CF: *L'insostenible lleugeresa de l'Ésser* (1984)

²⁵⁷⁸. Francis Scott Fitzgerald, "The Crack-up", en *The Crack-up, with other Pieces and Stories*, p. 39.

IV. La dissidència platònica de John Addington Symonds

"It is said that passion makes one think in a circle".
Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*²⁵⁷⁹

"Then came one like to Hermes in my way,
My gentle-hearted friend, who said, 'Be strong.
We have endured as they who suffer wrong;
Love can revive the old Hellenic day-"
Arthur Lyon Raile, *Itamos*²⁵⁸⁰

Si Pater fou l'*homo aestheticus* per excel·lència i un teòric indiscutible de la sensualitat platònica, John Addington Symonds (1840-1893), ha passat a la història com el primer autor d'un tractat sobre l'amor grec en llengua anglesa, i l'únic d'entre els famosos oxonians de la fi del dinou que escriví sobre la seva vida amorosa en un llibre de memòries. També fou singular per haver incursionat en la psicologia sexual amb *Sexual Inversion*, el producte pòstum d'una accidentada col·laboració amb el prestigiós Havelock Ellis qui acaparà l'autoria i els crèdits de l'obra²⁵⁸¹. No podem obviar tampoc el valor de la militància de Symonds a favor dels drets dels homosexuals en l'Anglaterra victoriana, en voler canviar a través dels seus estudis sexològics la famosa secció 11 de l'esmena a la llei d'enjudiciament criminal proposada l'any 1885 pel radical Labouchere. El supòsit legal afegit consistia en l'ampliació dels delictes de sodomia i indecència pública als espais privats. Symonds no va viure per veure com la citada esmena va conduir a la condemna del seu amic Oscar Wilde una dècada més tard, tot i això, l'assot de la censura li arribà en diverses

---

²⁵⁷⁹. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 154.

²⁵⁸⁰. Citat per Timothy d'Arch Smith, *Love in Earnest, Some Notes on the Lives and Writings of English 'Uranian' Poets from 1889 to 1930*, p. 114.

²⁵⁸¹. La col·laboració es va truncar amb la mort de Symonds, tot i que el seu tarannà militant inhibia a Ellis, qui sembla ser la volia suprimir des d'abans. No obstant això, molts capítols del llibre es devien a Symonds encara que en edicions posteriors el seu nom ni tan sols aparegués en les referències. Per les històries al voltant del cas Ellis-Symonds, vegeu Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography* pp. 283-94.

formes²⁵⁸². Humiliat reiteradament per Swinburne en cartes i escrits²⁵⁸³, utilitzat documentalment per Wilde en recrear les escenes renaixentistes del llibre indivulgable que llegeix Dorian Gray²⁵⁸⁴, compartit per Pater²⁵⁸⁵ i Henry James²⁵⁸⁶, qualificat d'estafador i pederasta per un cronista recent del Balliol College²⁵⁸⁷, però estimat entranyablement per Jowett, Symonds marcà un tombant en els estudis de l'homoerotisme platònic i és encara avui en dia una figura indispensable en qualsevol recerca sobre el platonisme vuitcentista.

1. L'home a qui es referí Swinburne com "the Platonic amorist of blue-breeched gondoliers"²⁵⁸⁸, és l'exponent més clar dels efectes de la lectura juvenívol de Plató en l'Oxford victorià. Tota vegada, mai no li dedicà cap treball monogràfic a Plató, i la lectura que en fa és quasi exclusivament sobre la seva filosofia de l'amor. Malgrat el seu rebuig gairebé visceral de Pater, Symonds és una mena de teoria pateriana portada a la pràctica. Si el lema decadent per excel·lència era, com digué Pater en la conclusió a **The Renaissance**, d'"arder sempre amb el fulgor incandescent d'una gemma"²⁵⁸⁹, Symonds acomplí aquest ideal a ulls clucs. Nogensmenys, mentre Pater parlava d'intensitat Symonds vivia intensament. Quan Pater suggeria amb insistència la possibilitat dels amors masculins Symonds feia una recerca sobre la pederàstia hel·lènica i tenia històries apassionades amb homes. Si Pater decidí *des-metafisicar* a Plató però acceptar-lo igualment, Symonds, en canvi, abandonà el platonisme per impossible. I finalment, quan l'esteta de Brasenose defensà flexibilitat moral i relativisme l'ex-alumne de Balliol portava una desenfadada vida de parella amb els seus amants, no obstant tenir esposa i filles.

Tot i la similitud d'interessos enmig de la diversitat d'hàbits, Symonds sempre va voler desmarcar-se de Pater: "His view of life gives me the creeps ... I am sure it is a ghastly sham; & that live by it or no as he may do, his utterance of the theory of the world has in it a wormy-hollow-voiced seductiveness of a fiend"²⁵⁹⁰. Això no obstant, tots dos tractaven de temes semblants i amb enfocaments comuns en alguns punts. El **Renaissance in Italy** de

---

2582. *Ibid.* p. 283.

2583. Vegeu les cartes de Swinburne a Watts, i **Recollections of Professor Jowett**

2584. **The Picture of Dorian Gray**, p. 121-2, però la descoberta és de Richard Ellmann, **Oscar Wilde**, p. 299.

2585. Phyllis Grosskurth, **John Addington Symonds, A Biography**, p. 157: "Pater is said to have referred habitually to Symonds as 'poor Symonds'".

2586. *Ibid.* p. 270: Grosskurth cita d'un quadern de Henry James un passatge sobre Symonds: "It seemed to me qu'il y avait là un drame- un drame intime ... aggravated ... by the sense of his wife's disapproval".

2587. John Jones, **Balliol College, A History, 1263-1939**, p. 221.

2588. Swinburne, **Recollections of Professor Jowett**, p. 250.

2589. Walter Pater, "Conclusion", de **The Renaissance**, en **Selected Writings**, p. 60.

2590. Phyllis Grosskurth, **John Addington Symonds, A Biography**, p. 157.

Symonds en set volums va aparèixer entre el 1875 i el 76, això és, dos anys després del *The Renaissance de Pater*. I encara que el seu model fou més aviat Burckhardt que no pas el del professor de Brasenose²⁵⁹¹, Symonds coincidí amb Pater en exaltar per damunt de tot l'hellenisme de la cultura renaixentista i en l'elevat esteticisme del món grec. Amb tot, ni l'originalitat amb la qual Pater recreà els personatges que ell també treballà -Miquel Angel, Dante, Shakespeare o els poetes grecs-, ni l'afinitat sexual entre tots dos, no aconseguirien mai de reconciliar Symonds amb el delicat esteta, a qui trobava gris, avorrit i fins i tot arrogant: "comparatively isolated, indifferent to common tastes and sympathies, careless of maintaining at any cost a vital connection with the universal instincts of humanity..."²⁵⁹².

A més d'aquestes rivalitats intel·lectuals i estilístiques, Symonds i Pater van competir per la mateixa càtedra de poesia a Oxford l'any 1876, inútilment però, ja que sengles escàndols per conducta impròpia i per publicacions perilloses a la moral acadèmica els obligaren a retirar llurs respectives candidatures. En efecte, el segon tom dels *Studies of Greek Poets* de Symonds, -aparegut aquell mateix 1876, tot contenint la polèmica descripció homoeròtica del geni grec visualitzat com "a young man come from the wrestling-ground, anointed, chapleted, and very calm"²⁵⁹³-, coincidí també amb l'aldarull en torn a la conclusió de Pater en el llibre sobre la renaixença. Aquesta desafortunada, encara que inevitable sincronia, accentuà les comparances i les equiparacions d'un amb l'altre, que incomodaven a Symonds tant o més com a Pater l'associació amb Wilde. Nogensmenys, tots tres acabdillaren diferents parcel·les del mateix territori, i el vincle els hi venia reforçat, entre d'altres coses, per llur hel·lenisme refinat i llur gosadia moral.

El mateix Wilde, ignorant o indiferent potser a la fòbia de Symonds envers Pater, elogià l'estudi dels poetes grecs del primer, precisament pel tarannà *paterià*, l'hellenisme estètic, i l'estil literari que hi trobà i que definí com "picturesqueness and loveliness of words"²⁵⁹⁴, adulacions aquestes que no devien complaure gaire a l'autor que insistia en conrear un estil acadèmic i *viril*. Fóra versemblant que el problema real de Symonds amb Pater fos precisament l'afectació d'aquest, la qual li degué haver produït l'efecte d'una projecció angoixosa de pèrdua de la pròpia masculinitat. Aquest sentiment no era cap fantasia de Symonds. La identificació entre homoerotisme masculí i efeminament proposada per

---

2591. Ell mateix ho va reconèixer en el pròleg a *The Age of Despots* del 1875. Vegeu Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, p. 251.

2592. Symonds citat en *Ibid.* p. 158.

2593. Citat i comentat per Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 225-6.

2594. En Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 31.

l'alemany Karl Heinrich Ulrichs des de l'any 1862²⁵⁹⁵ estava preparant l'ambient per a l'arribada de la tesi que Krafft-Ebing llençaria el 1886 sobre la psique homosexual closa en un cos del sexe contrari per raons congènites o traumàtiques, però sempre dins d'un quadre patològic.

2. Vers els anys setanta, moment de màxima producció intel·lectual en la vida de Symonds i el període quan començà a viure el seu uranisme amb major folgança malgrat les restriccions, les paraules gregues utilitzades per a designar una persona unisexual dominaven el vocabulari victorià. L'experiència grega, tan estesa a tots els àmbits de la cultura britànica, per la seva grandesa, finor, ètica, intel·lectualitat, i àdhuc gallardia marcial, estava esdevenint, alhora, l'espai alliberador d'aquells que com Pater, Symonds o Wilde s'hi havien nodrit a través de Plató i de la literatura clàssica, fins cobrar la forma d'un veritable discurs alternatiu en la primera part del nostre segle. La gran paradoxa de l'hel·lenisme oxonià, com l'anomenà Linda Dowling, consistia en aquesta trampa denunciada per Symonds: la universitat els hi mostrava la pederàstia i després els condemnava per imitar-la. Amb els coneixements del grec imbuït des de la infantesa, no és doncs sorprenent que als noms de *platonista*, *socràtic*, *uranista* i *arcàdic*, s'hi afegisissin els d'*andrògin* i *sàfica*. Els apel·latius hel·lènics eren utilitzats tant pels implicats com pels aliens al tema, i el to de sorna que sovint acompanyava l'ús del mot reflectia simplement la seva qualitat d'eufemisme per a l'àmplia majoria.

Així d'una banda tenim que Swinburne desacredità burlescament a Symonds i Solomon com a "platonistes", mentre Wilde enarbolà la mateixa bandera platònica durant la seva defensa. En tot cas, el significat d'ambdós tipus de formulacions, amb la càrrega ideològica corresponent, era entès correctament pel ciutadà mitjà. A mesura que augmentaven els coneixements del grec i de la cultura clàssica, n'apareixien majors possibilitats d'utilització. Les memòries de John Addington Symonds, inèdites fins l'any 1984, quan l'estudiosa Phyllis Grosskurth les publicà, un cop aixecat el llarg vet imposat pel mentor i biògraf de Symonds contra la seva divulgació, són un testimoni extraordinari del desenvolupament d'una mena de *consciència* hel·lènica enfrontada a la institucional però sorgida de les institucions tanmateix. Per una sèrie de motius que anirem descobrint, el filohel·lenisme i filoplatonisme de Symonds passà per dues etapes diferenciades, que es podrien correspondre fàcilment a les dues tendències homoeròtiques -l'ascètica i la sensual-, irònicament nascudes del platonisme engegat per Jowett.

2595. David M. Halperin, *One Hundred Years of Homosexuality, And Other Essays on Greek Love*, p. 4.

3. Symonds explica la seva primera impressió en llegir **La Ilíada** en l'adolescència amb autèntic fervor no exempt de sensualitat: "The Greek in me awoke to that simple, and yet so splendid vision of manhood ... my dim forebodings of the charm of males were here idealized"²⁵⁹⁶. Aviat, segons Symonds, s'adonà que els grecs tractaven l'amor masculí amb molta serietat. Envoltat com estava per la corrupció de Harrow en la que va veure l'abús sexual de que eren objecte els nois petits i dèbils, trobà una mica més tard, en la versió romàntica i idealitzada de la homosexualitat en Plató, un refugi contra la brutalitat viril que l'atreia i l'espantava alhora: "I was only saved from cynicism by the gradual unfolding in myself of an ideal passion which corresponded to Platonic love. ... It sprang up spontaneously, proving that my thought was lodged in ancient Hellas"²⁵⁹⁷. Symonds considera que el platonisme era sinònim de maduresa i sobretot de virilitat, però aquesta no havia d'ésser entesa en el sentit superficial de la paraula, sinó, a la manera dels victorians com Pater, Jowett o Wilde, és a dir, com a noblesa d'esperit i d'intel·ligència. L'home platònic de Symonds s'alça per damunt de l'animalitat i la femineïtat per igual, comodament recolzat pels grecs i el pensament darwinista: "the revelation I had found in Plato, removed me almost suddenly away from boyhood. I was on the verge of attaining to a man's self-consciousness"²⁵⁹⁸.

La necessitat d'una moral personal que pogués compensar la pèrdua del model convencional li fa justificar les seves atraccions primerenques en nom d'aquell amor *grec* que ell creu superior al dels xicots de les *public schools* i al de les dones. De fet, en aquesta fase inicial, l'argument amb que s'explica el seu desig homoeròtic no és que les noies no l'atreuïn, sinó que l'amor entre homes és superior, sempre i quan es respectin certes regles. Fins la fi dels setanta Symonds es mostrà ell mateix un xic estricte i rigidament platònic amb les demostracions masculines d'afecte. En el seu estudi sobre Dante, del 1872, presenta l'amor del Fedre com "an ideal of love, pure from the grossness of the flesh, not to be confounded with matrimonial affection or sensual passion, by means of which the spirit of man is rendered capable of self-devotion and high deeds"²⁵⁹⁹. Hi arriba fins i tot a assumir una postura que Dellamora ha qualificat correctament d'auto-repressiva i homofòbica en admetre que "Platonic love (is) a love which, owing to the frailty of human nature, has fallen into much and well- deserved discredit"²⁶⁰⁰.

2596. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 73.

2597. *Ibid.* p. 96.

2598. *Ibid.* p. 102.

2599. Citat per Richard Dellamora, *Masculine Desire, The Sexual Politics of Victorian Aestheticism*, p. 157.

2600. *Ibid.*

4. Symonds estava dins la línia del seu temps, ja que, el platonisme unisexual del dinou tenia, com el seu avantpassat hel·lènic, unes condicions establertes. E. M. Forster, al començament del segle vint, il·lustra el pes de la norma a través de la reacció airada de Clive Durham en sentir com Maurice confessa el seu desig pel guardabosc Alec: "But surely -the sole excuse for any relationship between men is that it remain purely platonic"²⁶⁰¹. En canvi a la Grècia clàssica, la fórmula pederàstica per excel·lència era que la relació entre dos amants havia d'ésser jerarquitzada: el gran havia d'educar i protegir al jove i en molts casos tenia dret a sodomitzar-lo, però l'estimat es lliurava únicament per gratitud i mai per plaer. Un home *de debó*, no podia gaudir en ésser penetrat, tot i que penetrar ell a un altre era lícit. Aquesta és "l'antinòmia del noi" assenyalada per Foucault²⁶⁰², i que Plató hauria intentat de desmuntar en el *Fedre*²⁶⁰³, en exhortar a la reciprocitat i a la simètria entre les parelles.

En l'Anglaterra victoriana, la llei clandestina sota la qual creix Symonds està inspirada en l'abstinència platònica, que apareix tenyida llavors per la noció de pecat i el temor al descrèdit social i sanitari. Els amants platònics de Plató s'abstenien en benefici de la perfecció interior, mentre que els amants platònics victorians rebutjen la consumació perquè creuen que aquesta els hi treu virilitat i palesa la seva patologia neuròtica d'inversió, ratificada per Krafft-Ebing i els sexòlegs de l'època. La transposició dels sexes exigida per Jowett era en realitat la mudança de l'Afrodita urànica de Plató a l'àmbit de la parella home-dona, on la reproducció fonamental era la de la família. La idealitzada i sublimada reproducció espiritual dels amants masculins en el *Convit* queda doncs absorbida parcialment pel matrimoni, ja que segons repeteixen un pel mecanicament Jowett, Pater i Symonds, la dona occidental està més preparada per a ésser la companya del marit, encara que sempre en un pla inferior. A aquells victorians enamorats de l'homoerotisme platònic els hi queda, com a molt, l'espai groller de l'Afrodita pandèmica, deessa de la carnalitat, desprestigiada i rebutjada com a mai, en l'Anglaterra imperialista, tal i com explica l'historiador de l'educació James Bowen: "... by the 1850s, sex suddenly became unmentionable, and mid Victorians developed a superficial abhorrence not only of fornication, but also of masturbation and sodomy"²⁶⁰⁴.

Contra aquesta usurpació es rebel·len Pater, Wilde, i sobretot Symonds, el qual, conscient de les dificultats de lluitar contra la lectura de Plató imposada per Jowett, decideix de recuperar la categoria de filòsof i amant a la manera grega i amb un posat esteticista: "My

---

2601. E. M. Forster, *Maurice*, p. 213.

2602. Michel Foucault, *Historia de la Sexualidad: 2. El Uso de los Placeres*, p. 203.

2603. *Fedre* 255a- 256a.

2604. James Bowen, "Education, ideology and the ruling class", en *Rediscovering Greece*, p. 180.

thoughts were lodged in Hellas; but centuries rolled between my soul's home in Athens and the English places I was born again to live in ... Plato took the first place in my studies. I dwelt upon the opening pages of the *Charmides* and *Lysis* ... I fancied that I was realizing the antique amorous enthusiasm, ... gazing on a beautiful face"²⁶⁰⁵. La nova sensibilitat homoeròtica es presenta com a l'expressió d'una "philosophic mind" renovada -i molt simplificada- des dels temps de Coleridge i Wordsworth, i es deriva del Fedre 249a on Plató premia amb un període més curt de re-incarnacions l'ànima d'aquell "qui ha filosofat sincerament, i la del que ha estimat un minyó amb filosofia"²⁶⁰⁶. Pater féu una versió més dissimulada d'aquesta frase i substituï *paidēastēsantos* per *ērōtos* en *Diaphaneitè*²⁶⁰⁷: "lover and philosopher at once"²⁶⁰⁸.

5. La conjunció de pederàstia amb filosofia esdevingué el resum més breu però precís de l'amor platònic entre els estetes urànics. Fins i tot Wilde, diu Dowling, va fer servir l'expressió "philosophic mind" en al·ludir a una complicitat entre andròfils²⁶⁰⁹. El jove Symonds, tot i que negat, segons ell, per al pensament filosòfic,²⁶¹⁰ també somnià que havia viscut la vida "of philosophical Greek lover"²⁶¹¹, encara que en parlar de Plató amb prou feines si tracta cap altre tema. Ésser un *filòsof* era infinitament més decent que ser considerat un criminal, i l'ambient civilitzat i amable dels diàlegs platònics resultava un mirall molt més afavoridor que no pas les indulgents tesis inversionistes d'Ulrichs i Krafft-Ebing. Fins ben endinsat el segle vint, i probablement a partir del *Marius the Epicurean* de Pater, la fusió d'homoerotisme amb filosofia es portà a tall de blasó transcendental i elegant com es palesa en el *Maurice* de Forster o en les dues obres del poc conegut escriptor anglo-americà i oxonià Arthur Lyon Raile: *A Tale of Pausanian Love* i *Defence of Uranian Love*, publicades en el primer quart del segle. Els dos treballs de Raile oferien sengles capítols sobre filosofia grega i pederàstia, a més d'una sèrie de poemes on l'amant o estimat és apercebut ara com un filòsof ara com un monjo: "I perceive thee, as a monk distraught,/ Or philosophic sage inured to thought..."²⁶¹²

2605. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 106.

2606. *Fedre* 249a, p. 79.

2607. "Diaphaneitè", en *Miscellaneous Studies*, p. 218.

2608. La traducció anglesa la féu en *The Renaissance*, però la meua font és Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 83.

2609. *Ibid.* p. 124.

2610. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 242.

2611. *Ibid.* p. 99.

2612. Citat per Timothy d'Arch Smith, *Love in Earnest, Some Notes on the Lives and Writings of English 'Uranian' Poets from 1889 to 1930*, p. 115.

6. També és digne d'esment en aquest apartat el clàssic de G.Lowes Dickinson, professor estimat de Forster al Cambridge finisecular: **After Two Thousand Years**, del 1930, en què un Plató dolç i venerable apareix de sobte en l'Anglaterra de George V, tot fent gala d'ancestral saviesa i radical uranisme: "... surely it must be as true among you, as it was among us, that men are the sex of the active mind and the beautiful body ... so keen in their intelligence that one could always hope that they might grow ... into something fine and noble"²⁶¹³. En una època en la qual ja s'havia imposat el criteri contemporani de *produir* d'alguna manera amb vista a justificar l'existència, la fecundació intel·lectual de l'érōs urànic era contraposada temeràriament a la procreació biològica, encara que la batalla estigués perduda per endavant. Així, l'observació de Pau Gilabert en un article sobre el Maurice de Forster, respecte de l'examen genital que un metge fa del protagonista, és molt il·luminadora, car apunta a la preocupació prioritària en aquell període: "la necessitat de reproduir-se abans que la d'estimar, de compartir, d'intercanviar"²⁶¹⁴.

L'estímul platònic, estimat i repel·lit alhora per a Symonds oferia l'avantatge i la tirania d'un marc conceptual purificador, capaç d'atenuar l'estigma del desig sexual *antinatural* que el turmentava a ell i a tot aquell o aquella que sentís algun tipus de furor estès més enllà de l'obligada funció reproductiva. La història personal de Symonds quedà registrada anònimament en **Sexual Inversion** en termes d'una conversió emocional des de la confusió i rebuig envers les pròpies tendències fins l'acceptació, dolorosa però decidida, de la seva identitat homosexual. En aquest procés Plató - el seu i el de Jowett- jugà al començament un paper redemptor: "It was in his 18th year that an event which 'A' (Symonds) regards as decisive in his development occurred. He read the **Phaedrus** and **Symposium** of Plato. A new world opened, and he felt that his own nature had been revealed"²⁶¹⁵. Malgrat els intents de sublimació, la hipotètica maduresa platònica li resultà al cap d'un temps insuficient i insostenible. En la famosa carta a Jowett del 1889²⁶¹⁶, a propòsit de la introducció al **Convit** d'aquest, Symonds comentà amb amargor que Eros Pandemos estava a tot arreu i que els diàlegs platònics li havien omplert el cap de fantasies ascètiques irrealitzables: "Plato lends the light, the gleam, that never was on sea or shore"²⁶¹⁷.

2613. G. Lowes Dickinson, **After Two Thousand Years: A Dialogue Between Plato and a Modern Young Man**, p. 189.

2614. Pau Gilabert i Barberà, "Grècia i l'amor platònic en el Maurice d'E. M. Forster: o la grandesa i els límits de l'Antiguitat com a inspiració", 1a part, p. 49.

2615. Phyllis Grosskurth, **The Memoirs of John Addington Symonds**, p. 286.

2616. **The Letters of John Addington Symonds**, vol. III, 1885-1893, p. 346.

2617. Phyllis Grosskurth, **The Memoirs of John Addington Symonds**, p. 101.

7. Gradualment, la mateixa filosofia que l'havia avalat d'estudiant esdevé en l'edat adulta una causa important de conflicte i frustració. Conforme la vida de casat de Symonds semblava no tenir més al·licients per a ell que la satisfacció serena dels plaers domèstics i familiars el seu desig homoeròtic creixia en intensitat. No tenia prou amb les mirades lànguides i els petons robats a companys o amics passionals, i l'any 1865 decideix amb gran pesar que ja no pot ser platònic: "Nothing remained but to parry, palliate, procrastinate. There was no hope of escape. And all the while the demon ravished my imagination with 'the love of the impossible'"²⁶¹⁸. Comença aquí doncs la seva dissidència del platonisme i l'anhel de trobar una fórmula més adequada amb la seva natura.

No obstant, té la creença ferm que l'error raïa en Plató i en el sistema educatiu que feia servir. Symonds s'havia mostrat molt crític amb l'hegemonització escolar anglesa, no per un puritanisme hipòcrita, sinó per malestar. La vida a les *public schools* i *colleges*, on, "we were supposed to combine gymnastic and music- Plato's phrases- in the healthy all-round exercise of human faculties", demostrà ésser un fracàs tant si pecava de promíscua com de massa ingènua, i proveïa al jovent amb una informació per a la qual, segons ell, no estaven preparats. Aquesta preocupació persistí en Symonds sempre. Una carta del 1886 de Norman Moor, amant i amic a finals dels anys seixanta, revela indirectament la inquietud de Symonds a través de la resposta del primer: "Your question is not I think a very easy one to answer ... The study of the classics may give a sanction to some few for pederastía but does not put them upon vices- the love of boys for boys is I believe inevitable in our private schools to which we point as our national glory- and not only is it inevitable, but I would go so far as to say it is desirable if it can be kept in an absolutely pure region"²⁶¹⁹.

Passa Moor a explicar el cas d'un noi a Balliol que es declarà pederasta i escriví una *Apologia perì paderastías* per la qual fou expulsat, tot i que el contingut era d'una puresa irreprotxable- "it was all up in the clouds as the love of the beautiful"²⁶²⁰. A despit de no parlar de sexe i de repetir simplement allò que havia llegit a classe o a la biblioteca el jove va ser tractat com un malalt mental i enviat fora del Regne Unit. Als anys setanta Symonds es rebel·là. Fastiguejat per les contradiccions d'un sistema que per un costat el bandeja, "while we allow Jowett to translate the *Phaedrus* of Plato and encourage our youth to explore the Greek classics"²⁶²¹, i desconcertat per la impracticabilitat de l'amor platònic, inicia una nova etapa, més adreçada directament als seus interessos, ja que, si la metafísica no

---

²⁶¹⁸. *Ibid.* p. 188.

²⁶¹⁹. *Ibid.* pp. 295-6.

²⁶²⁰. *Ibid.* p. 296.

²⁶²¹. *Ibid.* p. 232.

l'atreia ni l'eròtica platònica no li provava del tot, la recerca d'uns senyals d'identitat més avinents que el platonisme havia esdevingut una urgència.

Walt Whitman, i la secció dita 'Calamus' en les primeres edicions de *Leaves of Grass*, amb el seu èmfasi en un companyonatge homenívol entre dos amants masculins que podrien eventualment arribar a la unió sexual, fou la següent revelació. Va ser a la dècada dels seixanta quan s'inicià en aquesta lectura que l'impactà de sobremanera per l'optimisme homosexual de Whitman i la seva forta consciència democràtica: "My desires grew manlier, more defined, more direct, more daring ... I imbibed a strong democratic enthusiasm, a sense of the dignity and beauty and glory of simple healthy men"²⁶²². Plató és gairebé substituït pel poeta americà en el cor de l'helenista. Tot i això, Whitman mai no respongué a la insistent pregunta de Symonds de si sancionava realment la unió sexual entre homes o no²⁶²³. Una declaració clara i neta per part del poeta no arribà mai però Symonds, encoratjat per aquella nova manera de tractar l'uranisme, positiva, dignificant i sobretot amb homenia, planejà l'estudi i la redacció d'una història de l'homosexualitat grega, des d'un enfocament similar.

8. Un dels punts en què es basava la seva flamant reafirmació era l'exaltació qualitativa de l'amor entre homes. Potser com a contrapartida revenjista al patiment i culpabilitat de què era objecte, o simplement per misogínia tradicional, la qüestió és que en la seva sobreapreciació de la masculinitat no amagà mai un fort menyspreu pel sexe femení. Malgrat el moment històric tan determinant en les lluites feministes que aconseguirien l'any 1882 el dret a la separació de béns per a les dones que arribessin al matrimoni amb fortunes personals²⁶²⁴, el descrèdit, desconfiança o ignorància envers el món de la dona estava a l'ordre del dia. Forster no té embuts en afirmar que Clive i Maurice "Both were misogynists ... and during their love women had become as remote as horses or cats; all that the creatures did seemed silly"²⁶²⁵. L'autor del *Maurice* deixa entreveure l'infantilisme d'aquesta reacció però la presenta amb molta naturalitat, com si no res.

Tot i que Symonds no vol fer pinya amb el platonisme el seu discurs homoeròtic no es diferencia gaire del de Pausànies sobre l'Afrodita urànica, és a dir, insisteix en una justificació moral: "The sexual relation between man and man seems to me less capable of being reduced to frank sensuality than the sexual relation between man and woman. An

---

²⁶²². *Ibid.* p. 189.

²⁶²³. Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, pp. 272-5.

²⁶²⁴. La "Married Women's Property Act".

²⁶²⁵. E. M. Forster, *Maurice*, p. 92.

element of intimacy is demanded, out of which the sexual indulgence springs like a peculiar plant, which has its root in something real"²⁶²⁶. Symonds no acaba d'explicar perquè la relació sexual entre homes ha d'ésser més *real* però, sens dubte, l'explicació ve donada per una ferma convicció en la supremacia masculina. L'escriptor britànic no estava ni molt menys sol en tal creença. Figures de la talla de Goethe, ja havien al·legat raons justificatòries del desig andròfil. Gomperz explica²⁶²⁷ que el 1830, dos anys abans de morir, l'autor del *Faust* li digué al Cancellier Müller: "that, judged by the purely aesthetic standard, man is far more beautiful, and excellent, nearer to perfection than woman. Such a feeling, ... having once arisen, easily acquires a brutal, grossly material character. The love of boys is as old as humanity, and may be said to be contained in nature, although it is against nature"²⁶²⁸. L'escriptor germànic afegí que, tot i que aquesta *veritat* era innegable, els avenços de la civilització al respecte no s'havien de malaguanyar de cap manera, convicció que Jowett defensava a ultrança mentre Pater i Symonds es limitaven a suportar-la amb resignació evolucionista.

9. Però l'any 1867, l'hellenista de Balliol i futur sexòleg prepara l'artilleria per al seu primer estudi reivindicatiu que intitulà, **A Problem in Greek Ethics: Being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion**, que acabaria l'any 1873 i del qual publicaria privadament deu exemplars l'any 1883. El 1897, i a títol pòstum, el tractat aparegué en forma d'apèndix al *Sexual Inversion* de Havelock Ellis, llibre que fou retirat poc després de circulació a la Gran Bretanya per obscenitat. Aleshores, el 1901, quan Forster conclogué els seus estudis a Cambridge, **A Problem in Greek Ethics** es reedità en una tirada de cent còpies, sempre amb tota discreció puix que els efectes dels judicis d'Oscar Wilde estaven encara molt frescs en la memòria. Poc anys abans de morir Symonds li havia escrit a Edmund Gosse amb cert desànim però amb molta sinceritat sobre el profund significat autobiogràfic del treball: "You will not doubt, I am sure, that what you call 'the central Gospel' of that essay on the Greeks, has been the light and leading of my life. But I had to arrive at this through so much confusion of mind and such a long struggle between varied forms of inclinations and abstentions that a large portion of my nervous force ... was engaged in the contention..."²⁶²⁹.

La fase més intensa de la pugna entre l'angoixa de culpa i el sentit del plaer duraria encara un temps des de la redacció de l'assaig fins el 1877, quan féu el descobriment que,

---

2626. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 277.

2627. L'anècdota va ser explicada també per Gide, en *Corydon*.

2628. Theodor Gomperz, *Greek Thinkers*, vol. II, p. 379.

2629. Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, p. 272.

malgrat les advertències de Plató, el contacte físic ple amb un altre home ni el degradava ni resultava humiliant per cap membre de la parella: "I learned ... that the physical appetite of one male for another may be made the foundation of a solid friendship, when the man drawn by passion exhibits respect for the man who draws"²⁶³⁰. Aquest grau de convenciment rotund serà posterior a **A Problem in Greek Ethics**, però és interessant de tenir-lo en compte, car en el tractat Symonds oscil·la entre un rebuig taxatiu al sexe i una voluntat de proclamar la normalitat d'aquest costum entre els grecs. A més de les dificultats inherents al tema, l'esmentada ambivalència era també un reflexe del seu propi trànsit entre l'etapa ascètica de la seva trajectòria vital i la fase següent i definitiva, més aviat crua i sensualista, les quals podríem resumir totes dues com a durant i després del platonisme urànic.

10. **A Problem in Greek Ethics** és avui en dia considerat el primer estudi en anglès sobre la pederàstia grega, encara que en llengua alemanya hi hagués una tradició més antiga a la qual es referí Symonds i que, en certa manera, el proveí d'unes directrius que ell mateix va reconèixer. Sense haver estat familiaritzat encara amb la tesi de K.H. Ulrichs del 1862 sobre el tercer sexe, ni amb el llibre de Krafft-Ebing²⁶³¹ que apareixeria el 1886, Symonds proposa una interpretació relativament original de l'homosexualitat hel·lènica, afermat, com Pater, en el **Die Dorier** de K. O. Müller, del 1820-4. A manera de pròleg a una edició posterior féu constar en una nota escrita després del 1883 que va prendre coneixement de l'article de M.H.E. Meier de l'any 1837 sobre la pederàstia, en un assaig que Sir Richard Burton afegí a la seva versió anglesa de **Les mil i una nits**. En llegir la recerca de Meier a l'enciclopèdia alemanya d'Ersch i Gruber, s'adonà de dues grans coincidències amb el científic germànic en dues conclusions fonamentals: els orígens nòrdics de la pederàstia grega i la implantació d'aquesta en el poble dòric per un moviment migratori²⁶³². A més de Müller, Meier, i Ulrichs, havien publicat defenses sobre l'amor platònic el suís Heinrich Hössli l'any 1836²⁶³³, i el mateix Pater de forma més indirecta en l'assaig sobre Winckelmann aparegut en **The Renaissance** el mateix any de la primera edició del llibre de Symonds, qui el cita en una nota.

Per a entendre l'originalitat del tractament de Symonds sobre el tema, cal recordar la seva identificació personal amb el cor del tractat i considerar quin era el seu ideal pederàstic

---

²⁶³⁰. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 254.

²⁶³¹. *Ibid.* p. 182.

²⁶³². John Addington Symonds, **A Problem in Greek Ethics: Being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion, Addressed especially to Medical Psychologists and Jurists**.

²⁶³³. Aquesta informació està en David M. Halperin, **One Hundred Years of Homosexuality, And Other Essays on Greek Love**, pp. 3-4.

projectat en la tesi que presenta. D'una banda tenim que ell encara aspirava, tot i que amb vacil·lacions, a l'amor virtuós del platonisme, i el diferenciava del vulgar i arauzat eros pandèmic de les *public schools* i dels aficionats a la promiscuïtat. D'altra banda, trobem que no volia saber res de les teories afeminitzadores de l'homosexual masculí, ni de les equívokes androgínies de Pater, ans al contrari, procurava asentar-se com un home mascle essencialment i noble: "... I should certainly be tabulated as ... one ... who is not marked either by an effeminate passion for robust adults or by a predilection for young boys ... I do not recognize anything which justifies the theory of a female soul. Morally and intellectually, in character and taste and habits, I am more masculine than many men I know who adore women. I have no feminine feeling for the males who rouse my desire. The anomaly of my position is that I ... am stirred to sexual sensations exclusively by persons of the male sex"²⁶³⁴.

D'aquesta manera, el *problema* moral dels grecs fou igualment enfocat des d'un punt de partida dual, és a dir, segons ell, havien coexistit durant un temps la pederàstia masculinista i sublim dels dòrics amb la viciosa i femellenca sodomia dels cretenses. La primera, la dòrica, derivada de la pederàstia heroïca d'Homer, no admetia jerarquies ni les polaritzacions platòniques entre *erastés* i *erōmenos*, com es palesa en la relació de companyonatge d'Aquil·les i Patrocle, ja que, encara que no estava exempta de desig, "Companionship in battle and the chase, in public and in private affairs of life, was the communion proposed by Achillean friends"²⁶³⁵. Aquest tipus d'afecte seria el capdavanter més autèntic de l'amor cavalleresc i els romanços artúrics, tot posant a l'amic en el lloc que després ocuparà la dama. La segona, més tardana, que Symonds denomina "boy-love", i que veu com propiament hel·lènica de Creta -on Plató a *Les Lleis* I, 135 a, localitzà la llegenda primerenca de Zeus i Ganímedes-, era sensual i jerarquitzada, i en realitat provenia d'Orient. Però d'aquest amor dèbil i culpable, diu Symonds amb caire enèrgic i pudibund que no se n'ocuparà: "With the baser form of paiderastia I shall have little to do in this essay"²⁶³⁶.

11. La fusió de les dues classes d'uranisme dóna lloc a una de tercera i definitiva que Symonds digué "Greek love", la idealització de la qual fou obra de Plató, o més aviat de Sòcrates, ja que, l'absència d'aquest en *Les Lleis* en condemnar Plató la incontinença i el vincle passional entre homes o entre dones, revela la implicació personal del mestre en la filosofia eròtica del deixeble. Symonds assenyala un punt de gran transcendència en els

²⁶³⁴. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 65.

²⁶³⁵. John Addington Symonds, *A Problem in Greek Ethics ...*, p. 3.

²⁶³⁶. *Ibid.* p. 7.

estudis sobre Plató dominats llavors per Jowett - les restriccions sexuals de Plató anaven dirigides a les unions heterosexuales i unisexuales per igual: "Plato directs his criticism, not only against what would now be termed the criminal intercourse between persons of the same sex, but also against incontinence in general"²⁶³⁷. Aquesta observació, reconeguda avui en dia com la més plausible²⁶³⁸ -malgrat algunes precisions de Plató en *Les Lleis*²⁶³⁹ sobre la sodomia en particular-, no era ni molt menys contemplada en l'últim quart del dinou i en aquest sentit Symonds en fou un capdavanter.

S'ha d'aclarir però, que per a Symonds l'*érōs* platònic no és l'equivalent de "Greek love", sinó tan sols la seva variant filosòfica i intel·lectualitzada. Aquesta tercera forma d'amor, madura, ennoblidora però sensual, rència i passional alhora, "was in its origin and essence, military. Fire and valour, rather than tenderness or tears, were the external outcome of this passion; nor had *Malachia*, effeminacy, a place in its vocabulary"²⁶⁴⁰. L'amant grec, viril i guerrer, era un esteta tanmateix. Tot seguint la famosa definició de Winckelmann, Symonds suggereix que el contemplador de la bellesa masculina cercava de sintonitzar "his spirit with the spectacle of strength at rest in suavity"²⁶⁴¹.

L'espectacle davant el qual el pederasta hel·lènic es rendia, era, segons Symonds, la forma humana de l'home, més estructurada i harmònica que la de la dona. "The superiority of male beauty ... (consists) in the symmetrical development of all the qualities of the human frame, the complete organisation of the body as the supreme instrument of vital energy"²⁶⁴². Les dones no despertaven desig perquè ni eren tan belles, ni tan cultivades. Symonds utilitza aquí el mateix argument que Jowett i Pater, és a dir, el de les condicions socials desavantatjoses per al sexe femení en la Grècia clàssica com a forma d'explicar la preferència sexual revertida: "all the higher elements of spiritual and mental activity, and the conditions under which a generous passion was conceivable, had become the exclusive privileges of men"²⁶⁴³. L'helenista britànic, però, no es limita a desenvolupar superficialment el tema de l'*érōs* platònic. A més de deixar clares les raons per les quals l'amor grec era homosexual i d'aclarir que la tercera fase d'aquest tipus d'afecte -en què es conjuminaven els sentiments i

---

²⁶³⁷. *Ibid.* p. 49.

²⁶³⁸. Vegeu k. J. Dover, *Greek Homosexuality*, p. 168; A. W. Price, *Love and Friendship in Plato and Aristotle*, p. 228.

²⁶³⁹. *Lleis* 636 a i ss.

²⁶⁴⁰. *Ibid.* p. 8.

²⁶⁴¹. *Ibid.* p. 69.

²⁶⁴². *Ibid.* p. 68.

²⁶⁴³. *Ibid.* p. 51.

la carnalitat-, era la dominant als temps de Sòcrates i Plató, ell examina com i perquè aquests filòsofs van fer la seva proposta depuradora.

Explica Symonds que Sòcrates, a diferència del Plató de *Les Lleis*, va ser comprensiu amb els amants grecs car ell mateix n'era un, però va voler reformar i ennoblir la pederàstia i utilitzar-la a més amb una finalitat metodològica. Tot citant a Màxim Tíreu afirma que Sòcrates se sentia predestinat a reconduir una força eròtica que estava prenent un biaix preocupant: "Finding this passion at its height throughout the whole of Hellas, but most especially in Athens ... full of evil lovers and of youths seduced, he felt a pity for both parties ... he could not stop the custom ... but tried to suggest a remedy"²⁶⁴⁴. I el remei fou la filosofia, o el despertar dels instintcs més elevats dels ciutadans atenencs: "It was closely connected with the love of political independence, with the contempt for Asiatic luxury, with the gymnastic sports, and with the intellectual interests which distinguished Hellenes from barbarians"²⁶⁴⁵.

12. A causa, sens dubte, de la influència de Carpenter i Whitman Symonds associa llibertat i democràcia amb homosexualitat, i en certa manera sembla ignorar el tarannà autoritari del Plató madur, tret que ell interpreta generosament en termes de "more moral growth"²⁶⁴⁶. La marca de Jowett és molt més profunda en Symonds que la de Grote, a despit del progressisme del segon. Com el Master de Balliol i com Pater Symonds veu en Plató a un poeta, la teoria de l'amor del qual era la clau de l'excel·lència humana i constituïa la base del misticisme cristià. Malgrat les diferències entre el Plató històric, pederasta, amant dels cossos bells, però continent tanmateix, i d'un altre cantó, els amors celestials femenins de Dante i Petrarca, la similitud de llurs ascensos i l'escala amorosa que els conduïa des d'una dimensió inferior a una de superior és gairebé total. Tot i això, hi ha matisos importants: "Few modern writers, when they speak with admiration or contempt of Platonic love, reflect that in its origin this phrase denoted an absorbing passion for young men"²⁶⁴⁷.

El malentès sorgeix, segons Symonds, de la confusió entre l'objecte de veneració grec i el cristià: "What the Greeks worshipped in their ritual, what they represented in their sculpture, was always personality - the spirit and the flesh in amity and mutual correspondance"²⁶⁴⁸. Tal com Pater, Symonds afirma que Plató, en ésser hel·lènic no arribà

---

²⁶⁴⁴. *Ibid.* p. 50.

²⁶⁴⁵. *Ibid.* p. 51.

²⁶⁴⁶. *Ibid.* p. 52.

²⁶⁴⁷. *Ibid.* p. 54.

²⁶⁴⁸. *Ibid.* p. 53.

mai a poder separar del tot l'esperit de la matèria, i la seva moral era per naturalesa estètica. D'igual manera, encara que com a filòsof pretengué d'abstreure l'esperit per damunt del cos, la mateixa religiositat que professava era d'índole plàstica, i la deïtat que imaginà, aquella idea del Bé i del coneixement, s'assemblava a la font que la inspirà, això és, a la forma i l'intel.lecte d'un jove: "The male form was the most perfect image of the deity, self-contained in its action only by the laws of its own reason and its own volition"²⁶⁴⁹. En canvi, fou el cristianisme, diu Symonds, el pensament que es mostrà repatani al cos i divinitzà l'ànima. Tanmateix, Plató, com Dante i Petrarca va excloure el sexe dels seus objectes d'adoració, és a dir, dels hipotètics amants intel.lectuals del **Fedre** i el **Convit**, destí compartit per Beatrice i Laura de manera més exaltada i mistificadora. Però, Sòcrates no va ser cast, segurament Plató tampoc, i Dante i Petrarca tingueren fills amb altres dones. Fins a quin punt l'amor platònic de Plató i el del *dolce stil nuovo* foren fidels a llurs ideals romàntics? Symonds se'n mostra suspicax: "The one veiled adultery, the other sodomy"²⁶⁵⁰.

13. Segons l'autor de **A Problem in Greek Ethics**, la redempció de la pederàstia pretesa per Sòcrates i Plató fou un error en no haver canviat abans les regles del joc, car, per a esborrar el desig entre les persones caldria cancel.lar abans la possibilitat d'atracció: "The attempt of the Platonic Socrates to elevate without altering the morals of his race may therefore be said fairly to have failed. Like his republic, his love existed only in heaven"²⁶⁵¹. Malgrat això, ens queda el dubte de si Symonds trobà que el plantejament platònic no va ser correctament formulat, o si realment el veia com a impracticable a causa de la debilitat de la condició humana. Probablement totes dues raons anaven estretament lligades, ja que al capdavall, el sentiment que creixia en Symonds era el d'un escepticisme profund quant a la viabilitat d'una ascèsis autèntica. Per això mateix, igual que Pater, identificava el seu esteticisme amb l'*aísthēsis* hel.lènica, on el límit entre el fons i la forma es diluïa en una única percepció. Així i tot, el tractat acaba amb una desconcertant lloança triomfalista de l'evolucionisme occidental i ... del marianisme: "The Middle Ages proclaimed through chivalry the truth, then for the first time fully apprehended, that woman is the mediating and ennobling element in human life ... Mary gave religious sanction to the chivalrous enthusiasm; and a cult of woman sprang into being to which ...we owe the spiritual basis of our domestic and civil life"²⁶⁵².

---

²⁶⁴⁹. *Ibid.* p. 54.

²⁶⁵⁰. *Ibid.*

²⁶⁵¹. *Ibid.* p. 55.

²⁶⁵². *Ibid.* p. 73.

Malgrat aquesta tàctica maniobra final, **A Problem in Greek Ethics** assoleix l'objectiu de presentar *el problema* amb la major naturalitat possible, sempre però, com observa Halperin²⁶⁵³, des de la perspectiva de qui observa un fenomen estrany que necessita d'una explicació. Symonds es mou encara en la direcció, comú a la seva època, d'incloure el fenomen pederàstic grec dins d'aquella globalitat amorfa coneguda aleshores com "inversió sexual". A despit del seu esforç per situar el cas en el marc de la imatge hel·lènica del món, no deixa de comparar-lo amb els costums sexuals d'altres pobles no-occidentals pel simple fet de practicar també ells la unisexualitat: "We are obliged in fact, to separate this, the true Hellenic manifestation of the paiderastic passion, from the effeminacies, brutalities and gross sensualities which can be noticed alike in imperfectly civilised and in luxuriously corrupt communities"²⁶⁵⁴.

Symonds arriba a la conclusió que la superioritat cultural dels grecs els situa per damunt o fora de les *imperfeccions* eròtiques dels pobles *inferiors* gràcies a una valoració moral però no pel zel acadèmic de no barrejar conceptes diferents. Això no obstant, el tractat en qüestió cercava d'apuntar als ulls de la moral burgesa britànica que aquella cultura hel·lènica -tan apreciada i mimada en l'era de Victòria i poc després en la d'Eduard VII-, aprovava amb normalitat un tipus de relació condemnada sense paliatius en el XIX. Però, a més, Symonds volia assenyalar als seus propis contemporanis, una veritat cada vegada més clara per a ell: que la *puresa* de l'amor cristià i la norma d'abstenció platònica tan arrelada entre els uranistes britànics de les classes cultivades, podia ésser, no solament impossible, sinó també una màscara falsària, obstinada en simular una natura que tenia poc a veure amb la capacitat moral de les persones.

14. Una carta commovedora escrita a la seva filla mesos abans de morir resumeix la postura de Symonds i palesa la correspondència inextricable entre la seva teoria i la pròpia vida. Parla aquí l'home madur, amb experiència intel·lectual i afectiva, que es nega honestament a ésser un productor d'idees mai no comprovades per ell mateix en el món de les coses: "When I was your age, & for a long time after, I contented myself ... with seeing and admiring people, entering by imagination into sympathy with their lives. I now want to love them also. And I love beauty with a passion that burns the more I grow old ... & think that nowhere is beauty more eminent than in young men ... I know well enough that there

---

2653. David M. Halperin, **One Hundred Years of Homosexuality, And Other Essays on Greek Love**, p. 54.

2654. John Addington Symonds, **A Problem in Greek Ethics**, p. 19.

are more important things in the Universe than beauty. But there is nothing I was born to love more"²⁶⁵⁵.

Finalment, podria afegir que Symonds fou encara més relativista que el mateix Pater, en qüestionar la fiabilitat universal de valors que en ell no trobaven pas caliu: "I wonder what morality is; whether eternal justice exists, immutable right and wrong ..." ²⁶⁵⁶. Aquest fet el va sumir en una soledat profunda en la qual el gran complex de culpabilitat que l'agobiava no minvà malgrat la definició de les seves inclinacions en la maduresa. Ell diu que parlava de sexe des de la pròpia experiència, "from human documents, myself ... the adulterers & prostitutes of both sexes I have dealt with over bottles of wine and confidence" ²⁶⁵⁷. Però no deixà mai de banda els documents científics i legislatius. L'any 1891, quan ja estava col.laborant amb Ellis, publicà una mena de continuació al llibre sobre l'amor grec, que intitulà **A Problem in Modern Ethics**, i que adreçà especialment a psicòlegs i juristes, amb l'objectiu de demostrar que l'homosexualitat podia ser congènita, per tant no punible per la llei, i no necessàriament una neurosi.

15. Tot i el valor testimonial i especulatiu d'aquest darrer text, el seu mèrit fou més ideològic que no pas científic, ja que hi fa un reclam extremadament agosarat i avençat en una època dominada per les tesis mòrbides o patològiques de Lombroso i Krafft-Ebing i la inclemència del codi penal britànic, això és, demana amb energia i arguments el dret legal i social a la preferència sexual sense la càrrega d'humiliació que provenia sovint de la mateixa ciència. L'anomenada esmena de Labouchere el preocupava fins a l'obsessió, i molt justificadament. Potser no intuï els judicis de Wilde però veia avenir un perill imprecís, com deixà entreveure en un moment de temor i confusió: "What is left for us modern men? We cannot be Greek now. Since the sixteenth century, what would Aphrodite Pandemos have been? ... And the Spartan laws of comradeship, the Socratic doctrine of a noble life developed out of boy-love with philosophy, how would these show in the tents of Mrs. Grundy?" ²⁶⁵⁸ La respectada 'Mrs. Grundy' britànica, veu estereotipada i simbòlica de la consciència petit burgesa, respongué a Symonds -mort el 1893- amb un recel sense embuts envers el Plató uranista i els seus amics, tot empresonant Wilde, prohibint el llibre d'Ellis-Symonds, "ometent l'esment a l'innomenable vici dels grecs" ²⁶⁵⁹ al Cambridge de Forster,

---

2655. Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, p. 271.

2656. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 170.

2657. Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, p. 280.

2658. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 169.

2659. E. M. Forster, *Maurice*, p. 50.

censurant a Radclyffe-Hall i, establint en l' Anglaterra de Margaret Thatcher, la secció 28 de la legislació del 1988.

15.1. És possible que Symonds ja no sigui llegit gaire en el món contemporani, segons observà Leonard Woolf l'any 1912²⁶⁶⁰, quan amb prou feines si havia començat el segle XX. Tot i això, com molts pioners, aquest hel·lenista militant de l'homocerotisme té una reputació, i en haver obert un camí creà també ell una "casa de pensament" o una mena d'escola crítica de la moral establerta. Tal podia haver estat el cas de D.H. Lawrence alguns anys més tard, quan vol descriure amb certa timidesa un amor viril i sensual, a la manera marcial i cavalleritzada de Symonds. El 1916, Lawrence comença **Women in Love**, novel·la impubliable en el Regne Unit per la dura censura exercida sobre l'anterior **The Rainbow** i a causa de la identitat localitzable i compromesa dels il·lustres personatges de la vida real londinenca retratats amb cruesa en la ficció. La trama del llibre, centrada en Rupert Birkin -la veu més propera al mateix Lawrence-, explora les relacions entre dues parelles d'amants, Rupert i Ursula, i Gerald i Gudrun, però, sobretot, el vincle entre els dos homes. Vers la meitat de la narració, en un capítol dit "Man to Man", Birkin fa explícit un sentiment que hom pressent des d'un bon començament: que estima a Gerald Crich i el desitja. Curiosament, malgrat insistir que es tracta bàsicament d'una passió física, Birkin repeteix els arguments de Symonds -i els de Carpenter i Whitman- sobre el companyonatge masculí: "Suddenly ... he saw himself confronted with another problem- the problem of love and eternal conjunction between two men ... to love a man purely and fully"²⁶⁶¹. Aleshores, Birkin, inflammat d'interès pel nòrdic i robust Gerald, li proposa de fer un pacte de sang, una *Bludbrüderschaft*, "and swear to be true to each other, of one blood, ... We will swear to stand by each other- be true to each other- ultimately - infallibly- given to each other..."²⁶⁶².

Lawrence s'estima més d'utilitzar la paraula alemanya per a designar la 'germandat de sang', que no pas triar un mot anglès més significatiu i compromès, però de fet està al·ludint a la pederàstia heroïca descrita per Symonds en **A Problem in Greek Ethics**, tot afegint-hi l'element eròtic de l'amor guerrer dels dòrics. Per si hi ha algun dubte sobre les intencions de Lawrence en definir la passió de Rupert, un pròleg suprimit per l'autor -car precedia una primera versió inacabada de **Women in Love**-, deixa fora de qüestió les ambigüitats. En aquesta temptativa primerenca Birkin i Gerald són còmplices en un afecte que dissimulen i no enuncien mai: "Yet there remained always, for Birkin and for Gerald Crich, the absolute

---

2660. Leonard Woolf, *An Autobiography*, 2: 1911-1969, p.48.

2661. D. H. Lawrence, *Women in Love*, p. 277.

2662. *Ibid.* p. 278.

recognition that ... they loved each other, that each would die for the other"²⁶⁶³. Birkin no descarta la relació amb dones, però la seva inclinació és definitivament envers el seu propi sexe: "it was the plastic form that fascinated him in men, the contour and movement of the flesh itself"²⁶⁶⁴. La repressió a la que el personatge es sotmet el fa oblidar i abandonar els amics, "even those to whom he had been attached passionately, like David to Jonathan"²⁶⁶⁵.

No tinc evidència que Lawrence hagi llegit a Symonds, però seria rar que un home interessat com ell en la psicoanàlisi i la sexualitat n'ignorés les seves recerques, o les de Havelock Ellis, les quals contenen les de Symonds explícitament o implícita. En tot cas, i a banda de les diferències biogràfiques i motivacionals, el plantejament de Lawrence quant a la *Bludbrüderschaft* guarda una apreciable semblança amb les masculines amistats erotitzades de Symonds i és, segons el meu parer, prova de la influència probable d'aquest en l'apertura a noves possibilitats sexuals palesa en la literatura britànica de la primera meitat de segle.

15.2. De signe més específic i afí és la connexió entre la sexologia de Symonds i l'homosexualitat en la literatura de Proust. D'una banda, l'efeminat Baron de Charlus de **La Recherche du Temps perdu**, encarna l'estereotipus temut i menyspreat de l'homosexual d'Ulrichs i Krafft-Ebing, en què la preferència eròtica va acompanyada d'un fenomen d'inversió: "Il appartenait à la race de ces etres, ... dont l'ideal est viril, justement parce que leur tempérament est féminin"²⁶⁶⁶. Aquest home femellenc rebutjat per l'autor de **A Problem in Greek Ethics**, sent igualment un autèntic deliri pels soldats de la primera guerra mundial, en especial pels anglesos, els quals admira amb l'embadaliment d'un Pater i la carnalitat d'un Symonds, però sempre a través del filtre hel·lènic. De Charlus gaudia doncs de la virilitat militar, però aquella "surtout des Anglo-Saxons ... qui il voyait comme des statues vivantes de Phidias"²⁶⁶⁷.

15.3 El *Gusto Greco* i la cultura mediterrània s'havien consolidat com a patrimoni dels afectes homoeròtics, i la recerca engegada per Symonds a l'encalç dels arrels hel·lènics de la seva sexualitat arribà també a França en el primer quart de segle. Dins la literatura gèl·lica, a més de la narrativa que tractà les relacions entre uranisme i hel·lenisme com fou el cas de Proust, o de la poesia sàfica adreçada al lesbianisme escrita per Renée Vivien i àdhuc Pierre Louys, va haver-hi també l'assaig psicològic com succeí amb Raffalovich, i sobretot, el

---

²⁶⁶³. D. H. Lawrence, **Phoenix II: Uncollected, Unpublished, and Other Prose Works**, p. 93.

²⁶⁶⁴. *Ibid.* p. 104.

²⁶⁶⁵. *Ibid.* p. 105.

²⁶⁶⁶. Marcel Proust, **A la recherche du temps perdu**, "Sodome et Gomorre", vol. II, pp. 614-5.

²⁶⁶⁷. *Ibid.*, "Le temps retrouvé", vol. III, p. 776.

diàleg literari, aquell gènere curiós, a mig camí entre la ficció i la recerca, representat notablement pel *Corydon* de Gide. Entre els anys 1911 i 1924 Gide recollí en aquesta peça petita tots els elements presentats per Symonds en el seu estudi de l'homosexualitat grec: el tarannà reivindicatiu i la utilització del passat hel·lènic per a dignificar les pràctiques pederastes -segons l'*Encyclopaedia Britannica*, allò que hom diu l'*orgull gay* es despertà en Gide arran una trobada amb Wilde i Douglas al nord d'Àfrica²⁶⁶⁸-, l'exaltació de la masculinitat, el desacord amb les tesis inversionistes i patològiques de l'època, i la utilització de gairebé les mateixes fonts clàssiques, literàries i científiques.

Gide qüestiona l'antinaturalitat de les relacions entre homes des de la perspectiva *nómos-phýsis*, la qual cosa ja l'havien fet els autors del *Teleny* de manera més simple i elemental. En introduir l'expressió "pederastia normal"²⁶⁶⁹, Gide indica des d'una postura naturalista taxativa que per a aquell que neix amb una desviació eròtica contrària a l'habitual, la seva inclinació és natural per a ell i no el diferencia de les altres persones. En el món civilitzat la norma és assumida com a llei natural, per tant, no es considera *natural* que una persona pugui desitjar un congènere sense deixar de ser diferent de la resta de la gent. Symonds també insistia en la desvinculació entre l'objecte de desig i la seva conducta cívica i moral: "It ... does not affect my regard for duty, principle, right conduct"²⁶⁷⁰. El jove Corydon és doncs presentat com un homosexual *engagé*, metge, moralista, sociòleg, historiador i sobretot naturalista, que ha elaborat, com Symonds, una tesi sobre l'uranisme, enfrontada a la ciència de l'època. La simbologia homoeròtica hi apareix en la seva plenitud: un gran quadre de Miquel Angel i una foto de Whitman guarneixen l'estança on tenen lloc les converses entre Corydon i el seu impertinent entrevistador, representant poc lluit de la França institucional.

Corydon és homenívol, seriós, estudiós i molt convençut de la veritat de la seva causa. Per exemple, nega com Symonds el tema de l'afectació aplicada a tots els homosexuals, i assenyala casos coneguts d'homes virils que estimen a altres homes: "... il m'importe qu' ils soient bien portants et virils. Et je ne prétends pas que tous les uranistes le soient; l'homosexualité, tout de meme que l'hétérosexualité, a ses dégénéres, ses viciés et ses malades"²⁶⁷¹. L'entusiasme de Corydon davant el seu 'descobriment', li fa *demonstrar* que efectivament els homes són físicament més perfectes que les dones, tot citant Darwin -"... les femmes m'ont quelque peu déçu ... elles sont loin d'etre aussi belles que les

---

2668. *Encyclopaedia Britannica*, vol. 5, p. 255.

2669. André Gide, *Corydon*, p. 51.

2670. Phyllis Grosskurth, *John Addington Symonds, A Biography*, p. 271.

2671. André Gide, *Corydon*, p. 30.

hommes"²⁶⁷² i recordant els motius masculins de l'art grec: "cette prédilection quasi constante de l'art grec pour le corps de l'adolescent, du jeune homme"²⁶⁷³. Tot i que ha passat més d'un quart de segle Gide continua les tesis de Müller, Meier, Symonds i Pater sobre l'origen lacedemònic de la pederàstia, i la divisió hel·lènica entre "le mol ordre ionien"²⁶⁷⁴ i "la male architecture dorienne"²⁶⁷⁵. De fet, Gide arriba a dir que "la décadence d'Athènes commença lorsque les Grecs cessèrent de fréquenter les gymnases"²⁶⁷⁶. Va ser, segons ell, la victòria de l'heterosexualitat sobre l'uranisme la causa del declivi de la civilització grega i l'inici de molts mals, entre ells la misogínia. Així Gide, per ingenu o insensible, afirma que és en el moment que les dones esdevenen objectes de desig -cosa per la qual deu considerar que no estan preparades- quan són més maltractades.

En el decurs del duel dialèctic entre Corydon i el seu antagonista les cites són esgrimides amb la contundència dels focs creuats. Desfilen els sexòlegs de l'època, els escriptors de l'olimp francès, i evidentment Plató, tots els quals, segons Corydon, havien entès que l'uranisme era un fet digne d'estudi: "Platon lui fait, meme, la part si belle que je comprends que vous en soyez alarmé"²⁶⁷⁷, diu. Tota vegada, allò que resulta més interessant pel propòsit d'aquest capítol és l'observació de Corydon al seu interlocutor sobre l'ambivalència del respecte contemporani pel món grec, ja que és el model cultural per excel·lència, però alhora, la seva pràctica sexual més refinada no és solament repudiada sinó negada: "Depuis votre plus tendre enfance on vous instruisit comme moi; on vous apprend à vénérer la Grèce, dont nous sommes les héritiers. Dans nos classes et dans nos musées, les oeuvres grecques occupent les places d'honneur; ... un Socrate ... un Platon, ne sont pas de moins admirables représentants de la Grèce, ... qu'un Phidias ... Mais dès qu'il s'agit des moeurs grecques, on les déplore, et, ... on s'en détourne avec horreur; on ne comprend pas, ou l'on feint de ne pas comprendre; on ne veut pas admettre qu'elles sont indispensables au fonctionnement de l'organisme social"²⁶⁷⁸.

S'ha de reconèixer que Gide diu energicament en un paràgraf allò que Pater i Symonds afirmen amb menys contundència en moltes més pàgines, i que Jowett no entendria mai: voler alterar o esborrar un factor tan important en la vida intel·lectual, social i amorosa del poble hel·lènic com la pederàstia, es voler canviar aquell poble, o pretendre que no sigui pas.

---

²⁶⁷². *Ibid*, p. 90.

²⁶⁷³. *Ibid*, p. 92.

²⁶⁷⁴. *Ibid*. p. 119.

²⁶⁷⁵. *Ibid*.

²⁶⁷⁶. *Ibid*.

²⁶⁷⁷. *Ibid*. p. 45.

²⁶⁷⁸. *Ibid*. p. 110-11.

És per això que la neciesa del francès Félix Buffière en dir i reblar l'any 1980 que: "Les Grecs ont condamné l'homosexualité, qui choquait leur gout et leur sens esthétique"²⁶⁷⁹, resulta vana i desconcertant. En aquest sentit trobo que el llibre de Gide senta un precedent important de tolerància històrica, malgrat l'arbitrarietat d'altres aspectes del seu tractament del tema de l'amor i la natura.

16. En tot cas, i si se'm permet aplicar el principi esboçat abans sobre la indivisibilitat dels components de la cultura hel·lènica a risc de perdre la integritat del conjunt, jo voldria remarcar que de no haver estat per exploradors urànics del patrimoni grec com Pater, Symonds o Wilde, el Plató o el ciutadà hel·lènic que estimava els homes hagués estat silenciats. A despit dels embuts de Jowett i la consigna generalitzada de silenci sobre l'amor dels grecs, les lectures pederastes dels diàlegs platònics, conjuntament amb una apreciació similar de l'art clàssic realitzades vers la fi del segle van permetre l'elaboració d'un contradiscurs homoeròtic en la literatura occidental posterior, mostres del qual he procurat oferir-ne unes quantes en aquest capítol, però sens dubte m'he deixat d'altres molt importants. Amb graus desiguals de grandesa i d'incidència en el tema l'obra de Marguerite Yourcenar, Constantí Cavafis, G. Lowes Dickinson, Dominique Fernandez, Thomas Mann o Mary Renault, han contribuït a fundar la base d'una tradició clàssica paral·lela, on els afectes masculins són recreats o referits -sovint amb un xic de nostàlgia-, a una època passada, quan la *natura*, doblegada com avui per la força de la *nómos*, es regia per altres convencions.

Sens dubte el desig de Symonds era aquest, el de trobar un espai en el món per a poder expressar la seva sexualitat amb els mitjans que li eren més cars: la creació literària i la història de la cultura. En el cas xviii de **Sexual Inversion** queda expressada dramàticament aquesta pressura, redactada probablement per ell mateix en tercera persona: "He has no moral sense of doing wrong ... He feels the intolerable injustice of his social position, and considers the criminal codes of modern nations ... iniquitous. As an artist and man of letters he regrets the fate which has forced him to conceal his true emotions, and thereby to lose the most genial channels of self-expression"²⁶⁸⁰. A repel de Jowett i l'Oxford que ell controlava, Symonds descobrí el vel de prohibició que pretenia amagar el Plató pederasta i el seu entorn. La força moral de saber que la respectada filosofia de Plató es fonamentava en un impuls de passió inspirat en la bellesa masculina el proveí potser amb prou valor per a intentar ell mateix de construir una obra on aquesta afectivitat quedés reflectida en tots els

---

²⁶⁷⁹. Félix Buffière, *Eros Adolescent...*, p. 7.

²⁶⁸⁰. Phyllis Grosskurth, *The Memoirs of John Addington Symonds*, p. 288.

seus aspectes i sense les traves ascètiques del platonisme. No és doncs d'estranyar que a partir de la divulgació per part de Pater, Symonds i Wilde, d'allò *indivulgable* en el platonisme, com fou l'amor dels homes, el majestuós Plató victorià de Grote i sobretot de Jowett, comencés la seva irremediable retirada.

IV.1. Oscar Wilde i la importància de no haver pogut esdevenir platònic

"The purest religion is the most refined Epicurism. He, who in the smallest given time can enjoy most of what he never shall repent ... is the most religious and the most voluptuous of men".

Blake, *Annotations to Lavater*²⁶⁸¹.

Quan Marc-André Raffalovich jutjà amb extrema severitat les al·legacions platòniques fetes per Wilde en aquella dramàtica *apologia pro vita sua*, pronunciada a finals d'abril del 1895 a l'Old Bailey, apuntà -involuntàriament- a un àmbit més vast i estratègic que el de la mera crítica. D'entrada, el diletant francès, autor d'*Uranisme et Unisexualité* i company sentimental del poeta John Gray, antic amic romàntic de Wilde²⁶⁸², acusava el dramaturg irlandès de cinisme i manca de responsabilitat en la seva relació amb Alfred Douglas: "Quelle soit la pureté de son amour pour lord Alfred (et pourquoi pas?) il est certain que Wilde n'a jamais compris les obligations imposées par un amour qui se base sur Platon, Shakespeare, Michel-Ange. Il n'a pas séparé lord Alfred des horribles amis qui le compromettaient, il ne s'est pas arraché quand il devint lui-meme dangereux pour le jeune homme..."²⁶⁸³. Però, en culpar Wilde de no haver exercit una funció tutelar sobre Douglas, l'esmentat assaig revela, de fet, que el principal retret de Raffalovich contra l'autor del *Dorian Gray* era la seva negligència com a *erastés* o pederasta a la manera hel·lènica.

Fóra versemblant que el mòbil de Raffalovich consistís en alguna cosa més que la gelosia per la hipotètica història sentimental que John Gray i Wilde havien compartit en el passat²⁶⁸⁴. I és possible també que les seves dures paraules anessin més enllà de la simple reprovació puritana per la conducta sexualment irregular de l'escriptor, ja que ell mateix era

---

²⁶⁸¹. Blake, *Complete Writings*, p. 75.

²⁶⁸². Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 291.

²⁶⁸³. Marc-André Raffalovich, "L'Affaire Wilde", en *Uranisme et Unisexualité*, p. 268.

²⁶⁸⁴. Jerusha Hull McCormack, *John Gray: Poet, Dandy & Priest*, pp. 148-9.

urànic. Sense eliminar del tot el factor passional de l'atac, no seria gens estrany que Raffalovich, deixant-se endur per una antipatia visceral contra Wilde, hagués aprofitat l'avinentsa per cridar l'atenció sobre les contradiccions *platonistes* de l'acusat i la seva transgressió de la norma urànica cavalleresca: "Quand est-ce qu' Oscar Wilde s'est chargé de la direction, de la pédagogie moral de son jeune ami? Il n'a pas meme renoncé lui-meme à des fréquentations indignes d'un ami disciple de Platon. On sait ce que les Grecs pensaient des hommes vénales"²⁶⁸⁵. Davant l'ovació que Wilde va rebre per part del públic present en el judici després de la seva justificació platònica, Raffalovich fou igualment d'inclement: "L'ignorance du public n'est égalée que para la fausseté du *speech* de Wilde"²⁶⁸⁶.

1. Això no obstant, allò que Raffalovich no sabia era que el mateix Wilde era conscient del fracàs de la dinàmica amorosa en la seva *liaison* amb Douglas. En *De Profundis*, la llarga carta de Wilde a Douglas escrita des de la presó de Reading durant el primer trimestre del 1897, i qualificada per Richard Jenkyns²⁶⁸⁷ com la seva producció més hel·lènica, l'escriptor palesa una insatisfacció pregonada pel caire tan poc constructiu i, pederàsticament *inútil*, que havia pres el seu lligam amb el jove aristòcrata: "my life, as long as you were by my side, was entirely sterile and uncreative"²⁶⁸⁸. Si bé el *Dorian Gray* pot ser avui en dia considerat per alguns com "the subtlest critique of the Platonic Eros ever penned"²⁶⁸⁹, el text que coneixem com *De Profundis* és més aviat un *mea culpa* de Wilde per no haver previst el perill de deixar-se arrossegar per l'anhel febril de bellesa. Mentre Basil Hallward morí en mans de Dorian Gray en la ficció, en la vida real Wilde sentí -justament o injusta- que l'afer amb Douglas li arruinà l'existència per motius un xic semblants: "Literature always anticipates life. It does not copy it, but moulds it to its purpose"²⁶⁹⁰. Al capdavall, la vida acabà per imitar l'art, segons deia el seu conegut aforisme.

Així, un Wilde cristianitzat i penedit accepta el seu error: "the sinner must repent ... otherwise he would be unable to realise what he had done"²⁶⁹¹. Amb tot, fa ús del dret a la defensa: si ell era culpable, Douglas tampoc no era pas innocent. Però, de quines culpes parlem? ¿La de Plató per entabanar els ingenus amb un tipus d'amor impossible, com denuncià Symonds? ¿La que Raffalovich atribueix a Wilde, és a dir, el fet de no haver estat un amant platònic *comme il faut*? ¿O seria la d'aquella feblesa menyspreada per Wilde que

---

2685. Marc-André Raffalovich, "L'Affaire Wilde", en *Uranisme et Unisexualité*, p. 268-9.

2686. *Ibid.* p. 269.

2687. Richard Jenkyns, *The Victorians and Ancient Greece*, p. 97.

2688. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 154.

2689. L'observació és de G. Wilson Knight, "Christ and Wilde", en *Oscar Wilde: A Collection of Critical Essays*, p. 143.

2690. Oscar Wilde, "The Decay of Lying", en *Selected Writings*, p. 23.

2691. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 215.

precipità la mort de Basil Hallward?- "in the case of an artist weakness is nothing less than a crime when it is a weakness that paralyses the imagination"²⁶⁹². A banda de les acusacions domèstiques i específiques que Wilde féu contra Douglas i contra si mateix, la carta conté detalls molt valuosos quant al tema de la pederàstia *hel.lènica* transplantada a la fi del XIX amb resultats catastròfics, en aquest cas. Linda Dowling assenyala que Wilde acusà Douglas d'haver confós els dos eros descrits per Pausànias en el **Convit**²⁶⁹³, el celestial o urànic i el terrenal, amb els equivalents massa superficials de l'amor "that dare not speak its name" i l'amor que omple "The hearts of boy and girl with mutual flame"²⁶⁹⁴, és a dir, l'eros homosexual i l'heterosexual, sense més.

2. La proposta no és forassenyada, però no sé trobar cap al·lusió en l'escrit de Wilde que la pugui fonamentar, ni una perspectiva de treball prou interessant a desenvolupar. En canvi, Dowling fa un suggeriment molt il·luminador que podria abastar alhora el primer i en el qual jo voldria aprofundir: la idea que, en els retrets de Wilde a Douglas per la tirania absorbent a què el va sotmetre, l'escriptor li passà comptes per no haver complert amb els termes d'una relació platònica productiva. Aquesta fóra la línia de Raffalovich però en moviment invers. Diu Dowling al respecte: "Here is the unmistakable language of the Platonic eros and spiritual procreancy, the native idiom of the high ideal which Wilde once believed"²⁶⁹⁵. En el rerafons del problema eròtic, amb les seves circumstàncies particulars, hi ha, en efecte, un fil conductor idealista que domina tot el **De Profundis** i que té una contrapartida imaginària en **The Picture of Dorian Gray**, atès que totes dues obres plantegen la recerca d'un ideal i un ascens creatiu, en el qual la bellesa masculina actua com a inspiració, per bé que totes dues acaben en fracàs.

3. Jo, per la meua banda, i seguint els escrits de Wilde, recolliré les pistes apuntades per Dowling i Knight, però intentaré de demostrar que, contràriament a les desqualificacions de Raffalovich, l'escriptor irlandès tingué sempre molt present la consigna platònica de l'amor urànic espiritualment prolífic, encara que ni la ficció literària ni la vida real no li van permetre de conèixer-lo plenament. Les conseqüències pessimistes que hom pot treure d'aquesta derrota són nostres abans que del mateix Wilde. Potser la ferida i la culpa per la seva deshonra pública el van dur a assumir la ineficàcia de l'*érōs* platònic com un daltabaix personal i no pas com un defecte de la filosofia de Plató. A despit de les diverses explicacions possibles, la veritat és que Wilde no abandonà mai l'ideal interior de realització

---

²⁶⁹². *Ibid.* p. 156.

²⁶⁹³. Linda Dowling, **Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford**, pp. 143-7.

²⁶⁹⁴. Alfred Douglas, "Two Loves", en H. Montgomery Hyde, **The Trials of Oscar Wilde**, p. 200.

²⁶⁹⁵. *Ibid.* p. 147.

personal al qual exhortava el platonisme i, ni tan sols en els seus moments més dramàtics, perdé la fe en el valor d'aquell projecte conjunt entre els amants del Fedre. Tot i les seves paradoxes, Wilde és l'exemple més clar d'aquella conflictiva hel·lenització oxoniana assenyalada per Symonds. Però, mentre que l'autor de **A Problem in Greek Ethics**, trencant amb el Plató de Jowett i el Plató històric, aconseguí de defugir el parany platònic que s'interposava entre la teoria abraçada i la praxis que exercia, Wilde no reeixí a ajustar el seu arquetipus eròtic amb la pràctica adient. Sucumbí als deliris de voler abastar-ho tot alhora, platonisme i luxúria, idealisme i criticisme, però s'enfonsà en l'intent.

4. És innegable que Wilde era en molts sentits un escèptic, tant o més que Pater i Symonds: "In life there is really no small or great thing. All things are of equal value"²⁶⁹⁶. Thomas Mann va dir, en un article sobre Nietzsche i Wilde, que llur esperit crític era un atribut generacional: "For around the turn of the century the European intelligentsia was making its first head-on assault upon the hypocritical morality of the middle-class Victorian age"²⁶⁹⁷. Això no obstant, Wilde era també un gran lector de Plató i, encara que no fou alumne de Jowett, el conegué personalment i tingué entre els seus apunts cites de les introduccions als diàlegs, en especial una del **Convit**, on el Master del Balliol compara l'amor en Crist amb el desig platònic de coneixement²⁶⁹⁸. Certament, la imatge l'impactà puix que una de semblant i molt significativa apareix en **De Profundis**, a propòsit d'una conversa parisenc amb Gide: "I remember saying once to André Gide ... that while metaphysics had but little real interest to me, and Morality absolutely none, there was nothing that either Plato or Christ had said that could not be transferred immediately into the sphere of Art, and there find its complete fulfilment"²⁶⁹⁹.

Aquesta referència dóna una pista important sobre l'arrel del platonisme de Wilde, car ell experimentà amb l'elaboració d'una transformació radical de la filosofia de Plató, des del pensament metafísic del filòsof grec fins a l'afaiçament d'una autèntica ontologia de l'art, que condicionaria ulteriorment la seva noció pederàstica. A diferència de Pater, Wilde no teoritza *in extenso* sobre el conjunt del platonisme, sinó que l'integra parcialment en la seva teoria estètica i, com Pater, ni tan sols es qüestiona si la manca de fidelitat al Plató original era o no una deficiència. Però, mentre que l'esteta del Brasenose partia de la creença que la seva interpretació era plausible pel simple fet que la subjectivitat era sobirana, Wilde altera l'univers platònic amb plena consciència, perquè sent que un *aggiornamento*

---

²⁶⁹⁶. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 159.

²⁶⁹⁷. Thomas Mann, "Wilde and Nietzsche", en *Oscar Wilde: A Collection of Critical Essays*, p. 169.

²⁶⁹⁸. Vegeu Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 71.

²⁶⁹⁹. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 204.

d'aquesta filosofia pot revitalitzar la concepció de l'art del segle XIX: "It may be that it is as a critic of Beauty that Plato is destined to live, and that by altering the name of the sphere of his speculation we shall find a new philosophy"²⁷⁰⁰. Wilde proposa, doncs, una transformació del platonisme en la primera part de **The Critic as Artist**, l'any 1891.

5. I per què Plató a la fi del XIX, i amb Wilde? Perquè a través de la seva crítica de l'art, Plató posà de relleu el paper primordial de l'artista en la cultura i en l'educació de la *pólis*: "he first perhaps stirred in the soul of man that desire that we have not yet satisfied, the desire to know the connection between Beauty and Truth, and the place of Beauty in the moral and intellectual order of the Kosmos"²⁷⁰¹. L'esmentat projecte de Wilde aparegué anunciat un parell d'anys abans que l'agnòstic **Plato and Platonism** de Pater, per la qual cosa ell creu que ha d'aclarir que la seva mistificació estètica no respon a cap conversió religiosa o transcendentalista. Si alguns pensaven que la divisió platònica entre el món de les idees i el de les coses sensibles estava ja superada, podien provar, diu, de traduir els elements de l'esquema de Plató al llenguatge artístic "and you will find that they are still vital and full of meaning"²⁷⁰². ¿Fins a tal punt Jowett havia esgotat la pedrera de Plató a Oxford, que Wilde es trobà en la necessitat de justificar la base platònica del seu esteticisme? La tercera edició dels diàlegs traduïts pel Master trigaria poc a sortir, però, al costat dels textos de Symonds, Pater o Wilde, el desgast d'aquell Plató imperial es feia més evident encara. D'altra banda, hauríem de recordar que Wilde ja no pertanyia a Oxford en la dècada dels noranta i aquesta desvinculació de la vida acadèmica podria explicar, no només l'aclariment sobre l'ús del platonisme per part d'un personatge notòriament iconoclasta, sinó també la independència de què gaudia per poder publicar les seves reflexions innovadores.

En realitat, Wilde, com a artista consumat, se sentia amb dret a recrear qualsevol imatge del món sense els rigors d'un intel·lectual acadèmic, i podia permetre's el luxe d'afirmar que provaria d'endegar una reforma del platonisme: "I made art a philosophy, and philosophy an art: I altered the minds of men and the colours of things: there was nothing I said or did that did not make people wonder"²⁷⁰³. És en la mesura que el Wilde creador anava a l'encaç de "l'obra perfecta" -aquella que sovint els inoportuns *Mr. Porlocks* impedeixen als artistes de realitzar²⁷⁰⁴- que la filosofia de Plató, despullada de la dialèctica,

2700. Oscar Wilde, "The Critic as Artist I". Ed. Richard Ellmann, en **Selected Writings**, pp. 52-3.

2701. *Ibid.* p. 52.

2702. *Ibid.*

2703. "De Profundis", **Selected Letters of Oscar Wilde**, p. 194.

2704. Recordem l'anècdota explicada per Coleridge en la nota introductòria al **Kublai-Khan**, sobre la visita inoportuna d'un tal Mr. Porlock, la qual s'esdevingué quan Coleridge s'acabava de despertar d'un somni inspirador i s'afanyava a plasmar les visions oníriques en un poema concebut íntegrament mentre dormia. En acabar la visita, Coleridge havia oblidat la major part dels versos, com desapareixen les ones sobre un

el dogmatisme, la política i gairebé tots els elements perifèrics al seu idealisme, es podia avenir amb la casa de pensament de Wilde: "I am conscious now that behind all this Beauty, satisfying though it be, there is some Spirit hidden of which the painted forms and shapes are but modes of manifestation, and it is with this Spirit that I desire to become in harmony"²⁷⁰⁵. Abans doncs, d'examinar l'esterilitat *a posteriori* de l'eros platònic en Wilde, plasmada en la narrativa i l'experiència pròpia de l'autor, acostem-nos a la dimensió ontològica del platonisme estètic en la seva obra crítica.

6. Wilde era un seguidor de Pater, i un 'eco' divulgador importantíssim de l'estil esteticista, però de cap manera dugué a terme una síntesi tan simplificadora del pensament del creador del *Marius* ni tan mimètica, com s'ha dit amb freqüència²⁷⁰⁶. Amb independència que el *Dorian Gray* és ple de pinzellades *paterianes* i que els punts de referència de llurs filosofies coincideixen quant a la supremacia del criteri estètic i de l'escepticisme, llurs concepcions de la realitat ofereixen matisos diferents. Per a Pater, l'àmbit més real era el de la pròpia percepció, i Wilde coincidia amb ell: "I said in *Dorian Gray* that the great sins of the world take place in the brain, but it is in the brain that everything takes place ... It is in the brain that the poppy is red, that the apple is odorous, that the skylark sings"²⁷⁰⁷. En aquest sentit, ambdós van intentar una inversió del platonisme particular i subjectiva, com he dit abans. Tanmateix, a banda d'aquestes semblances, Wilde mostra menys prevenció contra l'idealisme o, si més no, té menys embuts contra l'enunciació espiritual de les seves reflexions que Pater. L'autor de *Plato and Platonism*, en canvi, tot i la delicadesa i la naturalesa etèria de les imatges que crea, es decanta més aviat per una accentuació de la fiabilitat dels sentits i del plaer que aquests atenyen, mentre que Wilde sol reblar el procés de recerca interior en l'intel.lecte.

En un moment d'inspiració, Basil Hallward diu a Dorian Gray que ell havia esdevingut "the visible incarnation of that unseen ideal whose memory haunts us artists like an exquisite dream"²⁷⁰⁸. Wilde no cerca fonamentalment l'èxtasi i la sensació com Pater, sinó també i sobretot la creativitat, la qual és, segons ell, un acte vigorós de la ment: "I ... showed that the false and the true are merely forms of intellectual existence"²⁷⁰⁹. L'originalitat del pensament de Wilde respecte del de Pater rau en el fet que, a més de la

---

aigua on ha caigut una pedreta. A partir de llavors, la figura de Mr. Porlock és utilitzada per simbolitzar la incapacitat de reflectir la força de la inspiració en la realitat de la creació artística.

²⁷⁰⁵. *Ibid.* p. 237.

²⁷⁰⁶. Vegeu per exemple Ian Fletcher: "Wilde, the most systematic (and most dangerous) vulgarizer of his ideas...". En *Walter Pater*, p. 7.

²⁷⁰⁷. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 211.

²⁷⁰⁸. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 96.

²⁷⁰⁹. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 194.

intensitat, de la immanència del seu idealisme, del culte a la bellesa, de la convicció que cos i ànima formen una única unitat i de la naturalesa intransferible de l'experiència individual a través dels sentits -criteris tots compartits amb Pater-, ell fa de l'art i de la imaginació el nou *tópos ouránios*. Aquell àmbit bandejat per Plató a l'*eikasía* a causa de la seva llunyania respecte del més infal.lible món de l'*epistēmē*, del qual n'era una còpia imperfecta, és a partir de Wilde el nou espai superlatiu d'enunciació filosòfica, estètica i ètica. Per damunt de tot, deixa de ser imitació per esdevenir arquetipus, car entremig hi ha el fenomen extraordinari de la inspiració: "I treated Art as the supreme reality, and life as a mere mode of fiction"²⁷¹⁰. Per a Pater, per contra, el platònic món de les idees estava constituït per la vivència d'aquells objectes que desperten i agraden a la sensibilitat, abans com a espectador que com a demiurg creatiu. La creativitat en Pater no era tan vital com en Wilde i per això, possiblement, el seu platonisme era més assequible.

7. Wilde fa servir la terminologia de Plató per formular en **The Decay of Lying** una nova filosofia, la més anti-platònica de les tesis estètiques proposades fins llavors: "Life imitates Art ... Life in fact is the mirror, and Art, the reality..."²⁷¹¹. Aquest era precisament el risc que Plató volia evitar, ço és, la influència dels artistes sobre el pensament de la multitud que no sap discernir entre la mímesis i el model original²⁷¹²: "Lying and poetry are arts- arts, as Plato saw, not unconnected with each other ..."²⁷¹³. Però Wilde s'abandona al poder d'aquesta mentida i, a més, creu que és merescut. Posa com a exemple les dones lànguides pintades per Rossetti, que imposaren el seu estil en els grans salons londinencs, poblats de sobte per dames amb posats Pre-Rafaelites, o el somriure misteriós de la Gioconda leonardina *descobert* per Pater i apreciat des de llavors per tothom: "A great artist invents a type, and Life tries to copy it, to reproduce it in a popular form, like an enterprising manager"²⁷¹⁴. És clar que, quan Wilde parla de "vida" o "natura", es refereix, en un primer moment, a les grans ciutats capaces de *consumir* art, i, en una segona fase, es refereix a la capacitat de l'artista per canviar la ment del seu temps: "For what is nature? ... She is our creation. It is in our brain that she quickens to life. Things are because we see them, and what we see, and how we see it, depends on the Arts that have influenced us"²⁷¹⁵.

Malgrat la confrontació aparent de l'escriptor irlandès amb la moral estètica de Plató, ell també fixa unes normes. Per tal que l'art *menteixi* dignament, tot manipulant el seu

²⁷¹⁰. *Ibid.* p. 194.

²⁷¹¹. Oscar Wilde, "The Decay of Lying". Ed. Richard Ellmann, en *Selected Writings*, p. 21.

²⁷¹². *La República* 598b - 608 c

²⁷¹³. Oscar Wilde, "The Decay of Lying", en *Selected Writings*, p. 5.

²⁷¹⁴. *Ibid.* p. 21.

²⁷¹⁵. *Ibid.* p. 27.

material amb *estil*, cal que no s'inspiri en la mateixa vida que ha d'abassegar. És a dir, la mera reproducció *objectiva* queda fora del joc, així com l'art didàctic -"Realism is a complete failure"²⁷¹⁶-, puix que per a Wilde, fill o nét del romanticisme, l'essència de l'art la constitueix la vareta màgica de la imaginació: "The moment Art surrenders its imaginative medium it surrenders everything"²⁷¹⁷. Aquesta facultat Plató no l'havia avaluat prou, encara que més tard Plotí la pogués intuir. Wilde estaria d'acord, doncs, amb la crítica platònica de l'artista, si aquest és limitava a ésser un simple espectador-imitador de la realitat sensible. Nogensmenys, atès que l'obra creativa és el producte d'una funció noble i superior de la ment humana, com ara la imaginació inspirada, pot dominar la natura i introduir-hi formes de bellesa variades i infinites.

En aquesta alteració de l'esfera filosòfica del platonisme anunciada per Wilde, l'art, el nou paradís ontològic, és un vel. No és ja la cortina que amaga; ans al contrari, és la tela que mostra un seguit innumerable de realitats: "She makes and unmakes many worlds ... Hers are the 'forms more real than living man', and hers the great archetypes of which things that have existence are but unfinished copies"²⁷¹⁸. Inconcluses són sempre les còpies, però no perquè l'original es trobi en algun altre àmbit, sinó perquè les obres d'art no acaben mai de revelar el seu secret essencial, desconegut fins i tot per elles mateixes. L'esgotament d'un ideal remet a un altre i, així, indefinidament. La veritat de l'art rau en la seva fidelitat al propi ideal: "Truth in Art is not any correspondence between the essential idea and the accidental existence ... Truth in art is the unity of a thing with itself: the outward rendered expressive of the inward: the soul made incarnate: the body instinct with spirit"²⁷¹⁹.

Aquesta educació de la sensibilitat era una tasca concebuda per Wilde també des d'una inspiració platònica. La bellesa de l'entorn subratllada per Plató en el *Fedre* és per a ell un element essencial. Afortunadament, Oxbridge i Anglaterra estaven a l'alçada d'aquest principi: "... the dullness of tutors and professors matters very little when one can loiter in the grey cloisters at Magdalen, and listen to some flute-like voice singing in Waynfleete's chapel..."²⁷²⁰. Els marcs gentils i bells afavoreixen la formació dels aprenents d'esteta i a la llarga, en arribar a una certa maduresa, hom és capaç de triar entre el Bé i el Mal, o, en paraules de Wilde, entre les coses belles i les lletges, tot seguint un camí de selecció refinada on la meta final és el amor platònic a la bellesa, "as will lead him ... rejecting what is vulgar

---

²⁷¹⁶. *Ibid.* p. 36.

²⁷¹⁷. *Ibid.*

²⁷¹⁸. *Ibid.* p. 20.

²⁷¹⁹. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 201.

²⁷²⁰. Oscar Wilde, "The Critic as Artist II", en *Selected Writings*, p. 104.

and discordant, to follow by fine instinctive taste all that possesses grace and charm and loveliness"²⁷²¹.

La trajectòria platònica de Wilde culmina en el despertar del sentit crític *paterià* que serà l'òrgan discriminatori de la nova escala de valors esteticista. Dowling apunta que la passió de Wilde per la bellesa arribava al paroxisme, i narra un comentari de Robert Sherard, amic de l'escriptor, segons el qual Wilde sentia tal horror davant de gent lletja que es negava a veure-la, malgrat la simpatia que li pogués inspirar²⁷²². Al goig davant l'emoció estètica l'anomenà "contemplació", tot equiparant-lo a la *theoria* platònica que s'ateny en arribar a la idea del Bé: "To Plato, with his passion for wisdom, this was the noblest form of energy. To Aristotle, with his passion for knowledge, this was the noblest form of energy also. It was to this that the passion for holiness led the saint and the mystic of mediaeval days"²⁷²³. La filosofia de Wilde, traducció finisecular i artística de l'idealisme platònic, i adaptació més enèrgica i activa del platonisme estètic de Pater, s'havia gestat entre els jardins d'Oxford i la seva arquitectura gòtica, els quals, barrejats amb una nova actitud més recreadora i agosarada envers la cultura grega, propicià el famós "Oxford temper", o "in intellectual matters, ... one who could play gracefully with ideas..."²⁷²⁴.

---

²⁷²¹. *Ibid.*

²⁷²². Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 150, nota.

²⁷²³. Oscar Wilde, "The Critic as Artist II", en *Selected Writings*, p. 87.

²⁷²⁴. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 155.

IV.2. La fatalitat de la passió i la crisi platònica del *De Profundis*

"Je suis un homme des temps homériques;
le monde où je vis n'est pas le mien, et je
ne comprends rien à la société qui m'entoure
Le Christ n'est pas venu pour moi; je suis aussi
païen qu'Alcibiade et Phidias..."

Théophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin*²⁷²⁵.

1. Els primers ideals de vida d'Oscar Wilde, amarats d'hellenisme i de Plató, no els va poder compartir amb Alfred Douglas, almenys, segons el que es desprèn del *De Profundis*. Enmig de tanta ironia i desmitificació, Wilde tenia en ment una relació afectiva conjuminada amb una correspondència espiritual també amb reminiscències socràtiques. Tot i la seva arrelada voluptuositat, no es conformà, aparentment, amb els encants físics del seu company, i trobà a faltar una comunicació millor en el decurs de llur turbulenta intimitat: "... simply the grace of sweet companionship, the charm of pleasant conversation, that *terpnòn kakón* as the Greeks called it, and all those gentle humanities that make life lovely, and are an accompaniment to life as music might be, keeping things in tune and filling with melody the harsh or silent places ..."²⁷²⁶. Wilde, per tant, afirma i dóna a entendre que aspirava a una relació de tipus platònic, a la manera que l'amor grec era concebut a la fi de segle, ço és, una relació fundada en la reciprocitat i el companyonatge.

Tant Symonds com després Forster advocaven per una amistat romàntica entre iguals. La posició equilibrada del tercer amor hel·lènic, que Symonds anomenà "Greek love", era un intent de marcar la diferència entre la relació homoeròtica i els vincles establerts en un matrimoni convencional o en les relacions homosexuals basades en el patró home-dona. En principi, un vincle amorós entre dos homes virils, és a dir, entre dos éssers lliures, pertanyents al sexe poderós, no podia emular el joc de rols de les parelles mixtes, ja que un dels dos membres hauria d'assumir la part *passiva* o femenina, i aquesta degradació no era

---

²⁷²⁵. Théophile Gautier, *Mademoiselle de Maupin*, p. 225.

²⁷²⁶. *Ibid.* p. 157.

desitjable per a un *auténtic* mascle. És per aquesta raó que ni Ulrichs ni Krafft-Ebing no podien satisfer la necessitat d'una definició per part de molts uranistes victorians que no acceptaven jugar un paper secundari en una aliança afectiva. En canvi, el model platònic els resultava summament adequat perquè, tant la naturalesa bipartita dels éssers dobles del discurs d'Aristòfanes en el **Convit**, com l'amant del **Fedre**, que "es veu a si mateix en l'enamorat com si es mirés en un mirall"²⁷²⁷, suggerien aquella complicitat simètrica que permetia dignitat i homenia als dos homes units per un compromís eròtic.

2. Wilde proclamava anar a l'encaç d'una relació paritària en què les diferències d'edat i de posició es poguessin neutralitzar amb un intercanvi enriquidor i sempre mutu: "Ultimately the bond of all companionship, whether in marriage or in friendship is conversation, and conversation must have a common basis ... "²⁷²⁸. Amb tot, la relació entre Wilde i Douglas va fallar, com fallà també l'amor de Basil Hallward per Dorian en la ficció. Pel que fa a aquest error capital, penso que G. Wilson Knight s'acosta al cor de la qüestió en observar que el **Dorian Gray** conté una crítica pregonada a l'*érōs* platònic. Però jo insistiria que Wilde no descarta l'amor grec sinó que el relativitza -com Symonds, tot i que més culpablement- amb l'argument de la feblesa de la voluntat: "At the great moment my will-power completely failed me"²⁷²⁹. Hi introdueix, això sí, un element nou. A despit de la seva fe platònica i oxoniana, presents en ell amb més força que en Pater o Symonds, Wilde va voler apuntar una possibilitat que Plató no pensà mai, potser perquè no era un decadent ni va viure a les darreries del dinou: l'existència d'un equivalent masculí de la *femme fatale*, les grapes subjugadores del qual esborraven qualsevol possibilitat de relació urànica lleial i moralment profitosa.

Plató havia advertit contra els perills de la pròpia concuscipència, però no contra el poder malèfic i encisador de certs enamorats. Ni tan sols el fascinant Alcibiades va poder conquerir Sòcrates, tan susceptible ell als encants virils. La dominació perversa exercida per certs éssers poderosament sexuals és un concepte masculí associat amb les dones i molt arrelat a la fi del segle passat. Wilde, a la manera de Pater, fa la transposició d'aquest estigma corruptor al món dels homes -l'únic capaç d'erotitzar-lo-, possiblement per no poder suportar la pressió de creure's culpable del més greu dels vicis. Nogensmenys, la projecció d'un fetitxe femení sobre un home no implicava *feminitzar* Douglas o Dorian Gray. Simplement, Wilde podria haver imitat sense adonar-se'n alguns *tics* del discurs heterosexual transgressor de l'època, tot adaptant aquell dramatisme a la seva realitat encara

---

²⁷²⁷. **Fedre** 255 d-e, p. 88.

²⁷²⁸. "De Profundis", **Selected Letters of Oscar Wilde**, p. 161.

²⁷²⁹. *Ibid.* p. 159.

més clandestina: "pathos either in its elements or its expression:- these, I say, were the origin and causes of my fatal yielding to you ..."2730. El problema era que una concepció tan destructiva de l'amor entrava en col·lisió amb l'optimisme de l'uranisme platònic.

Wilde, conseqüentment, oscil·lava entre la passió característica de l'home gran envers el jove i l'anhel d'un amant i company al seu mateix nivell. Una certa actitud protectora i pedagògica el duia a formar i instruir mentre festejava, a la manera d'un Pigmalió seductor de nois bonics. Linda Dowling explica que, fins i tot en el tracte més carnal, no deixava mai d'exercir de tutor: "Wilde's frankly commercial relations with male prostitutes were conducted within the transforming frame of the Socratic eros"2731. L'home amant de tertúlies intel·lectuals, desitjós infatigable de protagonisme, gaudia tenint sempre un auditori al seu abast per poder lluir aquella genialitat que li proveïa de l'admiració i l'afecte que tant necessitava. Aquest vessant moralista i pedagògic, central en la seva personalitat, es rebel·là contra Douglas amb profund ressentiment. Avaluar la justícia o injustícia de les duríssimes crítiques de Wilde al destinatari del *De Profundis* excedeix la meua fita en aquest treball. Em limito, com he dit abans, a mostrar l'evolució i formes de l'*érōs* grec en Wilde en els àmbits homoeròtic i artístic, perquè el filohel·lenisme i l'adhesió a Plató que professà marquen el capvespre del domini camaleònic i passional de Plató en l'Anglaterra del XIX.

3. Al començament de la llarga carta escrita entre el gener i el març del 1897, Wilde acusa Douglas de no ser prou intel·lectual o, si més no, de no tenir aspiracions de tal ordre. La joventut del jove lord no és cap excusa, diu. Ans al contrari, el seu defecte era ésser en un cert sentit massa gran: "The morning dawn of boyhood with its delicate bloom, its clear pure light, its joy of innocence and expectation you had left far behind"2732. Està clar que l'escriptor buscava una certa virginitat en l'objecte amorós, una mena de terreny propici on poder sembrar aquella fertilitat pederàstica a la qual aspirava, però l'enamorat no compartia, aparentment, aquest interès, malgrat haver afirmat en la *Revue Blanche*, un any abans, que Wilde l'estimava *platònicament* 2733. De fet, Douglas devia tenir els seus alts i baixos, ja que Wilde, quan la carta comença a palesar més virulència, es remet a una missiva del jove en què aquest afirma tenir "no intellectual obligation of any kind"2734 envers l'escriptor irlandès. L'exabrupte de Douglas responia a la desaprovació de Wilde per la seva traducció al francès de *Salome*, però a l'autor de l'obra i de la carta escrita a Reading, la situació li resultà molt dolorosa.

2730. *Ibid.* p. 158.

2731. Linda Dowling, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, p. 145.

2732. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 153.

¿Volia Wilde una relació amb Douglas a l'estil dòric, en la qual l'amant madur i savi modela l'intel.lecte del jove? La veritat és que sembla un xic contradictori al respecte. D'una banda, reclamava el reconeixement, la submissió i la gratitud de l'enamorat espartà que aprèn el seu art del pederasta: "It was the ... great opportunity you had of making some slight return to me for all the love and affection and kindness and generosity and care I had shown you..."²⁷³⁵. I, d'altra banda, no vol ni sentir parlar del seu deure com a persona adulta envers Douglas: "The 'influence of an elder over a younger man' is an excellent theory till it comes to my ears"²⁷³⁶. Tot i això, el cor del seu discurs a l'Old Bailey versava sobre aquell amor platònic que no gosa dir el seu nom, "and it repeatedly exists *between an elder and a younger man*, when the elder has intellect, and the younger man has all the joy, hope, and glamour of life before him"²⁷³⁷.

Que Wilde estava desenganyat pel caire particular del seu afer amb Douglas, és innegable. Però aquest *amour fatal* no li fa perdre l'esperança en la teoria. Els *culpables*, segons diu, eren tots dos: ell mateix per deixar que la relació s'orientés tan fora del camp de l'*érōs* platònic, i Douglas per no haver-li concedit l'ascendent que un *erastēs* de tal categoria mereixia. Aquesta *influència* benèvola, mai no concretada segons Wilde, no es truncà pel seu desinterès, sinó per negligència de Douglas, el qual cometé un error de *hýbris* gravíssim, un delictes contra natura en el més pur sentit hel·lènic: el fet que l'*erōmenos*, l'aprenent, dominés l'*erastēs*, el mestre: "It was the triumph of the smaller over the bigger nature. It was the case of that tyranny of the weak over the strong which somewhere in one of my plays I describe as being 'the only tyranny that lasts'"²⁷³⁸. L'obra en qüestió és *A Woman of no Importance*, en el tercer acte de la qual Wilde emet un seguit de *boutades* contra les dones. En la base de les paradoxes formulades, hi ha la conjuració de la neciesa contra el seny, o de la irracionalitat *versus* la raó. Douglas es trobaria aleshores en el mateix grau d'enviliment d'una dona seductora i perversa. Un autèntic insult per part d'un misògin tan autèntic com Wilde.

4. Si el bell aristòcrata hagués estat a l'alçada de les circumstàncies -"so Greek and gracious ... the divine thing I want"²⁷³⁹-, l'ànima daurada del qual es movia a la manera de l'*éros* platònic de la renaixença, "between passion and poetry"²⁷⁴⁰, Wilde podria haver

²⁷³³. En H. Montgomery Hyde, *The Trials of Oscar Wilde*, p. 347.

²⁷³⁴. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 161.

²⁷³⁵. *Ibid.* p. 176.

²⁷³⁶. *Ibid.* p. 228.

²⁷³⁷. En H. Montgomery Hyde, *The Trials of Oscar Wilde*, p. 201.

²⁷³⁸. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 158.

²⁷³⁹. Carta a Douglas del març del 1893, en *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 111.

²⁷⁴⁰. Carta a Douglas del gener del 1893, en *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 107.

acomplert el desig d'una parella més jove, o de la seva edat, que envigorís la seva vida espiritual i li potenciés la tasca creativa, però tanta bellesa no podia ser virtuosa i ell mateix era un pecador: "I blame myself for allowing an unintellectual friendship, a friendship whose primary aim was not the creation and contemplation of beautiful things, to entirely dominate my life"²⁷⁴¹. L'*érōs* filosòfic requereix una motivació que l'impulsi envers la saviesa i, de manera semblant, Wilde sentia la necessitat d'estar envoltat d'idees i de l'estímul intel·lectual i sensual de "l'Oxford temper", per tal de poder expandir la seva fecunditat. Tot i ser com Gautier, Pater i el Plató de Pater, "un homme pour qui le monde visible existe"²⁷⁴², tenia una certa tendència mistificadora que, de vegades, s'inclinava vers una mena de religiositat gairebé extàtica i, d'altres, cap a un misticisme estetitzant molt a la manera de Pater: "What the artist is always looking for is that mode of existence in which soul and body are one and indivisible: in which the outward is expressive of the inward: in which Form reveals"²⁷⁴³.

5. I, tanmateix, quan Wilde és a punt d'alçar el vol i perdre's en l'essencialisme platònic, ens diu que aquesta fusió arquetípica de forma i matèria es troba en "youth and the arts preoccupied with youth"²⁷⁴⁴, les quals, "may serve as a model for us at one moment"²⁷⁴⁵. La seva inversió del platonisme és, doncs, radical i irremediabile. No solament n'inverteix els termes, sinó l'ordre. Mentre que Plató exhortava a superar la contemplació del cos per arribar a la bellesa, Wilde sembla recalcar en el culte a la gràcia juvenívola precisament per ser amant de la bellesa, o "philosopher and lover", com deia Pater tot suavitzant el Fedre. Ara bé, si Wilde creia realment que la forma reflectia l'esperit, el seu afer amb Douglas resultà ser una excepció contundent a la regla. Aleshores, Wilde descobreix la *veritat* de l'*érōs* platònic, i heus aquí la causa de la seva lamentació: la raó per la qual l'amant educa i té cura de l'estimat no és deu només a un afecte desinteressat i cívic, ni encara es deu menys a la bellesa efímera i aliena de l'enamorat. El motiu de l'amor platònic és quelcom de més cabdal i íntim. És la supervivència espiritual la que està en joc.

Com diu Michel Foucault²⁷⁴⁶, els amants de Plató s'estimen per un interès legítim i personal, com és el d'atènyer les pròpies aspiracions espirituals. Per aquesta raó, el mal que li féu Douglas a Wilde fou, segons els escrits, més moral que no pas sentimental i artístic, car, al capdavant, en fallar l'*érōs* platònic de l'*erómenos* fallà la imatge del món de l'*erastēs*: "Ethically you had been still more destructive to me than you had been

²⁷⁴¹. "De Profundis", Selected Letters of Oscar Wilde, p. 154.

²⁷⁴². *Ibid.* p. 237.

²⁷⁴³. *Ibid.* p. 201.

²⁷⁴⁴. *Ibid.*

²⁷⁴⁵. *Ibid.*

²⁷⁴⁶. Michel Foucault, *Historia de la Sexualidad: 2. El Uso de los Placeres*, p. 218.

artistically"²⁷⁴⁷. Wilde conclou el **De Profundis** amb un comiat altament pederàstic, que d'alguna manera suavitza l'hostilitat anterior, però palesa sobretot els plantejaments inicials de la seva relació amb Alfred Douglas: "... yet from me you may have still much to gain. You came to me to learn the Pleasure of Life and the Pleasure of Art. Perhaps I am chosen to teach you something more wonderful, the meaning of Sorrow, and its beauty"²⁷⁴⁸. Recordem que Douglas era un poeta, que s'acostà a Wilde després d'haver llegit "nou o catorze vegades"²⁷⁴⁹ el **Dorian Gray**, i que Wilde, amb zel i paciència tutorial, l'ajudà a preparar-se pels exàmens de grau o "Greats".

6. En un principi, havia estat, per tant, una atracció violenta que obnubilà els sentits de Wilde fins que el contacte sexual cessà i es replantejaren els termes²⁷⁵⁰. Aleshores, esdevingué un lligam amorós gairebé cast i guarnit amb projectes intel·lectuals en comú que la vida inestable de tots dos va malmetre. Els primers poemes que li envià Douglas van despertar en Wilde la il·lusion d'un amor platònic comunicatiu, a més d'agradable a la seva sensibilitat. En comparar-lo amb figures prominents de la plana major de la mitologia grega en les seves cartes, Wilde retia culte a la bellesa i el talent del seu enamorat, un ésser que, als seus ulls es movia entre la passió i la poesia. Aquest afecte era confús i embolicat i no sembla comprendre'l ni el mateix Wilde. De tota manera, en el fons hi havia un desig d'amor més complet i solidari que l'amor de Wilde per Constance Lloyd, la seva esposa. Una aliança així, tan noble en el seu propòsit, difícil o impossible amb una dona victoriana, estava tacada pel crim sodomita i requeria alguna mena de dignificació: "It can only be understood by those who have read the **Symposium** of Plato, or caught the spirit of a certain grave mood made beautiful for us in Greek marbles"²⁷⁵¹.

El secretisme de l'amor grec finisecular quedà reflectit en el poema de Douglas, "Two Loves", el qual més que no pas malentendre els dos tipus d'*érōs* del **Convit** com creu Dowling, explica més aviat la clandestinitat de l'afecte homoeròtic en relació a la desimboltura del model heterosexual establert. El poema era tan significatiu que fou esmentat reiteradament en el segon judici, i Wilde es reafirmà en la seva aprensió als retrats i als noms; "... you will have to change your name ... you will have to surrender, if you wish to see *me*; just as my name, once so musical in the mouth of Fame, will have to be abandoned by me, in turn"²⁷⁵². Wilde esdevingué 'Melmoth' en honor al seu il·lustre avantpassat Charles

---

2747. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 159.

2748. *Ibid.* p. 240.

2749. Vegeu, Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 306.

2750. *Ibid.* p. 410.

2751. "De Profundis", *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 169.

2752. *Ibid.* p. 238.

Maturin, i el poema de Douglas fou prohibit. No era pas la primera vegada que Wilde havia de canviar un nom per ocultar una identitat o indicar-la mitjançant una contrasenya. Aquest per exemple, havia estat el cas del pervers i dòric Dorian Gray.

IV. 3. El Retrat Hel·lènic de Dorian Gray

La importància dels noms en la literatura de Wilde es palesà de manera definitiva en la comèdia intitolada precisament **The Importance of Being Earnest**. Malgrat el rebuig de Shakespeare a identificar l'apel·latiu amb la cosa, les respostes literàries a la seva ja clàssica pregunta: "What's in a name?"²⁷⁵³ han estat més aviat afirmatives. En el folklore infantil germànic, per posar un cas, el nan maligne Rumpelstiltskin, només manté el seu poder mentre el seu nom sigui una incògnita. Sòcrates, en el **Cràtil** 400e, recomana invocar els déus amb els noms adients, i Tomasi di Lampedusa dóna compte de "antichissime tradizioni religiose che attribuivano un potere vincolatorio alla precisione del nome invocato"²⁷⁵⁴. Que el nom 'Dorian' era una forma amagada i culta de dir 'urànic', ja ha estat demostrat amb escreix per Linda Dowling²⁷⁵⁵ i Paul Cartledge²⁷⁵⁶, per raó de la popularitat intel·lectual del **Die Dorian**, el llibre de K. O. Müller, comentat en els apartats dedicats a Pater i Symonds. Tanmateix, a més de la gran influència de l'historiador germànic a Anglaterra, Wilde tenia algun tipus de fixació amb els noms i llur poder revelador.

1. L'inici de **The Picture of Dorian Gray** introdueix el tema amb franquesa, en descobrir Lord Henry com es deia aquell enigmàtic model que posà per Basil Hallward. El pintor, en un llenguatge força críptic, explica la seva recança per haver desvelat involuntàriament la identitat de Dorian: "I didn't intend to tell it to you ... I can't explain. When I like people immensely I never tell their names to anyone. It is like surrendering a part of them. I have grown to love secrecy"²⁷⁵⁷. L'acomodament al secretisme referit per Basil Hallward podria ser una referència encoberta a la clandestinitat, en una època on les pràctiques homosexuals eren objecte de persecució legal i de xantatges, com els que visqueren Symonds, Douglas i el mateix Wilde. L'any 1889, en **The Portrait of Mr. W. H.**, Oscar Wilde havia elaborat una fantasia suggerida pels sonets de Shakespeare, la

---

²⁷⁵³. **Romeo and Juliet**, II, Sc. ii, 43.

²⁷⁵⁴. Tomasi di Lampedusa, **Il Gattopardo**, p. 65.

²⁷⁵⁵. Linda Dowling, "Ruskin's Pied Beauty and the Constitution of a 'Homosexual Code'".

²⁷⁵⁶. Paul Cartledge, "The Importance of Being Dorian: an Onomastic Gloss on the Hellenism of Oscar Wilde".

²⁷⁵⁷. Oscar Wilde, **The Picture of Dorian Gray**, p. 5.

misteriosa dedicatòria dels quals va permetre Wilde de teixir una autèntica peça mestra de recerca, erudita i exhaustiva, a partir de les lletres "W. H.", les inicials de l'inescrutable destinatari dels sonets.

Descobrir que 'Willie Hughes' podia haver estat l'amor inspirador, "the master-mistress" de la passió del gran isabelí, significava demostrar que Shakespeare era homosexual, i Wilde no estava disposat a malaguanyar l'avinentsa de tan valuosa afinitat. Així, doncs, el narrador i investigador en el conte es complau amb el nom de l'hipotètic actor shakesperia, segurament perquè tenir un nom donava solidesa a l'argument: "His very name fascinated me. Willie Hughes! ... How musically it sounded"²⁷⁵⁸. Amb l'apel·latiu venia la persona, i aquesta remetia als fets. Wilde trobà que Shakespeare estimava els homes, amb l'entusiasme i la maduresa de Plató -i d'ell mateix, és clar. Richard Ellmann diu que fins i tot la dedicatòria fou qualificada per l'escriptor irlandès de "pure Platonism"²⁷⁵⁹. Ellmann no s'allarga sobre el comentari, i hom pot demanar-se, ¿què podria tenir a veure l'encapçalament de la dedicatòria amb el platonisme? Però la veritat és que Wilde no trivialitzava.

Shakespeare dedicà el llibre al "onlie *begetter* of these insuing sonnets". És el mot *begetter* el que de ben segur impactà Wilde, car el seu significat de 'causa' o 'genitor' d'alguna cosa, conté el sentit engendrador i suscitador de la maièutica socràtica i de l'*éros* platònic. En el text, Wilde es pronuncià somerament²⁷⁶⁰ al respecte: "the word 'begetter' ... is to be taken in the sense of inspirer, the metaphor being drawn from the analogy of physical life"²⁷⁶¹. El desconegut Mr. W. H., segons Wilde, hauria infós en Shakespeare el germen d'algunes de les seves grans tragèdies. I el genial dramaturg, tot i la revitalització del món clàssic en la Renaixença, va preferir d'ocultar el nom d'aquell enamorat platònic que havia endegat la seva creativitat, encara que el submergís també en una profunda malenconia. La narració de Wilde se salda amb un suïcidi consumat i una mort anunciada. Ni Plató ni Shakespeare salven els pederastes de la tragèdia. Un final similar tingueren també els personatges de *Valentín*, novel·la escrita per l'escriptor alacantí Juan Gil-Albert, com un homenatge a Shakespeare, però sens dubte també a l'autor del *Portrait of M. W. H.*

---

²⁷⁵⁸. Oscar Wilde, "The Portrait of Mr. W.H", en *Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories*, p. 183.

²⁷⁵⁹. Richard Ellmann, *Oscar Wilde*, p. 281.

²⁷⁶⁰. Existeix una ampliació del conte completada per Wilde el 1893, en la qual possiblement s'estén més sobre el tema.

²⁷⁶¹. Oscar Wilde, "The Portrait of Mr. W.H", en *Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories*, p. 180.

2. La vinculació de tots dos monstres de la cultura, Plató i Shakespeare, per llur suposada inclinació sexual, esdevingué després un tòpic. Wilde en parlà en els judicis i, entre molts d'altres que l'imitarien posteriorment, G. Lowes Dickinson, el gran mestre de Forster, afirmà per exemple que Plató i Shakespeare eren "the only two people (who) have given expression to the (homosexual) experiences which to me are intimate and profound"²⁷⁶². **The Portrait of Mr. W. H.**, doncs, hauria associat Plató per primera vegada en l'obra de Wilde, i molt possiblement en la literatura britànica, amb la noció del nom que ha d'ésser callat. I, així, al començament dels noranta, quan Jowett feia el darrer intent per controlar la moral oxoniana amb la seva tercera edició dels diàlegs platònics, Wilde establia, des de la ficció i l'assaig, un lligam, no només entre el platonisme i el fenomen homoeròtic, sinó també entre el platonisme i la vivència clandestina de l'uranisme victorià.

A diferència del cas de **Teleny**, atribuïble o no a Wilde però publicat anònimament, Oscar Wilde es resistí sempre a anomenar amb claredat el tipus d'amor que unia els protagonistes en **The Portrait of Mr. W. H.** i en **The Picture of Dorian Gray**. Amb tot, l'esment del platonisme i les referències hel·lèniques, conjuminats amb les dinàmiques passionals masculines, evidenciaven prou les tendències homoeròtiques dels personatges. El terme 'homosexual' com a tal aparegué en llengua anglesa entre els anys vuitanta i els noranta del segle passat²⁷⁶³ i és possible que, a més del puritanisme victorià, la manca fins llavors d'una paraula explícita, hagués propiciat l'adopció de paraules d'origen grec. El mot "dòric" evocava coses diferents en cada autor. A Pater li suggeria superioritat racial, disciplina, racionalitat i bellesa viril. Per a Symonds, molt més directe en temes de sexualitat, l'amor dòric representava un equilibri assenyat entre l'amor ideal i el físic, és a dir, la versió més moderna i imitable de pederàstia.

Wilde creia que el nom 'Dorian' suggeria una bellesa masculina, commovedora però inquietant, que ara l'elevava a la contemplació estètica més estimulante, ara sotragava el seu desig amb fatals conseqüències. Si se'm permet la fantasia, l'ideal dòric de Wilde oscil·laria entre un Alcibiades, esplèndid, viscut i cultivat, amb el toc aristocràtic i transgressor de Lord Byron i la mirada fatalment seductora d'un Tadzio, i, la lleialtat d'un Patrocle. La naturalesa linial de Dorian Gray fa que, com a personatge, no doni la talla, tot i que la intenció hi era.

---

²⁷⁶². Citat per Barbara Fassler, "Theories of Homosexuality as Sources of Bloomsbury's Androgyny", p. 251.

²⁷⁶³. No hi ha acord. David M. Halperin, diu que fou Charles Gilbert Chaddock, en traduir la *Psychopathologia sexualis* de Krafft-Ebing. Vegeu, **One Hundred Years of Homosexuality**, p. 15. Però Symonds la utilitza des de la primera pàgina de *A Problem in Greek Ethics*, escrit l'any 1873. Hi ha també qui atribueix la paraula a Havelock Ellis, pels seus **Studies in the Psychology of Sex**, del 1897. Vegeu, Joan DeJean, **Fictions of Sappho: 1546-1937**, pp. 212-3.

En una carta del 1894, Wilde explica que Dorian, l'estrany personatge de la novel·la, era "what I would like to be -in other ages, perhaps"²⁷⁶⁴. Aquell altre temps era, de ben segur, la Grècia clàssica. Però, a més de les connotacions homosexuals i l'atractiu abassegador de Dorian, Wilde devia tenir en ment altres coses en batejar el personatge amb un nom que, com diu Paul Cartledge, no tenia cap tradició en el repertori onomàstic anglès²⁷⁶⁵.

3. Cap al final de la novel·la, Lord Henry replica a la Duquesa de Monmouth, que els noms són essencials; "it is a sad truth, but we have lost the faculty of giving lovely names to things. Names are everything"²⁷⁶⁶. L'ús dels noms, per a Wilde, permetia en realitat canviar i definir personalitats. En *The Importance of Being Earnest*, de l'any 1894, Jack Worthing era 'Ernest' quan es divertia a la ciutat, mentre a les imprecises sortides llibertines, Algernon els ha posat el nom en clau de 'Bunbury', la seva coartada per a poder portar una doble vida en pau. Aquí rau la importància de dir-se una cosa o una altra i de tenir certes etiquetes. Això és almenys el que diu Lord Henry en relació al nom de Dorian Gray: "From a label there is no escape"²⁷⁶⁷.

Quina fou l'etiqueta de la qual mai no se'n podrien lliurar Dorian Gray i els altres dos protagonistes? Possiblement de la de culpables. A despit de les advertències d'amoralitat en el pròleg del llibre, Wilde afirmà tot el contrari en la *St. James's Gazette* el 26 de juny del 1890: "... it is a story with a moral. And that moral is this: All excess, as well as all renunciation, brings its own punishment ..."²⁷⁶⁸. Tots estan condemnats: Hallward per manca de voluntat, Henry, per passiu i negligent, i Dorian per fatu i hedonista. En tot cas, els tres homes acusen el cop d'haver deformat l'*éros* platònic. Hallward sentia que podia haver rescatat Dorian de les urpes del voraç Lord Henry, ja que l'amor que sentia pel jove, "- for it was really love- had nothing in it that was not noble and intellectual. It was not that mere physical admiration of beauty that is born of the senses, and that dies when the senses tire. It was such love as Michael Angelo had known, and Montaigne, and Winckelmann"²⁷⁶⁹. Tot i el platonisme desinteressat del seu amor -"Hallward is what I think I am"²⁷⁷⁰-, no tingué, com Wilde amb Douglas, la capacitat de decisió per a esdevenir l'*erastés* re-conductor i ferm de la vida equivocada de Dorian Gray.

---

²⁷⁶⁴. Oscar Wilde, *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 116.

²⁷⁶⁵. Citat per Paul Cartledge, "The Importance of Being Dorian",

²⁷⁶⁶. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 161.

²⁷⁶⁷. Citat per Paul Cartledge, "The Importance of Being Dorian", p. 9.

²⁷⁶⁸. Citat per Peter Faulkner, en la introducció a la seva edició de *The Picture of Dorian Gray*, p. x.

²⁷⁶⁹. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 100.

²⁷⁷⁰. Oscar Wilde, *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 116.

Lord Henry, en canvi, patia d'un comodisme vital i d'una deformació platònica que rebaixava els seus actes. No li mancaven ni l'enginy ni la sensibilitat hel·lènica en admirar l'encant de Dorian: "Grace was his, and the white purity of boyhood, and beauty such as old Greek marbles kept for us"²⁷⁷¹. Tanmateix, el seu sentit de la pederàstia era egoista, agressiu i, al meu entendre, exageradament fàl·lic: "There was something terribly enthralling in the exercise of influence ... To project one's soul into some gracious form, and let it tarry for a moment; to hear one's own intellectual views echoed back to one with all the added music of passion and youth ... He would seek to dominate him ... make that wonderful spirit his own ..."²⁷⁷². Amb el seu estil penetrant i cínic, Henry aconsegueix de pertorbar i d'atreure Dorian Gray, però ni el conquesta ni l'ajuda; ans al contrari, l'acaba d'enfonsar. Henry, doncs, -"what the world thinks me"²⁷⁷³-, sembla més aviat un amant platònic a l'inrevés i el seu amor fracassa, malgrat els trets platònics que traspua.

Dorian, en el seu paper d'*erómenos*, difícil i irremeiablement degenerat, és conscient de la passió que desperta en aquells homes, però tot i la seva ambigüitat i el seu nom, encara no està preparat per les grandeses de l'Afrodita urànica: "Would there ever be someone who would fill him with a strange idolatry?"²⁷⁷⁴. I, ni es deixa socórrer, ni esdevé una influència positiva en els seus dos admiradors. L'amor homoeròtic no té futur en la novel·la i una sensació de final terrible planeja sobre aquest desarticulat triangle: "There seemed to him to be something tragic in a friendship so coloured by romance"²⁷⁷⁵. Dorian, en certa mesura aprofundeix en la seva maldat arran de la lectura del llibre verinós que li regalà Henry, i que podria tractar-se de l'*A rebours* de Huysmans. Però el present arribà passada la meitat de la novel·la, i Dorian Gray ja tenia estructurada la seva escala de valors pregonament anti-platònica: "There were moments when he looked on evil simply as a mode through which he could realize his conception of the beautiful"²⁷⁷⁶. El sensualisme i l'amoralitat de l'anti-heroi de la novel·la el fan trencar amb aquell binomi sagrat del platonisme: la idea de la Bellesa conjuminada amb la del Bé. Dorian Gray és un producte malformat de la fi de segle i dissenyat més aviat per moure's entre unes sinuoses ruïnes gòtiques que no pas en la simetria d'un temple grec.

La moralitat de la novel·la és, com digué el mateix Wilde, que cal evitar la *hýbris*, des de qualsevol extrem. No n'hi ha prou, d'entendre el platonisme o de tenir vel·leïtats

²⁷⁷¹. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 100.

²⁷⁷². *Ibid.* pp. 31-2.

²⁷⁷³. Oscar Wilde, *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 116.

²⁷⁷⁴. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 97.

²⁷⁷⁵. *Ibid.* p. 98.

²⁷⁷⁶. *Ibid.* p. 122.

filosòfiques. Lord Henry era un home especulatiu i gens superficial, però la seva inquietud metafísica per a la qual Dorian Gray era un revulsiu interessant, va romandre en la mera observació i no generà en ell cap casa de pensament des de la qual poder fer alguna proposta: "soul and body, body and soul -how mysterious they were! ... Was the soul a shadow seated in the house of sin? Or was the body really in the soul, as Giordano Bruno thought? The separation of spirit from matter was a mystery, and the union of spirit with matter was a mystery also"²⁷⁷⁷. A desgrat de tantes reflexions li mancà serenitat per a suportar l'abstracció de la filosofia.

4. Tot tornant al comentari de G. Wilson Knight, citat al començament d'aquest capítol, segueixo pensant que **The Picture of Dorian Gray** no és realment "the subtlest critique of the Platonic Eros ever penned"²⁷⁷⁸. Abans que una crítica del platonisme, sembla més aviat un atac velat al mateix esteticisme de Pater i Wilde. Segons la meua opinió però, Wilde, no es planteja mai, com Symonds l'eventualitat de jutjar si l'amor grec de Plató era una filosofia adient o no. Tal vegada perquè no es prenia les teories literalment. Tot depenia del goig intel·lectual que li produïssin en sentir-les i de la felicitat pròpia i somniada que aquestes podien evocar-li: "I never quarrel with actions. My one quarrel is with words. That is the reason I hate vulgar realism in literature"²⁷⁷⁹. Wilde, finisecular i crític, assenyala altres possibilitats i perills que Plató, menys neurotitzat, no havia previst -"I discern great sanity in the Greek attitude"²⁷⁸⁰-, potser perquè en la Grècia clàssica no existia l'*ennui* ni la puixança antropocèntrica d'una fi del XIX com la britànica.

El **De Profundis** fou la prova més palpable de la seva constància i aprecí pel platonisme, malgrat el final infeliç de la història. I tot extremant la línia argumental i fent-la paral·lela a la llarga carta a Douglas, podríem insinuar que el **Dorian Gray** fou com una mena de campana d'admonició contra la instrumentalització incorrecta de l'ètica platònica. Al capdavant, el mateix Wilde, en una carta a Robert Ross de febrer del 1898, derrotat i sense recursos, afirma sense embuts; "To have altered my life would have been to have admitted that Uranian love is ignoble. I hold it to be noble- more noble than other forms"²⁷⁸¹. Ell hauria volgut ser Dorian Gray si hagués nascut en un altre temps, diu. Segurament ni ell ni els seus personatges haurien viscut els seus amors amb tant de conflicte immersos, com estaven, en un univers filohel·lènic i homòfob alhora. A la llum d'aquestes reflexions,

---

²⁷⁷⁷. *Ibid.* p. 50.

²⁷⁷⁸. G. Wilson Knight, "Christ and Wilde", en Oscar Wilde, *A Collection of Critical Writings*, p. 143.

²⁷⁷⁹. Oscar Wilde, *The Picture of Dorian Gray*, p. 161.

²⁷⁸⁰. Oscar Wilde, "De Profundis", en *Selected Letters*, p. 237.

²⁷⁸¹. Oscar Wilde, *Selected Letters of Oscar Wilde*, p. 327.

esdevé molt significativa una de les al·legacions del temperamental Bossie-Douglas, quan l'any 1896 escriu una de les reflexions més interessants que publicà: "had I the good fortune to live in Athens in the time of Pericles, the very conduct which at present has led to my disgrace would then have resulted in my glory"²⁷⁸².

Mentrestant, els versos de "l'amor que no gosa dir el seu nom" de Lord Alfred Douglas acaben essent una cruel premonició i una ironia alhora. El professor de grec en el Maurice de Forster prohibeix l'esment d'aquell amor, i el mateix Maurice confessa ser "an unspeakable of the Oscar Wilde sort"²⁷⁸³, però són silencis amb paraules. Després dels judicis d'Oscar Wilde, es parlava més que mai d'allò que no s'havia de parlar, amb tots els noms grecs i anglesos que conformaren un ja ric repertori. La mare de l'heroic T. E. Lawrence "would not have Wilde's name mentioned by her undergraduate sons, especially in front of a girl"²⁷⁸⁴, però, malgrat els esforços materns, Lawrence d'Aràbia sucumbí també al verí grec. Els personatges principals d'aquesta tesi van morir abans dels judicis de Wilde, i jo em pregunto què n'haurien dit o fet Grote, Jowett, Pater i Symonds d'haver-los presenciats. L'ur món i l'ur comprensió del platonisme hauria canviat en proporcions diferents, però com hauria viscut cadascú la crisi moral d'aquell moment? Només una reconstrucció imaginària podria proposar-ne una resposta, que sempre fóra incerta. Wilde despertà moltes hipòtesis, però fou també causa de realitats importants.

A més del símbol que Wilde ha esdevingut en les lluites per les llibertats humanes i sexuals contemporànies, i de ser finalment rebut aquest 1995 en el si de l'Abadia de Westminster, on jeuen des de sempre altres poetes de vides tan o més llicencioses que la seva, Wilde té un altre gran mèrit afegit al patrimoni de la seva obra: la reinterpretació i la presentació innovadora que elaborà de la cultura grega i del platonisme, puix que rescatà aquells aspectes que el sistema acadèmic oxonià es negava a acceptar i que eren claus per a l'existència emocional i social de Wilde i tants d'altres. A Oscar Wilde li costà la llibertat i en bona part la vida, però fou fidel a una de les seves lletanies que més remarcava: "The Supreme vice is shallowness"²⁷⁸⁵. Es reclogué en la seva singular intel·ligència, poblada d'efebes exquisits, Platons sofisticats, temples dòrics, perfums exòtics, llibres singulars, companys refinats i amables, i tota la fantasia hel·lènica que aprengué a Oxford amb il·lusió, i que assimilà en la maduresa amb escarment i amargura.

---

²⁷⁸². H. Montgomery Hyde, *The Trials of Oscar Wilde*, p. 345.

²⁷⁸³. E. M. Forster, *Maurice*, p. 50, i p. 139.

²⁷⁸⁴. Alan Sinfield, *The Wilde Century*, p. 125.

²⁷⁸⁵. La frase es repeteix reiteradament en Oscar Wilde, "De Profundis", en *Selected Letters of Oscar Wilde*, pp. 154, 170, 177, 197, i 236.

A MANERA DE CONCLUSIONS i EPÍLEG

"Good-bye the Platonic sieve of the Carnal Man
But good-bye also Plato's philosophising;
I have a better plan
To hit the target straight without circumlocution".
Louis MacNeice, *Autumn Journal* 2786

What then? sang Plato's ghost. What then?"
W.B. Yeats, *Last Poems* 2787

Quan en el títol d'aquesta tesi vaig optar per al·ludir a l'*experiència* platònica en l'Anglaterra del Dinou en comptes de referir-me al *platonisme* o *tradició platònica*, la meua fita era accedir a un àmbit més ampli que el purament filosòfic o acadèmic; volia en efecte, abastar també aspectes vitals que conformen la peculiar però rica *fortuna* de Plató en la cultura britànica vuitcentista. A més d'utilitzar el vocable *experiència* en el sentit aproximat anglès de *vivència digna de memòria*, pretenia aclarir que la meua recerca no versava exclusivament sobre la "Platonic scholarship" o l'evolució erudita dels estudis de Plató a Oxford i Cambridge, ni tampoc sobre una escola concreta de pensament que es definís en termes platònics espiritualistes, com podia haver estat el cas dels Cambridge Platonists -o "Plotinists" com els anomenava Coleridge²⁷⁸⁸- del segle XVII. Jonathan Barnes, del Balliol College actual, suggereix que Gray, Shelley i els poetes romàntics que integraren el platonisme en la seva poesia no podien haver influït directament en les recerques filològiques de Riddell i Campbell en el Balliol victorià, car les aproximacions de poetes i filòsofs són dissemblants²⁷⁸⁹ és evident que es tracta de línies de treball diferenciades i que, en un cert

---

2786. Louis Macneice, "Autumn Journal II", en *Selected Poems*, (London: Faber and Faber, 1943), p. 65.

2787. W. B. Yeats, "What then?" de *Last Poems*, en *Yeats Selected Poetry*, p. 184.

2788. Cf. C.A. Patrides, *The Cambridge Platonists*, p. 3.

2789. Jonathan Barnes sota l'àlies de M. R. Stopper, "Greek Philosophy and the Victorians", en *Phronesis*, p. 278.

sentit, tant Mario Praz²⁷⁹⁰ com T.S. Eliot²⁷⁹¹ encerten en advertir que la filosofia i la sensibilitat creativa segueixen vies autònomes i desvinculades.

Nogensmenys, en traçar el camí entre el platonisme de Thomas Taylor i el de Walter Pater i els estetes, jo he volgut presentar i examinar la història d'una idea amb les seves variants al llarg de tot un segle, i les diverses imatges del món que acompanyà, en conjuminació amb un interès notable però divers per Grècia. D'una banda, he intentat demostrar que la sentència expressada per John Stuart Blackie, Nietzsche o Borges -entre d'altres seguidors del tòpic- contra la possible participació britànica en un pensament de tipus platònic és inexacta: Blackie parla de tarannàs incompatibles, Nietzsche d'ineptitud filosòfica i Borges afirma que, tret d'alguns grans poetes com Shakespeare, Milton o Keats, la idiosincràcia britànica es resisteix a abstrure i a especular idealment. En la base d'aquestes afirmacions rau la creença arrelada -i justificada- d'un interès pràctic i concretiu que dominaria la mentalitat britànica, representada amb més naturalitat pels pensaments d'Aristòtil, Bacon i els empiristes, per exemple.

És innegable que la història de la filosofia moderna deu molt a l'empirisme anglès i és cert també que se sent menys afectada pels esforços finiseculars dels idealistes T.H. Greene i F.H. Bradley. Però, en generalitzar sobre el pragmatisme britànic, hom veu només un aspecte de la qüestió i oblida, per posar un cas, que, a més dels paradigmes poètics, John Scotus Erigena fou el primer introductor i traductor del Pseudo-Dionisi al llatí en el segle IX, i que els Cambridge Platonists conreaven una metafísica hereva del neoplatonisme florentí i de les crítiques cartesianes a l'empirisme. Encara que el neoplatonisme no tingué un ressò important a Anglaterra en els segles següents a l'esmentada agrupació de Cambridge, Coleridge estudià Plotí a través de la tradició platònica i des de Spinoza, i Jowett i els seus col·legues de la Broad Church es declararen hereus de l'antidogmatisme dels Cambridge Platonists. Finalment, serien Mackenna, Yeats i W.R. Inge en la primera part del segle XX els qui, des de la filologia, la poesia i la religiositat, rescabarien Plotí de l'oblit britànic.

Això no obstant, ultra aquestes mostres d'interès filosòfic contemplatiu, estic d'acord amb W.K.C Guthrie quan adverteix: "The abandonment of transcendent Forms doesn't

---

²⁷⁹⁰. Mario Praz, *La Carne, La Morte e il Diavollo nella Letteratura Romantica*, p. 8 : "La via seguita dalle correnti di fede religiosa (e filosofica) è differente da quella per cui s'effetua l'educazione della sensibilità".

²⁷⁹¹. T. S. Eliot, *The Use of Poetry and the Use of Criticism*, pp. 8-9: "I believe that for a poet to be also a philosopher he would have to be virtually two men; I cannot think of any example of this thorough schizophrenia ... "

imply giving up Platonism"²⁷⁹². Fins i tot si per platonisme s'entén exclusivament idealisme o la convicció que existeix una dimensió abstracta més enllà del flux passatger de les coses, hi ha a la cultura anglesa del segle XIX ments poderoses i inquietes com les de Coleridge, Shelley, Keats, Jowett, Pater o Wilde que cercaven un coneixement penetrant de la realitat darrera de la mera experiència immediata. Quelcom de diferent és afirmar que tots aquests personatges -i d'altres aquí comentats- creien efectivament en l'existència d'essències arquetípiques *externes* a l'intel.lecte humà. Però no es pot demanar ortodòxia platònica en una època tan llunyana del platonisme original, ni confrontar sistemàticament les pràctiques filosòfiques occidentals amb el grau d'abstracció de la metafísica i la filosofia alemanyes.

D'altra banda, la barrera infranquejable entre l'art i la filosofia no es correspon amb la *Weltanschauung* vuitcentista. Aquella esquizofrènia intel.lectual que Eliot demana escèpticament al filòsof-poeta no era en el primer quart de segle tan estranya ni forassenyada, malgrat els retrets d'alguns puristes com Keats que reivindicaven una poesia despullada d'especulació²⁷⁹³. Durant la primera part del segle, la influència del filòsof atenès es deixà sentir precisament en l'àmbit de la creació poètica, fora de l'acadèmia i de la *intelligentsia* oficialista, afavorida per la fascinació que despertaren les escultures de Fídias o *Elgin Marbles* en el Museu Britànic. Encara que molts crítics contemporanis vegin amb recança la barreja de filosofia i poesia el Romanticisme la dugué a terme. El textos ho evidencien clarament. El Plató ocultista i místic de Taylor podia certament trobar-se lluny de la realitat atribuïda al Plató històric, però responia a una estètica que conreava els elements sobrenaturals i reaccionava vivament contra els excessos racionalistes de la il.lustració.

Així, Jean Paul, Novalis²⁷⁹⁴ i en general el Romanticisme germànic, igual que Coleridge, De Quincey, Shelley i Pater a Anglaterra, no veieren cap incompatibilitat entre el pensament filosòfic i el poètic. Des de Sir Philip Sidney en l'Anglaterra isabelina fins a Oscar Wilde, Plató era apreciat gairebé unànimement com a poeta i moralista per uns, com a filòsof per altres, com a racionalista i àdhuc sofista pels restants, sempre segons la procedència intel.lectual del lector. El mateix Coleridge, inspirant-se en Goethe, aplicà una

---

²⁷⁹². W.K.C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, vol. VI, p. 8.

²⁷⁹³. Cf. El text de Keats sobre la "negative capability", en *The Letters of John Keats*, p. 43, i p. 74: "I shall never be a resoner because I care not to be in the right".

²⁷⁹⁴. Novalis, "Fragments de 1798", en *Oeuvres Complètes* vol. II, p. 106, frag. 81: "*la philosophie est la théorie de la poésie*"; i, "Fragments préparés pour de nouveaux recueils", en *ibid.* p. 55, frag. 28: "Le poète, sans philosophie, est incomplet ...". Pel que fa als autors anglesos, a excepció d'un tractament lleuger de De Quincey a propòsit des seus estudis de filosofia alemanya, la *Biographia Literaria*, *A Defence of Poetry*, i *The Renaissance i Plato and Platonism* de Pater, per posar només uns exemples, han estat prou comentats en la tesi com per fer en aquestes conclusions més mencions concretes.

antinòmia filosòfica per entendre el món que l'envoltava i que observava amb els seus ulls de poeta i pensador. Les persones, generalitzava Coleridge -reiteradament com hem vist-, neixen platòniques o aristotèliques, i "the difference between Aristotle and Plato is that which will remain as long as we are men and there is any difference between man and man in point of opinion"²⁷⁹⁵.

L'influx de Plató en la literatura no fou un fet exclusiu del Romanticisme, tot i que va ser durant aquesta etapa primerenca quan potser nasqueren les arrels que aprofitarien després els filoplatònics victorians. L'aliança entre la filosofia i l'estètica romàntiques pot haver quedat segellada en la literatura britànica des de començaments del Dinou aquell dia en què segons De Quincey, ell i Coleridge admiraven les **Antichità Romane** de Piranesi, i el poeta dels llacs explicava al confés fumador d'opi el caràcter claustrofòbic i angoixant de les inacabables i laberíntiques escales del gravador italià en l'altra gran sèrie d'aiguaforts anomenada **Carceri d'Invenzione**. La presència diminuta de l'artista dibuixat subtilment en cada tram de les immenses i vertiginoses escalinates que s'enfilaven vers un espai tenebrós i insondable en les altures suggeriren a De Quincey la sensació de cerca insadollable, no exempta de gosadia temerària de *hybris*. Però, alhora, percebé quelcom de semblant en el *thauma* filosòfic que Plató i Aristòtil²⁷⁹⁶ havien assenyalat com el detonador de l'activitat filosòfica: "horror seemed absorbed for a while in sheer astonishment ... Over every form, and threat, and punishment, and dim sightless incarceration, brooded a killing sense of eternity and infinity"²⁷⁹⁷.

Coleridge, un altre explorador de l'invisible, resumí l'any 1825 la gran troballa dels filòsofs grecs: "In Wonder All Philosophy began: in Wonder it ends: An admiration fills up the interspace. But the first wonder is the offspring of Ignorance..."²⁷⁹⁸. A desgrat de la seva imperfecta traducció del grec, Thomas Taylor oferí al Romanticisme el primer contacte directe amb un filòsof diferent de la línia pragmàtica i empírica establerta a Anglaterra per Bacon, Hobbes i Locke. Es tractava d'un filòsof, tan valuós o més que Aristòtil marcat com els poetes del Dinou per la incertesa i el conflicte, i que practicava una retòrica refinada i elegant per presentar certes tortuositats pròpies de l'ànsia de saber. La traducció dels diàlegs platònics iniciada parcialment per Floyer Sydenham i completada per Taylor fins a la seva

---

²⁷⁹⁵. S. T. Coleridge, *The Philosophical Lectures*, pp. 186-7.

²⁷⁹⁶. Cf. Teetet 155d, i *Metafísica* 982b.

²⁷⁹⁷. Thomas De Quincey, *Confessions of An English Opium-Eater*, (London: Henry Frowde, 1903), p. 261.

²⁷⁹⁸. S. T. Coleridge, "Aphorisms on Spiritual Religion", en *Aids to Reflection, and, The Confessions of an Enquiring Spirit*, New Edition, Revised, (London: George Bell & Sons, 1884), p. 156.

publicació l'any 1804, fou la porta d'accés al platonisme en l'Anglaterra romàntica, i té a més el mèrit de ser la primera versió integral de Plató a una llengua moderna, després de la italiana de Dardi Bembo en el Renaixement. Per raons desconegudes, però, l'edició de Taylor en cinc volums no circulà gaire i fou en certa manera segrestada pel seu responsable financer, el Duc de Norfolk, amic personal de Shelley.

Tanmateix, hi havia un volum més assequible de Thomas Taylor que contenia el **Cràtil**, el **Fedó**, el **Parmènides** i el **Timeu**, i que fou trobat en les biblioteques particulars de Wordsworth i Shelley²⁷⁹⁹ respectivament. En el decurs d'aquesta tesi he intentat de provar que, tot i el baix nivell de la versió dels diàlegs platònics, Taylor corroborà i magnificà una imatge de Plató que, d'un cantó, s'adeia amb els prejudicis d'ordre del Classicisme contra el Romanticisme i, d'un altre, aconseguia d'omplir el buit de la foscor existencial dels romàntics, a més de revestir l'entorn, com desitjava Novalis, amb un caire misteriós²⁸⁰⁰. Però, ja sigui per l'idealisme inherent al pensament de Plató a repèl de les filosofies de començaments del Dinou -malgrat el nou gust per l'hel·lenisme-, o per l'escassa credibilitat del seu portaveu, el fet és que, en la primera meitat del segle Plató no aconseguí d'atreure ni l'admiració ni tan sols l'interès de les figures estel·lars de la intel·lectualitat britànica, tret dels Mill, pare i fill.

Fou en el període victorià quan la moda hel·lènica arribà a l'art i l'arquitectura i el pensament grec era absorbit per la vida acadèmica, fins feia poc limitada a una versió cristianitzada i llatina d'Aristòtil. Nogensmenys, la coincidència en l'espai i en el temps de l'admiració massiva pels *marbres d'Elgin* -representants magnífics de l'escultura clàssica a Anglaterra- i el coneixement profund del pensament fi i erotitzat de Plató, generà les diferents facetes del platonisme victorià: des del moralisme platònic -anti-sexual- de Jowett, fins a la sensualitat exquisida i homoeròtica del platonisme de Pater i els estetes. Per tal que Plató pogués entrar de manera definitiva als *curricula* oxonians dels Greats l'any 1872²⁸⁰¹, el seu recorregut anglès fou llarg i sinuós. Començà en la clandestinitat de principis de segle, eclipsat per Aristòtil, oblidat per la ignorància i reprimat per l'aprensió. No obstant, el creixent *Gusto Greco* i la necessitat d'una renovació en el si de la universitat dels models llatins gastats afavoriren l'estudi més seriós de la filosofia i per tant el redescobriments de

---

2799. Frank B. Evans, "Thomas Taylor, Platonist of the Romantic Period", *PMLA*, LV, 1940, pp. 1060-79.

2800. Novalis, fragment 97, *Oeuvres Complètes* vol. II, p. 66.

2801. Jonathan Barnes sota l'àlies de M.R. Stopper, "Greek Philosophy and the Victorians" en *Phronesis*, p. 278.

Plató, que passa a ser un predilecte de *Literae humaniores*, puix que els seus "sublime guesses and far reaching especulations suited the spirit of the awakening age"²⁸⁰².

Mentrestant, George Grote, pensador utilitarista i germanòfil, *independent* dins dels cercles acadèmics victorians, publica el 1865 un gran treball sobre Plató, certament especial i suspicax, però extremadament rigorós. A despit del seu tarannà racionalista i fred, **Plato and the Other Companions of Sokrates** -de factura marcadament germànica-, constitueix una crida poderosa a l'interès en el platonisme, i posa les bases per a un corrent crític de la política i l'idealisme platònics que coexistí paral·lelament amb el Plató moral i dogmàtic de Jowett i culminà en el segle vint amb el primer volum de **The Open Society and its Enemies** de K. R. Popper, publicat significativament en acabar la Segona Guerra Mundial.

El platonisme arrelà en el regnat de Victòria dintre i fora de les aules. La influència posterior de Jowett el convertí en una filosofia *de caelo devocata*. Ni Galton, ni Shaw, ni Symonds, no van ser platònics ni menys encara *platonistes* però tots ells, bé que en grau diferent, reberen l'impacte intel·lectual de la filosofia de Plató, fins i tot quan el desqualificaren. La teoria de les idees conté el cor de la filosofia platònica i determina la seva aproximació a la realitat, però rebutjar o adaptar la metafísica de Plató a termes immanents, com fou el cas dels estetes, no implica, com diu Guthrie, una ruptura amb el platonisme. La grandesa del pensament de Plató rau en el fet que, malgrat les seves contradiccions i girs experimentats al llarg dels anys, cada aspecte conserva sempre un grau digne de congruència i no requereix d'una acceptació integral del tot per tal d' ésser apreciat o adoptat.

La pluralitat d'opcions del platonisme explicaria la paradoxa de la diversitat de seguidors de Plató, ja que, en els darrers vint-i-cinc anys del Dinou britànic, hom, observa certs *platonistes* que semblen més aviat aristotèlics *malgré soi*. Jowett se sentia pregonament platònic, però detestava la metafísica, no es mostrava especialment afecte a la dialèctica i era per damunt de tot un home d'acció. Mark Pattison, en canvi, el Master del Lincoln College i antagonista aristotèlic de Jowett, es presenta com a molt més contemplatiu i teorètic, tot i que reivindicava el regnat d'Aristòtil a Oxford. La disjuntiva de Coleridge i Borges entre platonisme o aristotelisme com a opcions vitals excloents és seductora però fictícia. El dilema sol venir per part d'aquells que es creuen en el bàndol platonista o que hi volen pertànyer, ja que els aristotèlics, en teoria, no es perden en divagacions. Ésser, doncs,

---

²⁸⁰². La frase és de J.A. Symonds referida al Renaixement italià, però es pot aplicar a la fase renovada d'Oxford que Symonds conegué. Citat per Linda Dowling, **Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford**, p. 84.

platònic pur o *platonista* de soca-rel, requeriria un grau de coherència i constància gairebé inassolible. Pater fou més realista i preferí parlar de "Platonic temper" abans que de platonisme, tot referint-se a un tarannà meditatund, al marge dels punts de vista que pogués contenir.

Per tant, ignorar els aspectes metòdic, estètic, polític o eròtic de la filosofia de Plató amb l'excusa que són punts secundaris en la seva filosofia és aplicar un criteri selectiu, parcial i no del tot justificat. L'autoria platònica de temes com la dialèctica, l'autoritarisme, l'elitisme, l'eugènèsia i la sexualitat és inqüestionable, car formen part del conjunt de conceptes que hom anomena platonisme per més incòmodes i polèmics que puguin resultar actualment. Aquestes nocions foren ensenyades, interpretades i manipulades en una Anglaterra victoriana que ignorava possiblement l'amenaça atterridora del totalitarisme, però que alguns com George Grote van aconseguir d'entreveure i d'advertir amb poc èxit. Una aurèola de santedat envoltava el Plató dels anys setanta i era difícil de creure que, tot i la seva titànica erudició, Grote no estigués parlant com a polític radical abans que com a crític objectiu de filosofia. Plató s'estava transformant, per obra d'un Jowett també partidista, en un victorià exemplar, ordenat, disciplinat i gelós del benestar moral del seu poble, llevat d'uns *petits defectes de forma* que el gran traductor qualificà de "mainly a figure of speech which no one interpreted literally"²⁸⁰³. Jowett es referia a l'éros platònic.

La implantació definitiva de Plató a Oxford per part de Benjamin Jowett, Master de Balliol i gran protagonista d'aquesta tesi, determinà l'ingrés del platonisme en l'oficialitat curricular i la seva gairebé immediata influència en la concepció política imperialista de la mentalitat de la classe en el poder. És a partir del Jowett del Balliol que Plató esdevé un filòsof de màxima importància, capaç d'enfrontar-se i superar el seu teòric rival Aristòtil. Tanmateix, aquest Plató universitari, dissenyat per substituir els evangelis i la trona, i superior en força i persuasió al Plató nòrdic de Grote, produí al capdavant un doble efecte que mortificà greument Jowett i els seus seguidors. Fos per causa de l'evidència clara i neta de l'homoeotisme platònic, del sistema acadèmic dels "Oxford tutorials" - el seguiment individualitzat de l'estudi de cada alumne per un tutor-, o totes dues coses alhora en un context totalment masculí, la qüestió és que l'últim quart de segle va veure el naixement d'un Plató eclèctic, escèptic, sensual, hedonista, cercador d'una "irresistible truth ... elusive,

---

²⁸⁰³. The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters, p. 100.

provisional, contingent, a matter of various approximation"²⁸⁰⁴, i particularment atret pels seus congèneres.

El Plató de Pater, Symonds i Wilde, aliè a la política i al civisme, pregonament homosexual i exquisidament *touché* per la bellesa, revelà la base pederàstica i eròtica de la seva filosofia, a despit dels afanys de Jowett per amagar o rebaixar la importància d'una pràctica tan inoportunament il·lustrada en el **Convit**, el **Fedre** i el **Càrmides**. Cap a la fi de segle, una autèntica onada de literatura homoeròtica, que va des de la poesia fins als tractats sobre l'amor grec passant per contes i àdhuc memòries personals, prengué el respectable Plató com a punt de referència teòric, i els joves i bells Alcibiades, Càrmides i Fedó com a objectes de desig o símbols de bellesa masculina per a admiradors masculins. L'amor entre homes troba una justa estratègia de dignificació en el filòsof estudiat a l'escola i a les facultats d'humanitats, i el model de relació sorgeix del discurs de Pausànias al **Convit** i de l'inspirat **Fedre**: els homes que estimen els homes són superiors perquè llur amor produeix idees i ennobleix. Al capdavall, els homes eren superiors a les dones en la Grècia clàssica, i ¿per què no també encara en l'Anglaterra victoriana, quan llurs reclamacions de paritat amb la població masculina resultaven enutjoses per a la majoria? De tota manera, els estetes i amants platònics finiseculars no aconseguen de convèncer ni la societat ni la mateixa universitat que els ha format i iniciat en l'amor grec i el culte a Grècia.

Gradualment, els mots *platònic*, *platonista* i *socràtic* degeneren i, juntament amb ells, neix tota una gamma d'apel·latius grecs que denominen els homosexuals de tots dos sexes, amb gran predomini del masculí. En la condemna a Oscar Wilde hom creu sentir els ecos de les dures sentències de Jowett, exponent màxim del platonisme però el primer a atacar el *vici grec* en les seves tres edicions de Plató entre 1871 i 1892. Una mostra ben coneguda d'aquesta actitud és l'escena del capítol 8 del **Maurice** de Forster on un repressor Mr. Cornwallis ordena a un alumne: "Omit: a reference to the unspeakable vice of the Greeks"²⁸⁰⁵. A la fi de segle, a mesura que els estudis clàssics augmentaven en qualitat, el platonisme perdia popularitat i esdevenia sospitós de corrupció i sodomia. Plató tornava a ser inassequible, una porta tancada al gran públic, especialment després del gran discurs platònic *pro vita sua* de Wilde a l'Old Bailey, l'any 1895. Però el domini recent de Plató no havia estat endebades, i encara que, a igual que un segle enrera, tornava a minvar en autoritat i atracció, en els cercles acadèmics oxonians i britànics, hereus directes i indirectes de Jowett i del seu antagonista aristotèlic Mark Pattison, s'havia gestat una veritable indústria filològica i

---

²⁸⁰⁴. Walter Pater, **Plato and Platonism**, p. 187.

²⁸⁰⁵. E. M. Forster, **Maurice**, p. 50.

filosòfica de Plató i Aristòtil, alhora que s'iniciava lentament una recerca del pensament grec en general.

L'Anglaterra eduardiana va veure l'edició del text encara avui definitiu de Plató, establert per John Burnet de St. Andrews entre 1900 i 1907. L'idealista Alfred Edward Taylor, company de Burnet a l'esmentada universitat escocesa plantejà la continuïtat entre el pitagorisme, Sòcrates i Plató, i tractà, doncs, de manera definitiva el problema de la qüestió socràtica en **Varia Socratica** el 1911, i **Plato the Man and his Work** el 1926. A Cambridge brollaven figures de relleu com G.E. Moore, un filòsof que escrivia en clau platònica i que tingué una gran influència sobre el grup de Bloomsbury a partir del seu **Principia Ethica** del 1903, on exhortava a la recerca de l'amor i la bellesa: "the love of love, is far the most valuable good we know, and far more valuable than the mere love of beauty, yet we can only admit this if the first be understood to include the latter"²⁸⁰⁶.

Els noms d'Alfred North Whitehead i Bertrand Russell no necessiten presentació. Malgrat la dificultat dels seus textos, Whitehead palesà una gran admiració per l'abstracció del pensament platònic: "His personal endowments, his wide opportunities for experience ... his inheritance of an intellectual tradition not yet stiffened by extensive systematization, have made his writings an inexhaustible mine of suggestion"²⁸⁰⁷. La seva definició de la tradició filosòfica occidental com una sèrie de notes a Plató va entusiasmar i despertar la curiositat de molts lectors pel platonisme, entre els quals, el seu contemporani W.B. Yeats²⁸⁰⁸. L'encís de la famosa sentència de Whitehead rau en el fet que, com Coleridge, al·ludeix sobretot al demble mental i emocional del platonisme: "I do not mean the systematic scheme of thought which scholars have doubtfully extracted from his writings. I allude to the wealth of general ideas scattered through them"²⁸⁰⁹. Quant a Russell i encara que no s'identificà personalment amb Plató, els seus testimonis i experiències de les dificultats de la filosofia platònica foren enriquidors: "Yes, Plato is wonderful", escriu a Ottoline Morrell l'any 1913, tot i que hi afegeix intuítiu: "But he is not intimate to me - I haven't enough urbanity for him. And I have begun to feel just a hint of the mediaeval prison-house in his authoritativeness and insistence on ethics as against science"²⁸¹⁰. Convé recordar de bell nou, encara que ho he comentat un xic més *in extenso* en la tesi, que l'any 1920, en **The Practice and Theory**

2806. G. E. Moore, **Principia Ethica**, (Cambridge University Press, 1948), p. 204.

2807. Alfred North Whitehead, **Process and Reality, An Essay in Cosmology**, p. 39.

2808. *Ibid.* Whitehead *dixit*: "The safest general characterization of the European philosophical tradition is that it consists of a series of footnotes to Plato".

2809. *Ibid.*

2810. En **The Selected Letters of Bertrand Russell**, edited by Nicholas Griffin, vol. I: **The Private Years (1884-1914)**, p. 477.

of Bolshevism, Russell observà un paral·lel estructural entre el el partit comunista soviètic i La República de Plató²⁸¹¹, i que el 1944 fou convidat a participar en un debat sobre Plató i el nazisme en *The Journal of Education*²⁸¹², tot avançant així les tesis de Crossman i Popper sobre Plató i les dictadures totalitaristes.

Dels llibres més aviat ideològics i polítics de Richard Crossman (1937), i K.R. Popper (1945), n'he parlat àmpliament en els capítols pertinents. En aquestes conclusions n'hi ha prou de dir que llur contingut adquirí més valor i impacte per les dates en què foren publicats i el to de les crítiques que per la matèria en si, anunciada i entrevista en articles i treballs des de Grote fins a Russell. Amb tot, no hi ha cap mena de dubte que l'obra de Popper conserva encara la seva vigència i ha esdevingut un clàssic atípic però representatiu en la tradició britànica d'estudis platònics. El polèmic i molt divulgat **The Trial of Socrates** de I.F. Stone, del 1988, es situaria dins la línia anglo-saxona liberal i crítica del platonisme instaurada per Grote -que reconeix com a capdavanter²⁸¹³-, però curiosament no menciona Fite, ni Crossman ni el mateix Popper.

Pel que fa als treballs acadèmics sobre Plató en els darrers seixanta anys, hauríem de recordar el **Plato's Theory of Ideas** del colossal Sir David Ross, publicat l'any 1951, des de la seva perspectiva d'autoritat indiscutible d'Aristòtil i en enfrontament clar amb l'americà Harold Cherniss, autor d'un estudi monumental però inacabat del 1944 sobre **Aristotle's Criticism of Plato and the Academy**, que intenta invalidar els testimonis de l'estagirita sobre Plató. Cherniss, que argumentava que no hi havia prou base per suposar l'existència real de doctrines impartides oralment pel pensador atenès, tindria la seva resposta l'any 1967 amb **The Unwritten Philosophy**, de Francis M. Cornford. Des de Cambridge, investigant i propagant la tesi -que compartia amb els anteriors Burnet i Taylor-, segons la qual hi va haver una filosofia no escrita de Plató d'índole pitagòrica i religiosa, els treballs de Cornford han estat un veritable tombant en els estudis anglo-saxons i internacionals del platonisme.

Mentrestant, el 1962 i al Wadham College d'Oxford, el filòsof I.M. Crombie féu l'important esforç d'elaborar una presentació general del pensament platònic, **An Examination of Plato's Doctrines**, escrita amb una aproximació racionalista que ell

---

2811. Comentat en Francis M. Cornford, **The Unwritten Philosophy**, p. 65.

2812. Vegeu el meu capítol 13 de la Tercera Part, "Platonisme i racisme totalitari: una associació inapel·lable?". Cf. Carta de Bertrand Russell, en *The Journal of Education*, May 1945, p. 224.

2813. I.F. Stone, **The Trial of Socrates**, (London: Picador, 1988), p. 256, n. 32.

titlla d'aristotèlica²⁸¹⁴, i que té l'interès de concentrar-se en els aspectes epistemològics del platonisme. Des de l'àrea de la metafísica aplicada a la filosofia analítica i el llenguatge va néixer a Oxford l'anomenada Oxford Philosophy, hereva dels estudis de Moore, Russell i Wittgenstein a Cambridge, i de la qual Gilbert Ryle en fou una figura determinant. L'any 1966, Ryle publicà *Plato's Progress*, llibre que provocà controvèrsia, en asserir, per exemple, en contra de les tesis de Burnet i Taylor, que la metafísica platònica fou un producte propi de Plató i no heretat de Sòcrates. La recerca comparativa de Ryle sobre la dialèctica platònica i l'erística, tema tractat un segle abans per Grote, han tingut també un ressò apreciable. Dins del camp dels estudis clàssics, Kenneth Dover, del Corpus Christi College d'Oxford, publicà el gran estudi contemporani sobre l'homosexualitat grega, *Greek Homosexuality*, del 1978, i que fou la base dels estudis sobre la qüestió de Foucault i del més jove David M. Halperin, a més d'editar una edició modèlica del *Convit*, l'any 1980.

La primera meitat del segle vint britànic tampoc no perdé la tradició platònica afaïçonada per la literatura i la filosofia durant el període terior, en especial per l'herència idealista de la poesia romàntica. L'any 1914, Robert Bridges, poeta llorejat, publicava *The Fourth Dimension*, un dels poemes més platònics de la literatura anglesa, en el qual, inspirant-se en l'argument aristotèlic del *trítion ánthropon*²⁸¹⁵, plantejava encara la necessitat d'una quarta realitat platònica que pogués contenir els arquetipus: "Could Plato have avoided or denied it?"²⁸¹⁶, es demana amb incertesa. Borges recreà el tema l'any 1932 en "Avatares de la Tortuga"²⁸¹⁷ i afegeix que Plató havia previst l'objecció d'Aristòtil en el *Parmènides*²⁸¹⁸, però l'escriptor argentí no fa esment de les solucions proposades pel filòsof grec en *La República* i el *Timeu*²⁸¹⁹. El 1925, T.S. Eliot en fa un tractament lleuger tot i que subtil en *The Hollow Men*: "Between the idea/ And the reality /Between the motion /And the act / Falls the Shadow ... *This is the way the world ends ...*"²⁸²⁰. Eliot no cita Plató directament, però la font platònica és òbvia i el seu coneixement de la filosofia

---

2814. I. M. Crombie, *Análisis de les doctrines de Platón*, (Madrid: Alianza Editorial, 1979), traducció castellana de A.Torán y J.C. Armero, vol. 2. p. 559.

2815. Cf. *Metafísica* 990 b- 1079.

2816. Robert Bridges, "The Fourth Dimension", en *Poetical Works of Robert Bridges*, p. 442.

2817. Jorge Luis Borges, "Avatares de la tortuga", en *Discusión*, (Madrid: Alianza, 1983), pp. 111 i ss.

2818. *Parmènides* 131e-132b.

2819. *República* 597c i *Timeu* 31a, on Plató afirma la unicitat i caràcter absolut i transcendent de cada idea arquetípica, tallant així llur argumentable multiplicació mental. Cf. Cornford, *Plato and Parmenides*, p. 87 i ss.

2820. T. S. Eliot, *Selected Poems*, (London: Faber & Faber, 1982), p. 80.

grega està prou acreditat. De fet, Bertrand Russell el descriví durant la seva estada a Harvard el 1914 com a "proficient in Plato"²⁸²¹, encara que li vaticinà un futur gens afalagador.

D'altra banda, W.B. Yeats, que entre el 1881 i el 1883 es declarà "to be on the side of Plato and Socrates"²⁸²², i l'any 1926 encara deia que "I read for months every day Plato and Plotinus"²⁸²³, utilitzà de manera significativa el platonisme i el neoplatonisme per elaborar la seva pròpia imatge del món, com es palesa en l'assaig sobre la filosofia de Shelley²⁸²⁴ i en les seves diverses mencions de Plató - algunes de les quals he citat en el meu treball- des de *The Tower* fins el seu darrer poemari²⁸²⁵. I, mentre que amb la imminència de la Segona Guerra, Louis MacNeice, un altre irlandès, s'acomiadava de Plató i Hegel, puix que "They don't want any philosopher kings in England, / There ain't no universals in this man's town"²⁸²⁶, l'escocès Edwin Muir, en una època més tranquil·la, l'any 1959, es confessava platònic amb un to molt sentit, malgrat l'extinció inexorable de l'idealisme; "And now that time grows shorter, I perceive / That Plato's is the truest poetry, / And that these shadows / Are cast by the true"²⁸²⁷.

Fins i tot, després que el caràcter humà *canvià* el 1910, tal i com repetia sovint Virginia Woolf²⁸²⁸, ella mateixa recordà el 1925 que "Plato, of course, had the dramatic genius"²⁸²⁹, i poc abans en *Jacob's Room* havia aparellat "Plato ... cheek by jowl with Aristotle"²⁸³⁰ en el Museu Britànic. Posada en la disjuntiva de prendre partit entre els dos titans del pensament hel·lènic, va decidir -com la capdavantera Lady Jane Grey un matí ja famós del segle XVI²⁸³¹- d'esdevenir *platonista* i demanar la mateixa credencial als lectors potencials de la Hogarth Press, "addressed to no public save that which has in it the ghosts of

---

2821. Carta de Bertrand Russell a Lucy Donnelly, en *The Selected Letters of Bertrand Russell*, edited by Nicholas Griffin, vol. I: *The Private Years (1884-1914)*, (New York: Houghton Mifflin Company, 1992), p. 507.

2822. Extret de les *Memoirs* de Yeats, segons Brian Arkins, "Yeats and Platonism" en Baldwin & Hutton, *Platonism and the English Imagination*, p. 279, i Richard Ellmann, *Yeats: The Man and his Masks*, p. 28.

2823. Carta de Yeats a Sturge Moore, citada per Brian Arkins, "Yeats and Platonism" en Baldwin & Hutton, *Platonism and the English Imagination*, p. 280.

2824. "The Philosophy of Shelley's Poetry", de *Ideas of Good and Evil*. La meua font és l'antologia de Warner & Hough, *Strangeness and Beauty*, pp. 193-209.

2825. Cf. "Words for Music Perhaps" xiv, xxv; "Last Poems", entre d'altres.

2826. "Autumn Journal" I, sect. 13.

2827. Citat per Brian Arkins, "Yeats and Platonism" en Baldwin & Hutton, *Platonism and the English Imagination*, p. 289.

2828. Virginia Woolf, "Mr. Bennett and Mrs. Brown", en *Selections from her Essays*, (London: Chatto & Windus, 1966), p. 96.

2829. Virginia Woolf, "On Not Knowing Greek", en *A Woman's Essays*, p. 102.

2830. Virginia Woolf, *Jacob's Room*, (London: Triad Grafton, 1988) p. 105.

2831. Roger Ascham, *The Schoolmaster*, pp. 35-6.

Plato"²⁸³². No obstant, la vivència que tingué de Plató no fou només intel·lectual com és evident per algunes de les seves anècdotes familiars explicades en aquesta tesi a propòsit del platonisme victorià.

La relació ambivalent de Woolf amb Bloomsbury, en qualitat de membre del grup i dona alhora, despertà de ben segur la pròpia resposta sàfica a l'homosexualitat dels seus companys amb un ús del platonisme com a símbol homoeròtic, femení en el seu cas. En **Mrs. Dalloway**, per exemple, quan la protagonista reflexiona sobre la seva atracció confusa per les dones, en concret sobre un apassionament anterior per Sally Seton, situa les amigues a l'habitació llegint Plató al llit de bon matí²⁸³³. El tema tan emprat de l'androgínia, en la versió teòrica de **A Room of One's Own**, i la plasmació pràctica i experimental d'**Orlando**, podrien haver tingut alguna arrel platònica, ultra -i a través- la influència més directa de Coleridge, Keats i Pater, entre d'altres factors molt més contemporanis. Poc abans, en començar la dècada dels anys vint, D.H. Lawrence, en **Women in Love**, explicava l'origen dels sexes en termes gairebé idèntics als del Plató del **Convit**: "In the old age, before sex was, we were mixed, each one a mixture. The process of singling into individuality resulted in the great polarisation of sex ... But the separation was imperfect even then ..."2834

L'ambisexualitat en l'art i l'obsessió de produir literatura abans que concebre criatures era en part una herència de Pater i Wilde, però també un tema platònic, tractat especialment en el **Convit**, un dels diàlegs més citats en els darrers anys, a despit de la parquedat de Jowett. I, si l'**Orlando** de Woolf tenia en principi la mateixa rara capacitat del seu Bernard per a ser i pensar amb els dos gèneres²⁸³⁵ -com un dels éssers dobles de l'Aristòfanes platònic-, Lytton Strachey, amic íntim de l'escriptora i lector de Plató igualment²⁸³⁶, segueix aquesta línia en **Elizabeth and Essex**, en preguntar sobre el personatge de la gran reina del Renaixement: "Was she a man? ... she might have fancied herself, in some half-conscious dream, possessed of something of that pagan masculinity..."2837. També dins de Bloomsbury l'anomenada *salonière* Ottoline Morrell, més coneguda pel mecenatge que exercí que pels escrits autobiogràfics, però influent, era

---

2832. En Brenda Lyons, "Virginia Woolf and Plato: The Platonic Background of Jacob's Room", en Baldwin & Hutton, **Platonism and the English Imagination**, p. 290.

2833. Virginia Woolf, **Mrs. Dalloway**, (London: Triad Grafton, 1976) p. 39.

2834. D.H. Lawrence, **Women in Love**, p. 271.

2835. Virginia Woolf, **The Waves**, (London: Triad Grafton, 1977) p. 222.

2836. Cf. Barbara Fassler, "Theories of Homosexuality as Sources of Bloomsbury's Androgyny", p. 238.

2837. Lytton Strachey, **Elizabeth and Essex**, (New York: Harcourt Brace & Co. 1928), p. 29.

filohel·lenista i lectora sensible de Plató²⁸³⁸, que llegia i discutia seriosament amb el seu company Bertrand Russell. Encara en cercles relacionats amb Bloomsbury i amb una actitud més aviat misògina i propera a l'homoerotisme militant de Symonds, Forster, a qui he al·ludit reiteradament en el decurs d'aquestes reflexions, ha constituït, encara que pòstumament, un dels grans bastions de propagació literària del desig masculí en el platonisme amb Maurice, en un to sempre respectuós, malgrat la manca d'embuts.

En la dècada dels trenta, l'escepticisme general assenyalat per MacNiece va anar canviant la perspectiva vers el platonisme, i féu, per exemple, que Lawrence criticés l'ascetisme platònic -tot seguint la línia de denúncia nihilista- i li atribuís la culpa dels mals de la humanitat, en concret del separatisme individualista: "When the great crusade against sex and the body started in full blast with Plato, it was a crusade for 'ideals, and for this 'spiritual' knowledge in apartness ... Sex is the great unifier ... The idealist philosophies and religions set out deliberately to kill this ..."2839. La generació de l'entreguerra, crescuda enmig de l'apogeu de les ciències en tots els camps, era escèptica i quasi aliena a la metafísica, però creia en general en les possibilitats humanes com es palesa en paraules i textos de Forster²⁸⁴⁰ i Woolf²⁸⁴¹, pletòrics de projectes i entusiasme.

El platonisme continuava essent un model de bellesa literària, de coherència moral i psíquica, ja que, en paraules de Woolf, "all can feel - the indomitable honesty, the courage, the love of truth which draw Socrates and us in his wake to the summit ..."2842, però com a imatge del món s'estava esgotant, i la proposta hedonista de G.E. Moore o el consumisme de Keynes, per posar dos casos, resultaven molt més atractius i actuals. Si Lawrence qualificava l'idealisme en termes negatius de separativitat - problema aquest últim que Jowett pretengué resoldre precisament amb Plató-, W. H. Auden, durant la Segona Guerra, recupera i desenvolupa la sensualitat de Pater però atacant el platonisme per dualista i teocèntric: "No one really desires the impossible: / That is only the image out of our past / We practical people use when we cast / Our eyes on the future, to whom freedom is / The

---

2838. Vegeu el testimoni de Stephen Spender en *World within World*, (London: Faber & Faber, 1991), p. 162: "Greece, Italy, Plato, Phidias, Michelangelo, Shelley were for her pure evocations of Truth, Goodness and Beauty". I també una cita de les memòries de Lady Morrell en *The Selected Letters of Bertrand Russell*, edited by Nicholas Griffin, vol. I: *The Private Years (1884-1914)*, p. 389: "We took tea into the woods and read such things as Plato, Spinoza and Shelley ..."; i, *ibid* p. 477.

2839. D. H. Lawrence, "A propos de Lady Chatterley", en *Phoenix II*, p. 512.

2840. Cf. E. M. Forster, "Creo en ...", en *Ensayos Críticos*, (Madrid: Taurus, 1979), traducción de M. García y A. Martínez, pp. 93-4.

2841. Cf. Quentin Bell, *Bloomsbury*, (London: Weidenfeld & Nicholson, 1990), p. 83.

2842. Virginia Woolf, "On Not Knowing Greek", en *A Woman's Essays*, p. 101.

absence of all dualities"²⁸⁴³. L'interès de l'*experiència platònica* d'Auden és que, un cop superada generacionalment l'etapa de candor i respecte pel filòsof grec, l'autoritarisme i el dogmatisme filosòfic del qual rebutjava, segueix reconeixent en ell l'home finament racional i el pensador reivindicable quant al tema de l'amor entre homes: "May you always ... / Manage to combine/ Intellectual talents / With a sensual gusto / The Socratic Doubt with / The Socratic Sign"²⁸⁴⁴.

La segona meitat del segle vint ha estat més distanciada del platonisme, però dues escriptores se n'han ocupat des de la creativitat i l'assaig. El 1953, la popular Mary Renault publicà **The Charioteer**, en què, dins del marc de la Segona Guerra Mundial, dos amants masculins discuteixen sobre el Fedre platònic, la fabulació de l'auriga del qual dóna títol al llibre. Tres anys més tard, apareix **The Last of the Wine**, una història pederàstica situada en l'Atenes de Pericles on el jove Alexias introdueix el lector en els cercles de Sòcrates i Plató als quals pertany. La recreació de Renault recorda l'observació de F.M. Cornford sobre la necessitat encara pendent d'una biografia de Plató que, quan arribi -si arriba- no serà escrita -diu-, per una ploma acadèmica, temerosa de l'ortodòxia històrica de la crítica, sinó per obra d'un talent agosarat i genial, que hauria de posseir la magnificència humanista i el coratge d'un Wilamowitz-Moellendorf²⁸⁴⁵. Sense pretendre emular les gestes del gran hel·lenista alemany, una altra dona anglo-saxona, Alice Swift Riginos, de la universitat de Columbia, va intentar d'obrir-ne el camí el 1976 amb un recull d'anècdotes tretes dels cronistes antics fins el segle VI D.C, però es va abstenir de penetrar en el relliscós terreny de les **Cartes** o les referències possibles amagades en els diàlegs²⁸⁴⁶.

Finalment, en aquest breu repàs del ressó platònic vuitcentista en la literatura britànica contemporània, hauria de mencionar l'escriptora irlandesa Iris Murdoch, professora de filosofia platònica al St. Anne's College d'Oxford en la dècada dels cinquanta, i investigadora del platonisme des de la ficció i l'assaig. De la seva àmplia obra hom hauria d'esmentar **The Sovereignty of Good**, del 1970, on tracta de l'al·legoria de la caverna del llibre VII de **La República**, i l'enllaça amb el tractament psicoanalític de la consciència i l'autoconeixement. L'any 1977 tracta el mateix text platònic, a més dels llibres III i X en **The Fire and the Sun: Why Plato Banished the Artists**. Com es pot deduir del

---

2843. W. H. Auden, "Shorts", en *Collected Shorter Poems: 1927- 1957*, p. 189.

2844. W. H. Auden, "Many Happy Returns", en *ibid*, p. 211.

2845. Francis M. Cornford, **The Unwritten Philosophy**, p. 34. Cornford, un entusiasta de la doctrina oral o no escrita de Plató, i de la importància de les **Cartes**, afirma que és Wilamowitz l'únic que en va fer ús per a esbossar un primer intent biogràfic del filòsof atenès.

2846. Alice Swift Riginos, **Platonica: The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato**, (Leiden: E.J. Brill, 1976).

títol, aquesta monografia és un estudi sobre la teoria de l'art en Plató, davant la qual Murdoch es mostra crítica: "Art as the great general universal informant is an obvious rival, not necessarily a hostile one, to philosophy and indeed to science, and Plato never did justice to the unique truth-conveying capacities of art"²⁸⁴⁷. Murdoch és també escèptica respecte del sentit religiós del platonisme, encara que no de la seva espiritualitat. Ella mateixa es confessa inspirada per Simone Weil, "that admirable Platonist"²⁸⁴⁸, el platonisme místic de la qual l'orientà envers una aproximació psicologitzant de Plató.

La tradició de platonisme en la filosofia i la literatura britànica ha estat vigorosa en els darrers dos-cents anys. Des del misticisme de Taylor, l'idealisme dels romàntics, el racionalisme crític de Grote, la interpretació moralista de Jowett, fins al Plató escèptic, sensual i amoral de Pater i els estetes, Plató amb les seves imatges i pensaments és una presència real en la vida cultural i política de l'Anglaterra del Dinou. El final del segle XX no ha creat amb el platonisme corrents ni modes tan palpables, o potser encara no tenim prou perspectiva, però sembla que l'experiència platònica s'ha produït en aspectes molt puntuals com l'acadèmic, o en casos individuals des de les humanitats i la literatura. Avui en dia se segueix estudiant Plató a Oxford i Cambridge encara que, aparentment, sense l'interès que hom podria esperar després d'haver acumulat un patrimoni d'erudició tan ric en qualitat i abundància. Almenys desconcerta llegir que Iris Murdoch, s'expressi així, l'any 1992 a un estudiós del seu platonisme en explicar-li els seus estudis de filosofia a l'Oxford de la dècada dels 40 i 50: "there was no wide consideration of (Plato), he was simply misunderstood. I learnt nothing of value about him as an undergraduate (he was regarded as 'literature') ... Simone Weil helped me very much"²⁸⁴⁹. Aquesta afirmació sorprèn després de passar revista a alguns dels treballs en llengua anglesa més rellevants del nostre segle. Però encara més desconcertant és llegir al *Times Literary Supplement* de març del 1995, la ressenya d'un llibre sobre l'ensenyament secundari britànic dels 90, on l'articulista observa que, mentre l'autor transmet les queixes d'ensenyants preocupats pel fet que "the students might not even have heard of Plato"²⁸⁵⁰, ell mateix confon Sòfocles per Sòcrates, i a més cita

---

2847. Iris Murdoch, *The Fire and the Sun: Why Plato Banished the Artists*, (Oxford University Press: 1977), p. 85.

2848. *Ibid.*

2849. Citada per Peter Conradi, en Baldwin & Hutton, *Platonism and the English Imagination*, p. 333.

2850. Mary Beard, "Plato at Poppleton?", *TLS*, March 31, 1995, p. 12, ressenya del llibre de Patrick Ainley, *Degrees of Difference: Higher Education in the 1990's*, (1995).

incorrectament un passatge de **La República**. La periodista conclou taxativa: "Not to have heard of Plato might in this case have been preferable"²⁸⁵¹.

La fita d'aquesta tesi era mostrar l'experiència platònica en l'Anglaterra del Dinou, amb els seus matisos, varietat de tons i, finalment, els ressons primerencs en el segle XX. Sens dubte he deixat de banda figures o fets pertinents, però les meves possibilitats han estat aquestes, i, a més d'*ars longa vita brevis*, tota recreació o reconstrucció és també una tria. Modestament demano que les meves simpaties i predileccions siguin tolerades, i faig meu -en femení- aquell vers de Walt Whitman en "So Long" en què adverteix amistosament a un hipotètic lector: "Camerado, this is no book, / Who touches this touches a man"²⁸⁵². En tot cas, consideraré que l'objectiu s'ha acomplert si les persones que s'acostin al meu treball troben prou evidència que, malgrat els tòpics imperants dins i fora del món anglo-saxó, l'interès per la filosofia de Plató va ser i és encara una realitat. La seva influència del segle passat ençà ha estat constant i per moments poderosa, de fet, una de les més importants per al complex patrimoni cultural d'occident.

2851. *Ibid.*

2852. Walt Whitman, "So Long", en **The Complete Poems**, ed. Francis Murphy, (Harmondsworth: Penguin Books, 1975), pp. 511-2.

BIBLIOGRAFIA

- Abbott & Campbell, **Life and Letters of Benjamin Jowett, M.A. Master of Balliol College Oxford**, 2 vols. (London: John Murray, 1897)
- Abrams, M. H., **El Espejo y la Lámpara**, (Barcelona, Barral Editores, 1975). Traducció castellana de Meliton Bustamante.
- Abrams, M. H., **The Mirror and the Lamp**, (New York: The Norton Library, W.W. Norton & Company, 1969)
- Aldrich, R., **The Seduction of the Mediterranean, Writing, Art and Homosexual Fantasy**, (London: Routledge, 1993)
- Allen, C. G., "Plato on Women", *Feminist Studies*, 2.2-3 (1975)
- Allen, R. E., **The Dialogues of Plato, vol. II *The Symposium***, (New Haven and London: Yale University Press, 1991). Translated with Comment.
- Annas, J., **An Introduction to Plato's *Republic***, (Oxford Clarendon Press, 1981)
- Apuleyo, **El asno de oro**, (Madrid: Gredos, 1978) Introducció, traducció castellana i notes de Lisardo Rubio.
- Aristòtil, **The Basic Works of Aristotle**, edited and with an Introduction by Richard McKeon, (New York: Random House, 1941)
- Aristotelis, **Metaphysica**, ed. crítica de W. Jaeger, (Oxford: Oxford Classical Texts, 1973)
- Aristóteles, **Metafísica**, 2 vols. (Madrid, Gredos, 1970). Traducció castellana d' Agustín García Yebra.
- Aristotle, **Nicomachean Ethics**, (Cambridge, Massachusetts: Loeb Classical Library, 1975), translated by H. Rackham
- Aristotle on the Art of Poetry: a revised text with critical introduction, translation and commentary**, (Oxford: At the Clarendon Press, 1909)
- Arnold, M., **Selected Poems and Prose**, ed. M. Allott (London: Everyman's Library, 1985)
- Arnold, M., **The Complete Prose Works of Matthew Arnold**, edited by R.H. Super, (The University of Michigan Press, 1977)
- Arvon, H., **Feuerbach, sa vie, son oeuvre, avec un exposé de sa philosophie**, (Paris: P.U.F, 1964)
- Ash, R., **Sir Lawrence Alma-Tadema**, (London: Pavilion Books LTD, 1989)
- Asquith, M., **The Autobiography of Margot Asquith**, with an introduction by Mark Bonham Carter, (Bath: Cedric Chivers, 1962)
- Bacon, F., **Opere Filosofiche**, en 2 vols. A cura di Enrico De Mas (Bari: Ed. Laterza, 1965)
- Bailey, J. C., "Five Weeks in Greece", peròdic sens títol, en Jowett Papers I G. 16/9
- Bain, A., "Grote's Plato", *Macmillan's Magazine* 12 (1865)
- Baker, G.P. i Morris, K.J. en l' article "Descartes Unlocked". *British Journal for the History of Philosophy* 1.1, (Febrer 1993)
- Baker, J. E., **The Reinterpretation of Victorian Literature**, (Princeton University Press, 1950)
- Baldwin, A. and Hutton, S., **Platonism and the English Imagination**, (Cambridge University Press, 1994)
- Bannes, J., **Platon, die Philosophie des Heroischen Vorbildes**, (Berlin, 1935)

- Barker, Sir Ernest, **The Political Thought of Plato and Aristotle**, (New York: Dover Publications, 1959)
- Barnes, J., com a M.R. Stopper, "Greek Philosophy and the Victorians", *Phronesis* 26 (1981)
- Beer, J., **Coleridge the Visionary**, (London: Chatto & Windus, 1959)
- Beer, J., **Coleridge's Poetic Intelligence**, (London: Macmillan, 1977)
- Benstock, S., **Women of the Left Bank**, (London: Virago, 1987)
- Bibliography of Plato's Laws 1920-1976**, (New York: Arno Press, 1979)
- Blake, W., **Complete Writings**, edited by Geoffrey Keynes, (Oxford University Press, 1972)
- Blakeley, D. N., **The Interpersonal Aspect of Eros in Plato's Symposium**, (Hawaii: Diss. University Microfilms International, 1989)
- Bloom, A., **The Republic of Plato**, (New York: Basic Books, 1968)
- Bloom, H., **Los Poetas Visionarios del Romanticismo Inglés**, (Barcelona: Barral Editores, 1974). Traducció. castellana de M. Antolín.
- Bluestone, N. H., **Women and the Ideal Society, Plato's Republic and Modern Myths of Gender**, (Oxford-New York: Berg Publishers, 1987)
- Bolotin, D., **Plato's Dialogue on Friendship. An Interpretation of the Lysis**, with a New Translation, (Ithaca & London: Cornell University Press, 1979)
- Borges, J. L., **Obra Poètica**, (Madrid: Alianza Editorial, 1975)
- Borges, J. L., **Otras Inquisiciones**, (Madrid: Alianza Editorial, 1981)
- Borges, J. L., **El Aleph**, (Madrid: Alianza Editorial, 1979)
- Borowski, L. E., Jachmann, R. B. i Wasianski, E. A. Ch., **La Vita di Immanuel Kant**, (Bari: Laterza, 1969). Traducció italiana d'Ervino Pocar.
- Bowra, Sir Maurice, **The Romantic Imagination**, (Oxford University Press, 1980)
- Brake, L. i Small, I. eds., **Pater in the 1990's**, (University of North Carolina: ELT Press, 1991)
- Brake, L., "Judas and the Widow: Thomas Wright and A.C. Benson as biographers of Walter Pater: The Widow", *Prose Studies*, 4 (1981)
- Braun, L., **Iconographie et Philosophie**, (Presses Iniversitaires de Strasbourg, 1994)
- Bridges, R., **Poetical Works of Robert Bridges** (Oxford University Press, 1914)
- Bridges, R., **The Testament of Beauty**,
- Brink, C. O., **English Classical Scholarship**, (Cambridge: James Clark & Co., 1986)
- Brion, M., en **La Alemania Romántica: Heinrich Von Kleist y Ludwig Tieck**, (Barcelona: Barral Editores, 1971). Traducció castellana de Fernando Santos Fontela.
- Brumbaugh, R. S., Wells, R. and the Yale University Library, **The Plato Manuscripts, A New Index**, (New Haven, London: Yale University Press, 1968)
- Bruno, G., **Mundo Magia y Memoria**, (Madrid: Taurus, 1973). Edició i traducció d'Ignacio Gómez de Liaño.
- Buchanan, R., **The Fleshly School of Poetry and Other Phenomena of the Day**, (London: Strahan, 1872)

- Buffière, F., **Eros adolescent: la pédérastie dans la Grèce Antique**, (Paris: Société d'Édition "Les Belles Lettres", 1980)
- Burnet, J., **Greek Philosophy**, (London: MacMillan & Co., Ltd., 1968)
- Bury, J., **La idea del progreso**, (Madrid: Alianza Editorial, 1971) Traducció castellana d'E. Díaz i J. Rodríguez.
- Byron, Lord, **The Poetical Works of Lord Byron**, (New York: D.Appleton and Company, 1857)
- Caird, E., "Mr. Grote's Plato", *North British Review* 43, (1865)
- Campbell, L., "Grote's Plato", *Quarterly Review* 119 (Jan-April 1866)
- Campbell, L., "Plato and the Other Companions of Sokrates", en *Quarterly Review* 119 (Jan-April 1866)
- Campbell, L., **The Sophist and The Statesman**, (Oxford: at the Clarendon Press, 1867)
- Cartledge, P., "The Importance of Being Dorian: an Onomastic Gloss on the Hellenism of Oscar Wilde", *Hermathena* 147 (1989)
- Cazamian, M. L., **William Blake**, (Madrid: Ediciones Jucar, Colección Los Poetas, 1984)
- Cassirer, E., **The Platonic Renaissance in England**, translated by James P. Pettegrove, (Edinburgh: Nelson, 1953).
- Cernuda, L., **Pensamiento Poético en la lírica inglesa del siglo XIX**, (Madrid: Tecnos, 1986)
- Chastel, A., **Arte y Humanismo en Florencia en la época de Lorenzo el Magnífico**, (Madrid: Ediciones Cátedra, 1991). Traducció castellana de L. López Jimenez i L.E. López Esteve.
- Cherniss, H., "Plato 1950-1957", *Lustrum*, 4, 1959.
- Clark, L. & Lange, L. eds., **The Sexism of Social and Political Theory: Women and Reproduction from Plato to Nietzsche**, (Toronto, 1979)
- Clarke, G. W. ed., **Rediscovering Hellenism: the Hellenic Inheritance and the English Imagination**, (Cambridge University Press, 1989)
- Clarke, M. L., **Classical Education in Britain: 1500-1900**, (Cambridge: At the University Press, 1959)
- Clarke, M. L., **George Grote, a biography**, (London: The Athlone Press, University of London, 1962)
- Cobb, W. S., **The Symposium and The Phaedrus**, (New York: State University of New York Press, 1993)
- Coburn, K. ed., **The Notebooks of Samuel Taylor Coleridge**, vol.3, 1808-10, (London: Routledge and Kegan Paul, 1973)
- Coleridge, S. T., **Biographia Literaria**, (London: Dent, Everyman's Library, 1987)
- Coleridge, S. T., **Collected Letters of S. T. Coleridge**, edited by Earl Leslie Griggs. (Oxford: At the Clarendon Press, 1971)
- Coleridge, S. T., **The Oxford Authors**, (Oxford University Press: 1985)
- Coleridge, S. T., **Table-Talk and Omniana**, (Oxford: Humphrey Milford, Oxford University Press, 1917)
- Coleridge, S. T., **The Friend I**, ed. by Barbara E. Rooke, (Princeton: Routledge and Kegan Paul, 1969)

- Coleridge, S. T., **The Philosophical Lectures**, ed. by Kathleen Coburn, (London: Routledge and Kegan Paul, 1949)
- Coleridge, S. T., **Aids to Reflection, & the Confessions of and Enquiring Spirit**, new edition, revised (London: George Bell & Sons, 1884)
- Constantine, D., **Los Primeros Viajeros a Grecia y el Ideal Helénico**, (México: Fondo de Cultura Económica, 1984). Traducció castellana de M. Pizarro.
- Copleston, F., **Historia de la Filosofía**, Vol. VIII (Barcelona: Ariel, 1985). Traducció castellana de Victoria Camps.
- Cornford, F. M., "Parmenides' Two Ways", *Classical Quarterly* 27 (1933)
- Cornford, F. M., **Plato's Theory of Knowledge**, (London: Routledge & Kegan, 1979).
- Cornford, F. M., **The Unwritten Philosophy**, (Cambridge University Press, 1967)
- Cornford, F. M., **La Filosofía no Escrita (1921-1938)**. Versión castellana de Antonio Pérez Ramos.
- Cortázar, J., **La vuelta al día en ochenta mundos**, (México: ed. SigloXXI, 1974)
- Crawford, R., "Pater's Renaissance, Andrew Lang, and Anthropological Romanticism", *ELH (English Literary History)* 53, 1986.
- Crossman, R. H. S., **Plato To-Day**, (London: Allen & Unwin, 1937)
- Crossman, R. H. S., **Plato To-Day**, Revised edition, (London: Ruskin House, Allen & Unwin LTD, 1959)
- Cruzalegui, P., **El Platonismo Romántico de Shelley**, Tesi de llicenciatura inèdita, dirigida per José M. Valverde, Universitat de Barcelona, Febrer 1983.
- Cruzalegui, P., "Shelley: Observaciones sobre una estética del terror", *Revista Quimera* 31, (1984)
- D'Arch Smith, T., **Love in Earnest, Some Notes on the Lives and Writings of English 'Uranian' Poets from 1889 to 1930**, (London: Routledge & Kegan Paul, 1970)
- D'Hangest, G., **Walter Pater: l'homme et l'oeuvre** (Paris: Didier, 1961)
- Dante Alighieri, **La Divina Commedia**, a cura di Fredi Chapelli, (Milano: Mursia, 1976)
- Dante Alighieri, **La Vita Nuova**, a cura di Giorgio Petrocchi, (Milano: Biblioteca Universale Rizzoli, 1984)
- Darwall-Smith, R., **The Jowett Papers**, (Oxford: Balliol College Library, 1993)
- Darwin, C., **Autobiografía**, (Madrid: Alianza Editorial, 1993). Traducció castellana d' Aarón Cohen.
- De Jean, J., **Fictions of Sappho 1546-1937**, (Chicago: The University of Chicago Press, 1987)
- De Lubac, H., **L'Alba Incompiuta del Rinascimento**, (Milano: Jaca Book, 1977)
- De Quincey, Th., **De Quincey's Collected Writings** (Edinburg: Adam & Charles Black, 1890)
- De Vries, G. J., **A Commentary on the Phaedrus of Plato**, (Amsterdam: Adolf M. Hakkert - Publisher, 1969)
- Dellamora, R., **Masculine Desire, The Sexual Politics of Victorian Aestheticism**, (The University of North Carolina Press, 1990)

- Descartes, **Discours de la Méthode**, (Paris: J. Vrin, 1947). Edició d' Etienne Gilson.
- Descartes, **Oeuvres philosophiques**, 3 vols. (Paris: Garnier Frères, 1973). Édition de F. Alquié.
- Di Lampedusa, T., **Il Gattopardo**, (Milano: Feltrinelli Economica, 1978)
- Di Napoli, G., "L' Essere e l' Uno in Pico della Mirandola", *Rivista di Filosofia* 46 (1954)
- Dickason, A., "Anatomy and Destiny: The Role of Biology in Plato's views of Women," *Philosophical Forum* 5.1-2 (1973-74)
- Dickens, Ch., **The Old Curiosity Shop**, (London and Glasgow: Collins, 1953)
- Dickie, J., **The Grecian Urn: An Archaeological Approach**, (Hampstead: Keats-Shelley Memorial Association, 1973)
- Dickinson, G.L., **After Two Thousand Years: A Dialogue Between Plato and a Modern Young Man**, (London: Allen & Unwin, 1930).
- Dickinson, G. L., **A Modern Symposium**, (London: George Allen and Unwin Ltd., 1948)
- Dickinson, G. L., **Plato and his Dialogues**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1950)
- Dictionary of National Biography**, diferents anys.
- Dijkstra, B., **Idols of Perversity: Fantasies of Feminine Evil in Fin-de-Siècle Culture**, (New York-Oxford: Oxford University Press, 1986)
- Diogène Laërce, **Vie, Doctrines et Sentences des Philosophes Illustres**, (Paris: Garnier Frères, 1965)
- Dodds, E.R., **Pagan and Christian in an Age of Anxiety**, (Cambridge University Press, 1965)
- Dodds, E.R., **Los griegos y lo irracional**, (Madrid: Alianza Editorial, 1981). Traducció castellana de María Araujo
- Dover, K. J., **Greek Homosexuality**, (London: Duckworth, 1978)
- Dover, K. J., **Plato. Symposium**, (Cambridge University Press, 1991)
- Dowling, L., **Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford**, (Ithaca and London: Cornell University Press, 1994)
- Dowling, L., "Ruskin's Pied Beauty and the Constitution of a 'Homosexual Code', *The Victorian Newsletter* 75 (1989)
- Eckermann, J. P., **Conversaciones con Goethe**, 2 vols., (Barcelona: Iberia, 1982). Traducció castellana de Jaime Bofill.
- Eisner, R., **Travelers to an Antique Land, the History and Literature of Travel to Greece**, (University of Michigan Press, 1993)
- Eliot, George., **Middlemarch**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1983)
- Eliot, T. S., **The Use of Poetry and the Use of Criticism**, (London: Faber & Faber, 1987)
- Ellmann, R. ed., **Oscar Wilde: A Collection of Critical Essays**, (New Jersey: Prentice-Hall & Englewood Cliffs, 1969)
- Ellmann, R., **Oscar Wilde**, (London: Penguin Books, 1988)
- Etienne, R & F., **The Search for Ancient Greece**, (London: Thames and Hudson, 1992)

- Evans, F.B., "Platonic Scholarship in Eighteenth-Century England" *Modern Philology* 41 (1943)
- Evans, F.B., "Thomas Taylor, Platonist of the Romantic Period", *PMLA*, 55, 1940
- Faber, G., **Jowett, a Portrait with a Background**, (London: Faber & Faber, 1957)
- Farias, V., **Heidegger et le Nazisme**, (Paris: Verdier, 1987). Traducció de M. Benarroch i J.B. Grasset.
- Fassler, B., "Theories of Homosexuality as Sources of Bloomsbury's Androgyny", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5.2 (1979)
- Feibleman, J. K., **Religious Platonism**, (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1971)
- Ficin, M., **Commentaire sur le Banquet de Platon**, (Paris: Les Belles Lettres, 1956)
- Ficino, M., **De Amore**, Discurso V, cap. III, trad. castellana de Rocío de la Villa Ardura,
- Findlay, J. N., **Plato, The Written and Unwritten Doctrines**, (London: Routledge & Kegan Paul, 1974)
- Fite, W., **The Platonic Legend**, (New York-London: Charles Scribner's Sons, 1934)
- Fitzgerald, F. S., **The Beautiful and Damned**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1974)
- Fitzgerald, F. S., **The Crack-up, with other Pieces and Stories**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1976)
- Fletcher, I., **Walter Pater**, en la sèrie *Writers and their Work*, (Essex: Longman House, 1971)
- Forster, E. M., **Maurice**, (London: Penguin, 1985)
- Foucault, M., **Historia de la Sexualidad**, 2 vols. (Madrid: Siglo XXI, 1987). Traducció castellana de Martí Soler.
- Friedländer, P., **Plato, an Introduction**, (Princeton: Bollingen Series LIX, Princeton University Press, 1973). Traducció anglesa de H. Meyerhoff.
- Gadamer, H.G., "Back from Syracuse", *Critical Inquiry* 15 (Winter 1989)
- Galton, F., **Hereditary Genius, An Inquiry into its Laws and Consequences**, (London: Watts & Co., 1950)
- Galton, F., **Inquiries into Human Faculty**, (London: Macmillan, 1883)
- Garin, E., **La Cultura Filosofica del Rinascimento Italiano**, (Firenze: Sansoni Editore, 1979)
- Garrod, H. W., **Wordsworth, Lectures and Essays**, (Oxford: At the Clarendon Press: 1927)
- Gaunt, W., **The Aesthetic Adventure**, (London: Cardinal, Sphere Books, 1988)
- Gaunt, W., **The Pre-Raphaelite Tragedy**, (London: Cardinal, sphere Books, 1988)
- Gaunt, W., **The Victorian Olympus**, (London: Cardinal, Sphere Books, 1988)
- Gide, A., **Corydon**, (Madrid: Alianza Editorial, 1971)

- Gilabert i Barberà, P., "Grècia i l'amor platònic en el Maurice d'E. M. Forster: o la grandesa i els límits de l'Antiguitat com a inspiració", 1a. part, *BELLS* 5 (Universitat de Barcelona 1994)
- Gilabert i Barberà, P., "Viatjant a Grècia en cerca de l'ideal hel·lènic", *XIè Symposium de la Secció Catalana de la SEEC* (Andorra-Seo d'Urgell 1993)
- Gilmour, R., *The Victorian Period, The Intellectual and Cultural Context of English Literature 1830-1890*, (London: Longman, 1993)
- Gilson, E., *De Aristóteles a Darwin (y vuelta)*, (Pamplona: EUNSA, 1976). Traducció castellana d'Alberto Clavería.
- Giner, S., *Historia del Pensamiento Social*, (Barcelona, Ed. Ariel, Biblioteca de Ciencia política, 1967)
- Gittings, R., *John Keats*, (Harmondsworth: Penguin Books, 1979)
- Goethe, J. W., "Materialen zur Geschichte der Farbenlehre", en *Goethes Werke*, 14 vols., Band xiv, Zweiter Teil, (Hamburg: Christian Wegner Verlag, 1960),
- Gomperz, Th., *Greek Thinkers* vol. I, (London: John Murray, 1901). Translated by Laurie Magnus.
- Gomperz, Th., *Greek Thinkers* vol. II, (London: John Murray, 1905). Translated by G. C. Berry.
- Gosse, E., *The Life of Algernon Charles Swinburne* (1917)
- Grant, Sir Alexander, "The Dialogues of Plato, Translated into English by B. Jowett", en *The Edinburgh Review* 27 (October 1871)
- Grant, Sir Alexander, "The Dialogues of Plato, translated into English ... by Benjamin Jowett", *The Edinburgh Review* 134 (July-October 1871)
- Grant, Sir Alexander, *The Ethics of Aristotle, Illustrated with Essays and Notes*, 3rd. Edition, (London: Longmans, 1874)
- Grant, Sir Alexander, *The Ethics of Aristotle, Illustrated with Essays and Notes*, 4th Edition, (London: Longmans, 1885)
- Greene, G., *The Great Jowett*, (London: The Bodley Head, 1981)
- Grimm, R., *et alri Romanticism Today*, (Bonn: Inter Nationes 1973)
- Grosskurth, P. ed., *The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters*, (New York: Random House, 1984)
- Grosskurth, P., *John Addington Symonds: A Biography* (London: Longmans, 1964)
- Grote, G., *History of Greece*, New Edition in 10 vols. (New York: AMS Press, 1971)
- Grote, G., *Plato and the other companions of Sokrates*, 4 vols. A New Edition, Aberdeen University Press, (London: John Murray, Albermarle Street, 1885)
- Guerlac, H., "Amicus Plato and Other Friends", *Journal of the History of Ideas*, 39, 4, 1978.
- Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, 6 vols. (Cambridge University Press, 1967-1981)
- Hackforth, R., *Plato's Phaedrus*, (Cambridge University Press, 1990) Translated with an Introduction and Commentary.

- Halperin, D. M., **One Hundred Years of Homosexuality and Other Essays on Greek Love**, (New York: Routledge, 1990)
- Halperin, D. M., "Platonic Eros and What Men Call Love", en *Ancient Philosophy*, 5, 1985.
- Hankins, J., **Plato in the Italian Renaissance**, 2 vols. (New York: E.J.Brill, 1991)
- Hardinge, W. M., "Some Personal Recollections of the Master of Balliol", en *Temple Bar*, 103, October 1894.
- Hardy, T., **Jude the Obscure**, (London: Macmillan, 1974)
- Harrison, J. F. C., **Late Victorian Britain, 1875-1901**, (London: Fontana Press, 1990)
- Harrison, J. S., "Pater, Heine, and the Old Gods of Greece", en *PMLA* 39, (1924)
- Hayter, A., **Opium and the Romantic Imagination**, (Berkeley: University of California Press, 1970)
- Hegel, **Leçons sur L'Histoire de la Philosophie**, (Paris: J. Vrin, 1971). Traduction et notes par Pierre Garniron.
- Heidegger, M., **¿Qué significa pensar?**, (Buenos Aires: Editorial Nova, 1972). Traducció castellana de Haraldo Kahnemann.
- Helmick, E. T., "Hellenism in Byron and Keats", en *Keats-Shelley Memorial Bulletin*, 22 (1971)
- Hibbert, C., **The Grand Tour**, (London: Thames Methuen, 1987)
- Hight, G., **The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature**, (Oxford University Press, 1949)
- Himmelfarb, G., **Matrimonio y Moral en la época victoriana**, (Madrid: Debate, 1991). Traducció castellana de Eva Rodríguez.
- Hinchliff, P., **Benjamin Jowett and the Christian Religion**, (Oxford: Clarendon Press, 1987)
- Hitler, A., **Mein Kampf** (Boston: Houghton Mifflin, 1971). Traducció anglesa de Ralph Manheim.
- Hitchens, Ch. **The Curious Case of the Elgin Marbles**, (New York: Hill and Wang, 1987)
- Holmes, R., **Shelley, The Pursuit**, (London: Quartet Books, 1976)
- Honour, H., **El Romanticismo**, (Madrid: Alianza Editorial, 1981). Traducció castellana de Remigio Gómez Díaz.
- Houghton, W. E., **The Victorian Frame of Mind, 1830-1870**, (New Haven and London: Yale University Press, 1985)
- Hutin, S., **Les Disciples Anglais de Jacob Boehme**, (Paris: Éditions Denoël, 1960)
- Hyde, H. M., **The Trials of Oscar Wilde**, (Dover: 1973, New York)
- Inge, W. R., **The Platonic Tradition in English Religious Thought**, (London: Longmans, 1925-26)
- Inge, W. R., **The Philosophy of Plotinus**, 2 vols., (London: Longmans, Green and Co., 1929)
- Inman, B. A., **Walter Pater and His Reading, 1874-1877**, (New York: Garland Publishing, 1990)

- Inman, B. A., **Walter Pater's Reading: A Bibliography of His Library Borrowings and Literary References, 1858-1873**, (New York & London: Garland Publishing, 1981)
- Ishiguro, K., **The Remains of the Day**, (London: Faber & Faber, 1990)
- Jaeger, W., **Paideia: los ideales de la cultura griega**, (México: Fondo de Cultura Económica, 1968). Traducció castellana de Joaquín Xirau.
- Jenkins, I., **Archaeologists & Aesthetes in the Sculpture Galleries of the British Museum 1800-1939**, (London, British Museum Press, 1992)
- Jenkyns, R., **Dignity and Decadence, Victorian Art and the Classical Inheritance**, (Cambridge Mass.: Harvard University Press, 1992)
- Jenkyns, R., **The Victorians and Ancient Greece**, (Oxford: Basil Blackwell, 1980)
- Jones, J., **Balliol College, A History, 1263-1939**, (Oxford University Press, 1988)
- Jowett, B. i d'altres, **Essays & Reviews**, 4th. edition, (London: John W.Parker, West Strand, 1861)
- Jowett, B., **The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Introductions**, 4 vols., 1st. edition, (Oxford: Clarendon Press Press, 1871)
- Jowett, B., **The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Introductions**, 5 vols., 2nd. edition, (Oxford: Clarendon Press, 1875)
- Jowett, B., **The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Introductions**, 5 vols., 3rd. edition, (Oxford: Clarendon Press, 1892)
- Jowett, B., **The Dialogues of Plato translated into English with Analyses and Introductions**, 4 vols., 4th. edition, (Oxford: Clarendon Press, 1953)
- Jowett, B., **Select Passages from the Introductions to Plato**, (London: John Murray, 1950)
- Jowett, B., **The Epistles of Saint Paul to the Thessalonians, Galatians, Romans, with Critical Notes and Dissertations**, 2 vols., (London: Murray, 1859)
- Jowett, B., **The Republic of Plato translated into English**, 2 vols., 3rd. edition, (Oxford: Clarendon Press, 1908)
- Jowett, B., **Thucydides: a translation with notes**, 2 vols., (Oxford: Clarendon Press, 1881)
- Jowett, B., **The Papers of Benjamin Jowett**, at Balliol College, Oxford, catalogued by Robin Darwall-Smith, 1993.
- Joyce, J., **Portrait of the Artist as a Young Man**, (London: Granada Publishing Ltd., 1982)
- Kabitoglou, E. Douka., **Plato and the English Romantics**, (London: Routledge, 1990)
- Kaufmann, W., **Hegel**, (Madrid: Alianza Editorial, 1972). Traducció castellana de Víctor Sánchez de Zavala.
- Keats, J., **Letters of John Keats**, edited by R. Gittings, (Oxford University Press, 1979)
- Keats, J., **Poetical Works**, edited by H. W. Garrod, (Oxford University Press, 1976)
- Kellogg, S. **Essays on Gay Literature**, (New York: Harrington Park Press, 1983)

- Klibansky, R., **The Continuity of the Platonic Tradition, followed by Plato's Parmenides in the Middle Ages and Renaissance** (London: The Warburg Institute, 1980)
- Knoepfelmacher, U. C., "Pater's Religion of Sanity: 'Plato and Platonism', As a Document of Victorian Unbelief", *Victorian Studies* 6 (December 1962)
- Kraut, R., **The Cambridge Companion to Plato**, (Cambridge University Press, 1992)
- Kristeller, P. O., "Giovanni Pico della Mirandola and his Sources", en **L'opera e il pensiero di Giovanni Pico della Mirandola nella Storia dell'Umanesimo**, 2 vols. (Firenze: Istituto Nazionale di Studi sul Rinascimento, 1965)
- Kristeller, P. O., **Marsilio Ficino, Il Pensiero Filosofico di Marsilio Ficino**, (Firenze: Sansoni Editori, 1953)
- Kundera, M., **La Insoportable Levedad del Ser**, (Barcelona: Tusquets editores, 1985). Traducció castellana de Fernando de Valenzuela.
- Laird, J., **Philosophical Incursions into English Literature**, (Cambridge University Press, 1946)
- Landor, W. S., **The Complete Works of Walter Savage Landor**, edited by T. Earle Welby, (London: Chapman & Hall, LTD, 1927)
- Lawrence, D. H., **Phoenix II: Uncollected, Unpublished, and Other Prose Works**, editat per Warren Roberts i Harry T. Moore, (Harmondsworth: Penguin Books, 1978)
- Lawrence, D. H., **Women in Love**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1983)
- Le Gallienne, R., **The Romantic '90s**, (New York: Doubleday, Page & Company, 1925)
- Lefebvre, H., **Hegel, Marx y Nietzsche**, (México: Siglo XXI editores, 1976). Traducció castellana de Mauro Armeño.
- Levey, M., **The Case of Walter Pater**, (London: Thames & Hudson, 1978)
- Levinson, R. B., **In Defense of Plato**, (Harvard University Press, 1953)
- Lewes, G. H., "Mr. Grote's Plato", en *The Fortnightly Review* 2 (1865)
- Lewis Campbell, "Plato and Platonism", *Classical Review* 7 (1893)
- Liddell & Scott, **A Greek -English Lexicon, With a Supplement**, (Oxford: Clarendon Press, 1977)
- Lovejoy, A.O., **The Great Chain of Being**, (New York: Harper & Row, Publishers, 1960)
- Lloyd-Jones, H., **Blood for the Ghosts, Classical Influences in the Nineteenth and Twentieth Centuries**, (Liverpool: Duckworth, 1982)
- Lloyd, A.C., en "Jowett Revised", *Quarterly Review* 6 (January 1956)
- Macintyre, B., **Forgotten Fatherland, The Search for Elisabeth Nietzsche**, (London: Macmillan, 1992)
- Mackenzie, C., **Sinister Street**, (London: Penguin Books, 1960)

- Mallock, W. H., **The New Republic, or Culture, Faith and Philosophy in an English Country House**, (London: Michael Joseph LTD, sense data, però aproximadament 1935 o 1936)
- Manasse, E. M., "Bücher über Platon", en *Die Philosophie Rundschau*, (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1957)
- Marchand, L. A., **Byron a Portrait**, (The University of Chicago Press, 1970)
- Mari, A., ed., **Antología del Romanticismo Alemán, El Entusiasmo y la Quietud**, (Barcelona: Tusquets editores, 1979). Traducció de Achim von Arnim per Paula Brines.
- Mass, J., **Holman Hunt & The Light of the World**, (Cambridge: Wildwood House, 1987)
- Mayr, E., **Una larga controversia: Darwin y el darwinismo**, (Barcelona: Crítica, Grijalbo, 1992). Traducció castellana de l'anglès de Santos Casado de Otaola.
- McCormack, J. H., **John Gray: Poet, Dandy & Priest**, (Hanover and London: Brandeis University Press, 1991)
- McKeon, R., editor de **The Basic Works of Aristotle**, (New York: Random House, 1941)
- McTaggart, W. J., en "Some New Inquiries into Shelley's Platonism", en *Keats-Shelley Memorial Bulletin* 21 (1970)
- Micheli, G. i d'altres, **Kant and his Influence**, (Bristol: Thoemmes Press, 1990)
- Mill, J (?), Taylor's Plato, *Edinburgh Review* 14, 1809.
- Mill, J.S., **Autobiography**, citat en M.L. Clarke, *Op. cit.*
- Mill, J.S., **Essays on Philosophy and the Classics**, (University of Toronto Press: Routledge & Kegan Paul)
- Mill, J.S., "Mr. Grote's Plato", en *The Fortnightly Review*, Vol. II, (1865):
- Mondolfo, R., **Heráclito, Textos y problemas de su interpretación**, (México: Siglo XXI, 1971)
- Morris, J., **Oxford**, (Oxford University Press, 1978)
- Mr. Burnet's **Early Greek Philosophy**
- Muirhead, J. H., **Coleridge as Philosopher**, (London: George Allen & Unwin, 1970)
- Muirhead, J. H., **The Platonic Tradition in Anglo-Saxon Philosophy**, (Bristol: Thoemmes Press, 1992, re-edició de l'original de 1931)
- Munro, D. B., "The Dialogues of Plato", en *The Quarterly Review* 131 (July & October, 1871)
- Murray, O. ed., **Symptica. A Symposium on the Symposium**, (Oxford Clarendon Press, 1944)
- Nettleship, R. L., **Lectures on the Republic of Plato**, ed. by G.R. Benson, (London: Macmillan and Co., 1901)
- Neurath O. i Lauwerys J. A., "Nazi Text-Books and the Future I and II", en *The Journal of Education* 76 (nov.-dec. 1944)
- Newsome, D., **Two Classes of Men, Platonism and English Romantic Thought**, (London: John Murray, 1973)

- Nietzsche, F., **Así Habló Zaratustra**, (Madrid, Alianza Editorial, 1972). Introducció, traducció i notes d' Andrés Sánchez Pascual.
- Nietzsche, F., **Crepúsculo de los ídolos**, (Madrid: Alianza Editorial, 1981) Traducció castellana de Andrés Sánchez Pascual.
- Nietzsche, F., **Ecce Homo**, (Paris: Gallimard, 1974). Traducció francesa de Jean-Claude Hémery.
- Nietzsche, F., **Introduction à la lecture des dialogues de Platon**, (Combas: Éditions de l'éclat, 1991). Traduit de l'allemand et présenté par Olivier Berrichon-Sedeyn.
- Nietzsche, F., **La Naissance de la Tragédie**. (Paris: Gallimard, 1949). Traduit de l'allemand par Geneviève Bianquis.
- Nietzsche, F., **Más allá del bien y del mal**, (Madrid: Alianza Editorial, 1977). Traducció castellana de Andrés Sánchez Pascual.
- Notopoulos, J.A., "Shelley and Thomas Taylor", en *PMLA* 51 (1936)
- Notopoulos, J.A., **The Platonism of Shelley, A Study of Platonism and the Poetic Mind**, (North Carolina: Duke University Press, 1949)
- Novalis, **Oeuvres Complètes**, 2 vols., (Paris: Éditions Gallimard, 1975). Traducció francesa i edició d' Arnel Guerne.
- O'Connor, E. ed, **On Homosexuality: Lysis, Phaedrus and Symposium**, (New York: Prometheus Books, 1991). Translated by Benjamin Jowett, with Selected Retranslation, Notes and Introduction by Eugene O'connor
- Ogilvie, R.M., **Latin and Greek, A History of the Influence of the Classics on English Life from 1600 to 1918**, (London: Routledge & Kegan Paul, 1964)
- "On a Lost Dialogue of Aristotle", *Journal of Philology* 2 (1869)
- "On the Fragments attributed to Philolaus the Pythagorean", *Journal of Philology*, 1868
- Ortega y Gasset, J., **La idea de principio en Leibniz-II**, (Madrid: Revista de Occidente, 1967)
- Osborn, J. M., " Travel Literature and the Rise of Neo-Hellenism in England", en *Bulletin of The New York Public Library* 67 (1963)
- Osborne, C., **Eros Unveiled, Plato and the God of Love**, (Oxford Clarendon Press, 1989)
- Pangle, Th., **The Laws of Plato**, (New York: Basic Books, 1980)
- Panofsky, E., **Renacimiento y Renacimientos en el Arte Occidental**, (Madrid: Alianza Edutorial, 1983). Traducció castellana de M.L. Balseiro.
- Parker, S., **A Free and Impartial Censure of the Platonick Philosophie**, (Oxford: 1666)
- Pater, W., **El Renacimiento, Arte y Poesía**, (Buenos Aires: Hachette, 1978). Traducció castellana de Vicente P. Quintero.
- Pater, W., **Marius the Epicurean**, (Oxford University Press, 1986)
- Pater, W., **Miscellaneous Studies**, (London: Macmillan and Co., 1928)
- Pater, W., **Plato and Platonism**, (New York: Greenwood Press, 1969)

- Pater, W., **Selected Writings of Walter Pater**, edited by H. Bloom (New York: Columbia University Press, 1982)
- Patrides, C. A., **The Cambridge Platonists**, (Cambridge University Press, 1980)
- Pattison, M., "Philosophy at Oxford", en *Mind, A Quarterly Review* 1 (1876)
- Peacock, T. L., **Nightmare Abbey / Crotchet Castle**, (London, Penguin Books, 1986)
- Peacock, T. L., **The Four Ages of Poetry**, (Oxford: Basil Blackwell, 1972)
- Pfeiffer, R., **History of Classical Scholarship: from 1300 to 1850**, (Oxford: Clarendon Press, 1976)
- Pico della Mirandola, **Oratio, Heptaplus, de Ente et Uno, Commento sopra una canzone d'amore da Girolamo Benivieni**, a cura di Eugenio Garin, (Firenze: Edizioni Nazionale dei classici del pensiero italiano, Vallecchi editori, 1942)
- Pindar, **Olympian Odes**, (Cambridge, Massachusetts: Loeb Classical Library, 1978). Translated by Sir John Sandys.
- Plató, **Diàlegs VI: El Convit**, (Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1983). Text revisat i traducció d'Eulàlia Presas
- Plató, **Diàlegs IX: Fedre**, (Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1988). Text revisat i traducció de Manuel Balasch, Pvre
- Plató, **Diàlegs X, XI, XII: La República**, (Barcelona: Fundació Bernat Metge, 1989). Text revisat i traducció de Manuel Balasch, Pvre
- Plato, **The Collected Dialogues, Including the Letters**, Edited by Edith Hamilton and Huntington Cairns, (Princeton University Press: Bollingen Series LXXI, 1978)
- Plato, Cambridge, Massachusetts: Loeb Classical Library, vols. I, III, V, VI, VII, IX, X
- Plato, **Plato's Phaedo**, ed. with introduction and notes by John Burnet, (Oxford: Clarendon Press, 1980)
- Plato, **Plato's Phaedo**, translated with and introduction and commentary by R. Hackforth, (Cambridge University Press, 1980)
- Plato, **Plato's Phaedrus**, translated with and introduction and commentary by R. Hackforth, (Cambridge University Press, 1982)
- Platón, **La República**, (Buenos Aires: Eudeba, 1973). Traducció castellana d'Antonio Camarero.
- Plató, **Fedón**, (Buenos Aires: EUDEBA, 1971). Edición crítica de Conrado Eggers Lan
- Plotinus, **The Essence of Plotinus, Extracts from the Six Enneads and Porphyry's Life of Plotinus**, based on the translation by Stephen Mackenna, compiled by Grace H. Turnbull, (Connecticut: Greenwood Press, 1976)
- Plotinus, Cambridge, Massachusetts: Loeb Classical Library, vols. I-VII, translated by A. H. Armstrong
- Plutarco, **El Erótico, Diálogo filosòfico sobre Eros o la confrontación de los amores pederástico y conyugal**, (Barcelona: PPU, 1991). Introducció, edició i traducció de Pau Gilibert i Barberà
- Popper, K., **The Open Society and its Enemies**, 2 vols. (London: Routledge, 1966)
- Praz, M., **La Carne, la Morte e il Diavolo nella Letteratura Romantica**, (Firenze: Sansoni Editori, 1988)
- Praz, M., **Storia della Letteratura Inglese**, (Firenze: Sansoni Editori, 1988)
- Praz, M., **Il Patto col Serpente**, (Milano: Mondadori, 1973)

- Praz, M., **Studi e Svaghi Inglesi**, 2 vols., (Milano: Garzanti, 1983)
- Praz, M. ed., **Three Gothic Novels**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1979)
- Price, A.W., **Love and Friendship in Plato and Aristotle**, (Oxford: Clarendon Press, 1989)
- Proust, M., **A la Recherche du Temps Perdu**, (Paris: Gallimard- Bibliothèque de la Pléiade, 1954). Edició de Pierre Clarac i André Ferré.
- Proust, M., **Les Temps Retrouvé (A la Recherche du temps perdu)**, (Paris: Gallimard, 1954)
- Quinn, E.V., and Prest, J.M., **Dear Miss Nightingale, A Selection of Benjamin Jowett's Letters, 1860-1893**, (Oxford: Clarendon Press, 1987)
- Raffalovich, M.-A., **Uranisme et Unisexualité, en Etude sur Différents Manifestations de L'Instinct Sexuel**, Bibliothèque de criminologies, vol. 15 (Lyon: A.Storck, 1896)
- Raine, K. and Harper, G.M. eds., **Thomas Taylor, the Platonist: Selected Writings**, (Princeton University Press: Bollingen Series, 1969)
- Raine, K., 'Thomas Taylor, Plato and the English Romantic Movement', *British Journal of Aesthetics* 8.2 (April 1968)
- Richter, H., **Virginia Woolf, The Inward Voyage**, (Princeton University Press, 1970)
- Riginos, A. S., **Platonica** (Leiden: E.J.Brill, 1976)
- Rilke, R. M., **Cartas a un joven poeta**, (Buenos Aires: Ediciones Siglo XX, 1973). Traducció castellana de Luis Di Iorio i Guillermo Thiele.
- Robin, L., **La théorie platonicienne des Idées et des Nombres d'après Aristote**, (Paris: 1908)
- Robson, J. M., ed., **Collected Works**, (Toronto: University of Toronto Press, 1965-91)
- Rogers, N. ed., **Keats, Shelley & Rome**, (London: Johnson, 1970)
- Rogers, N., **Shelley at Work**, (Oxford University Press: 1967)
- Rosen, S., **Plato's Symposium**, (New Haven and London: Yale University Press, 1987)
- Rosenmeyer, T. G, "Platonic Scholarship: 1945-1955", en *The Classical Weekly*, 50, 13, 1957.
- Rowe, C. J., **Plato: Phaedrus** (Aris & Phillips, 1986). With Translation and Commentary.
- Savater, F., **La Escuela de Platón**, (Barcelona: Anagrama, 1991)
- Schopenhauer, A., **The World as Will and Representation**, 2 vols. (New York: Dover Publications, 1966-69). Translated from the German by E.F.J.Payne.
- Seiler, R. M., **Walter Pater: A Life Remembered**, (Calgary, Alberta: University of Calgary, 1987)
- Selma, J. V. **El Espejo de Narciso: del Romanticismo a la Vida Cotidiana**, (Barcelona: Ediciones Mascarón, S. A., 1983)
- Shaw, G. B., **Man And Superman**, (London: Penguin books, 1946)

- Shelley, P. B., **Poetical Works**, edited by Thomas Hutchinson, (Oxford University Press, 1983)
- Shelley, P.B., **Selected Poetry, Prose and Letters**, edited by A.S.B. Glover, (London: The Nonesuch Press, 1951)
- Shelley, P.B., **Selections from Shelley's Poetry and Prose**, ed. by Dennis Welland, (London: Hutchinson Educational Ltd., 1968)
- Shorey, P., **What Plato Said**, (The University of Chicago Press, 1967)
- Showalter, E., **A Literature of their Own, British Women Novelists from Brontë to Lessing**, (London: Virago Press, 1988)
- Shuter, W. F., en "Pater on Plato: 'Subjective' or 'Sound'?", *Prose Studies* 5.2 (1982)
- Shuter, W. F., "Pater as Don", *Prose Studies* 11.1 (1988)
- Sidney, Sir Philip, **An Apology for Poetry**, edited by G. Shepherd (Manchester University Press, 1984)
- Sinfield, A., **The Wilde Century**, (London: Cassell, 1994)
- Singer, I., **The Nature of Love I. Plato to Luther** (Chicago and London: The University of Chicago Press, 1984)
- Small, I., "Plato and Pater: Fin-de-Siècle Aesthetics", *The British Journal of Aesthetics*, 12, Winter 1972
- Smith, L. P., **Unforgotten Years**, (London: Constable Publishers, 1938)
- Somervell, D.C., **English Thought in the Nineteenth Century**, (New York: Mc Kay & Co., 1969)
- Souilhé, J., "Dialogues suspects" i "Dialogues apocryphes", en **Platon, Oeuvres Complètes**, (Paris: Collection des Universités de France, Association Guillaume Budé, Les Belles Lettres, 1930)
- Spinoza, B., **Epistolario**, trad. italiana d' Antonio Droetto, (Torino: Einaudi editore, 1974)
- St. Clair, W., **Lord Elgin and the Marbles**, (Oxford University Press, 1983)
- Stewart, J. A., **Platos Doctrine of Ideas**, (Oxford: Clarendon Press, 1909)
- Stoneman, R., **Land of Lost Gods, The Search for Classical Greece**, (London: Hutchinson, 1987)
- Stopper, M.R., (àlias de Jonathan Barnes): "Greek Philosophy and the Victorians", en *Phronesis* 26 (1981)
- Stove, D., **The Plato Cult**, (Oxford: Basil Blackwell, 1991)
- Strachey, L., **Eminent Victorians**, (London: Penguin Books, 1986)
- Swinburne, A. C., **Recollections of Prof. Jowett**, en **The Complete Works of Algernon Charles Swinburne**, ed. by E. Gosse and T.J. Wise, Prose Works, vol. V, (London: William Heinemann, 1926)
- Swinburne, A. C., **The Swinburne Letters**, edited by Cecil Y.Lang, vol.2, 1869-1875, (New Haven: Yale University Press, 1959)
- Symonds, J. A., **A Problem in Greek Ethics: Being an Inquiry into the Phenomenon of Sexual Inversion, Addressed especially to Medical Psychologists and Jurists**, (New York: Haskell House Publishers, Ltd., 1971)
- Symonds, J. A., **The Letters of John Addington Symonds**, edited by Herbert M.Schueller & Robert L.Peters, (Detroit: Wayne State University Press, 1969)

- Symonds, J. A., **The Memoirs of John Addington Symonds, The Secret Homosexual Life of a Leading Nineteenth-Century Man of Letters**, edited and introduced by Phyllis Grosskurth, (New York: Random House, 1984)
- Taylor, A. E., **Plato, the Man and his Work**, (London: Methuen, 1977)
- Taylor, Th., en Pròleg a **The Mystical Initiations or Hymns of Orpheus**, de 1787, en Timothy Webb, Op.cit.
- Taylor, Th., **A Vindication of the Rights of Brutes**, ed. Louise Schultz Boas, (Florida: Scholars' Facsimiles & Reprints, 1966)
- Taylor, Th., **Thomas Taylor, The Platonist, Selected Writings**, ed. K. Raine & G.M. Harper, (London: RKP, 1969)
- Tennyson, A., **Poetical Works of Alfred Lord Tennyson**, (London: MacMillan & Co., 1920)
- Thatcher, D. S., **Nietzsche in England: 1890-1914**, (University of Toronto Press, 1970)
- The Norton Anthology of Poetry**, (New York-London: W.W.Norton & Co., 1983)
- The Oxford Book of Modern Verse, 1892-1935**, chosen by W.B. Yeats (Oxford: At the Clarendon Press, 1936)
- The Oxford Book of Nineteenth Century English Verse**, editat per John Hayward, (Oxford: at the Clarendon Press, 1970)
- Thomas, D., **Swinburne, The Poet in his world**, (New York: Oxford University Press, 1979)
- Thompson, W.H., "Science and Philosophy", en *The Academy*, April 15, 1871.
- Thomson, D., **England in the Nineteenth Century**, (Harmondsworth: The Pelican History of Britain, 1983)
- Tigerstedt, E. N., **The Legend of Sparta in Classical Antiquity**, (Göteborg-Uppsala, 19650)
- Tigerstedt, E.N., **Interpreting Plato**, (Stockholm: Almquist & Wiksell International, 1977)
- Tomlinson, R., **The Athens of Alma Tadema**, (Gloucestershire: Alan Sutton, 1991)
- Trilling, L. and Bloom, H. eds., **Romantic Poetry and Prose**, (Oxford University Press, 1973)
- Trumbach, R., "London's Sodomites: Homosexual Behaviour and Western Culture in the Eighteenth Century", *Journal of Social History* 1 (Fall 1977)
- Trumbach, R., "London's Sodomites: Homosexual Behaviour and Western Culture in the Eighteenth Century", *Journal of Social History* 1 (Fall 1977)
- Tsigakou, F-M. **The Rediscovery of Greece**, (London: Tames and Hudson, 1981)
- Tsigakou, F-M. **Through Romantic Eyes**, (Virginia: Arts Services International, 1991)
- Turnbull, G. H., **The Essence of Plotinus, Extracts from the Six Enneads**, (Connecticut: Greenwood Press, 1976)
- Turner, F. M., **The Greek Heritage in Victorian Britain**, (Yale University Press, 1981)
- Turner, F.M., **Between Science And Religion, The Reaction to Scientific Naturalism in Late Victorian England**, (Yale University Press, 1974)

- Unamuno, M., **Del sentimiento trágico de la vida**, (Madrid: Espasa-Calpe, 1971)
- Vaio, J., "George Grote", en **Classical Scholarship**, ed. by Ward W. Briggs and William M. Calder III, Garland Reference Library of the Humanities, vol. 928. (New York, London: Garland Publishing, 1990)
- Vargas Llosa, M., "A Fish out of Water", *Granta* 36 (Summer 1991)
- Vargas Llosa, M., "Karl Popper y su tiempo", *Claves de Razón Práctica* 10 (1991)
- Vivien, R., **Oeuvre poétique complète de Renée Vivien, 1877-1909**, (Paris: Régine Deforges, 1986)
- Wackenheim, Ch., **La Quiebra de la Religión Según Karl Marx**, (Barcelona: Ediciones Península, 1973). Traducció castellana de Francesc Gironella.
- Ward, A., **Walter Pater; The Idea in Nature** (London: Macgibbon & Kee, 1966)
- Ward, Mrs. Humphry, **Robert Elsmere**, (Oxford University Press, 1987)
- Warner, E. & Hough, G. eds., **Strangeness and Beauty, An Anthology of Aesthetic Criticism 1840-1910**, 2 vols. (Cambridge University Press, 1983)
- Waterfield, R., **Plato. Symposium**, (Oxford University Press, 1994)
- Webb, T., **English Romantic Hellenism, 1700-1824**, (Manchester University Press, 1982)
- Welland, D. ed., **Selections from Shelley's Poetry and Prose**, (London: Hutchinson Educational, 1968)
- Wender, D., "Plato: Misogynist, Paedophile, and Feminist", en **Women in the Ancient World: The ARETHUSA Papers**, Peradotto & Sullivan eds. (Albany: SUNY Series in Classical Studies, 1984)
- White, N. P., **A Companion to Plato's Republic**, (Indianapolis: Hackett, 1979)
- Whitehead, A. N., **Process and Reality, An Essay in Cosmology**, (New York: The Free Press, Macmillan, 1978)
- Wilde, O., and others, (però oficialment anònim) **Teleny**, (London: Gay Modern Classics, 1986)
- Wilde, O., **Selected Letters of Oscar Wilde**, edited by Rupert Hart-Davis, (Oxford University Press, 1979)
- Wilde, O., **Selected Writings of Oscar Wilde**, edited by Richard Ellmann, (London: Chancellor Press, 1985)
- Wilde, O., **The Picture of Dorian Gray**, (London: Everyman's Library, 1976)
- Wilde, O., "The Portrait of Mr. W. H.", en **Lord Arthur Savile's Crime and Other Stories**, (Harmondsworth: Penguin Books, 1985)
- Wiley, B., **Nineteenth Century Studies**, (Cambridge University Press: 1980)
- Wiley, B., **More Nineteenth Century Studies (A Group of Honest Doubters)**, (Cambridge University Press: 1980)
- Winckelmann, J. J., **Historia del Arte en la Antigüedad**, (Barcelona: Iberia, 1967) Traducció castellana de Herminia Dauer.
- Wind, E., **Pagan Mysteries in the Renaissance**, (Oxford University Press: 1980)
- Wolfson, H. A., **The Philosophy of Spinoza**, (Harvard University Press, 1974)

- Woolf en **Moments of Being**, (London: Grafton Books, 1989)
- Woolf, L., **An Autobiography 1: 1880-1911**, (Oxford University Press, 1980)
- Woolf, L., **Sowing. An Autobiography of the Years 1880 to 1904**, (New York-San Diego: Harvest, 1975)
- Woolf, V., **A Room of One's Own**, (London: Granada, 1981)
- Woolf, V., **A Woman's Essays**, (London: Penguin Books, 1992)
- Woolf, V., **Selections from her Essays**, ed. by Walter James, (London: Chatto & Windus, 1966)
- Woolf, V., **The Diary of Virginia Woolf**, (London: Penguin Books, 1984)
- Wordsworth, W., **The Works of William Wordsworth**, (Hertfordshire: The Wordsworth Poetry Library, 1994)
- Yates, F. A., **Giordano Bruno and the Hermetic Tradition**, (The University of Chicago Press, 1978)
- Yates, F. A., **The Occult Philosophy in the Elizabethan Age**, (London: Routledge & Kegan Paul, 1983)
- Yeats, W. B., **Selected Poetry**, (London: Macmillan, 1983)
- Yeats, W. B., **Yeats, Selected Poetry**, edited by A. N. Jeffares, (London: Pan Books, 1974)
- Yeats, W. B., **The Letters of W. B. Yeats**, edited by Alan Wade, (London: Rupert-Hart Davis L.T.D, 1954)
- Young, E., **Night Thoughts**, edited by Robert Essick and Jenijoy La Belle, (New York: Dover Publications, 1975)
- Yourcenar, M., **Essais et Mémoires**, (Paris: Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, 1991)
- Yourcenar, M., **Mémoires d'Hadrien**, (Paris: Gallimard-Folio, 1974)
- Yourcenar, M., **Oeuvres Romanesques**, (Paris: Bibliothèque de la Pléiade, 1982)
- Zeller, E., **Die Philosophie der Griechen**, (Leipzig, 1859)
- Zeller, E., **Socrates and the Socratic Schools**, (London: Longmans, Green &Co., 1868). English translation by Oswald J. Reichal.